

Lovforslagets paragraffer og spørgsmålet om dets overgang til tredje behandling sættes til forhandling under ét.

Ingen bad om ordet.

Afstemning

§§ 1-3

vedtoges uden afstemning.

Lovforslagets overgang til tredje behandling

vedtoges uden afstemning.

Formanden:

Jeg foreslår, at lovforslaget går direkte til tredje behandling uden fornyet udvalgsbehandling. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

8) Forespørgsel nr. F 1:

Forespørgsel til statsministeren:

»Hvilke oplysninger kan regeringen give vedrørende de igangværende INF-forhandlinger?«

Af Lasse Budtz (S) m.fl.

(Forespørgslen anmeldt 5/10 83. Fremme af forespørgslen vedtaget 11/10 83).

Sammen med denne sag foretoges den sidste på dagsordenen opførte sag, nemlig:

9) Forespørgsel nr. F 2:

Forespørgsel til udenrigsministeren:

»Hvad kan udenrigsministeren oplyse om forhandlingerne om mellemdistanceraketter i Genève?«

Af Steen Folke (VS) og Gert Petersen (SF).

(Forespørgslen anmeldt 5/10 83. Fremme af forespørgslen vedtaget 11/10 83).

Formanden:

Efter ønske skal jeg fastsætte taletiden til 15 minutter for ordførerne i første omgang.

Ordføreren for forespørgerne vedrørende forespørgsel nr. F 1 til statsministeren angå-

ende de igangværende INF-forhandlinger, hr. Lasse Budtz, har ordet.

Begrundelse

Lasse Budtz (S):

Vi befinder os netop nu på et yderst kritisk tidspunkt i forhandlingerne om de europæiske mellemdistanceraketter, og faktisk har udviklingen accelereret, siden vi anmeldte vor forespørgsel til statsministeren – en forespørgsel, jeg i øvrigt forstår at både statsministeren og udenrigsministeren vil besvare.

De amerikanske krydsermissiler er begyndt at ankomme til England, og fra den 22. november vil den tyske forbundsrepublik begynde at modtage Pershing II raketterne. Forhandlingerne i Genève er imidlertid endnu ikke afbrudt, men faren for, at de snart afbrydes, er overhængende, og konsekvenserne heraf er uoverskuelige. Det kan betyde en fortsat kernevåbenkaprustning uden ende.

Det er på den baggrund næsten selvfølgelig, at vi har spurgt statsministeren, hvilke oplysninger regeringen kan give vedrørende de igangværende INF-forhandlinger.

Formanden:

Ordføreren for forespørgerne vedrørende forespørgsel nr. F 2 til udenrigsministeren angående forhandlingerne om mellemdistanceraketter i Genève, hr. Steen Folke, har ordet.

Begrundelse

Steen Folke (VS):

»Verden er kaotisk, et livsfarligt sted at være.

Vi klarer os kun, hvis vi finder det enkle i det svære.

»Hvis ikke folk rejser sig mod våbenvanviddet, går kaprustningen videre mod verdens selvmord.«

Har Alva Myrdal ret? Hendes vurdering er dyster, men den gir også håb. Udviklingen kan vendes. Hvis vi forstår og handler.

Hvad kan vi vide? Hvad véd vi?

Verden bruger 20 gange så meget på militærudgifter som på u-landshjælp.

Kaprustningen koster 1 million dollars – i minuttet.

[Steen Folke]

Kernevåben spredtes til flere og flere lande.

EDB-fejl har adskillige gange været lige ved at udløse atomkrigen.

Den indre flyttemand Olsen
frabeder sig al den snak. Dommedag og
ragnarok:

fri fantasi, det går sgu nok.
En bajer, tak!

Den indre flyttemand er træt. Men derfor
har han ikke ret.

Hans enkle tro
på status quo
er idioti.

Hvis ikke vi rejser os, får vi krig.

Krig – fordi kaprustningen er uden kontrol.

Krig – fordi ordrer er hurtigere end forhandlinger.

Krig – fordi der er bomber, hvor der skulle være arbejdspladser.

Krig – af mangel på lykke.

De våbenfaste, ypperstepræster
for den gamle pagt, er straks på vagt.

Mer end atomkrig frygter de os og vore protester.

Hvis ikke vi ruster, kommer de røde
og lægger den frie verden øde.
Tværpolitiske skvadderhoder,
I laver musik efter falske noder,
landsbytusser, I får procenter,
femtekolonne, fjendens agenter.

– I holder med russerne!

Ja, vi holder med russerne. Og amerikanerne. Og folkene i Asien, Afrika, Latinamerika. Vi går ind for den fælles interesse: at bevare verden og lave den om, så den blir mere retfærdig – og mere sikker.

Ingen der bruger sit hode
ønsker at smadre vor klode.
Den er aggressiv og syg og ond.
Atombomber – gør de den mere sund?
Hvad er svaret på vold og rov?
Opfyld menneskers behov.

Vi glemmer ikke os selv. Vi europæere har længe været udpeget som ofre i en »begrænset atomkrig«. Det er her, paddehattene skal skyde op. Er europæere gale? Er europæere selvmordere? Hvad er det for et »forsvar«, der udsletter det der skal forsvares?

»Begrænset atomkrig«. Møllen maler.
En ny besindig stemme taler:
Roligt aftræk. Landets fædre
har krav på tillid. De véd bedre
end Tudemarie og Manden på Gaden
hvad der egentlig sker under overfladen.

»Jeg vil dø i min rede,« sagde Frederik den Tredje. Hvor solidariske er vor tids Frederikker? Hvis krigen kommer, hvor går de så hen? Så er de allerede på plads i deres reder, i deres atomsikre bunkers, dybt nede i moder jord. Overfladedøden, massedøden, skal de ikke ha del i – eller torturen der venter de såkaldte overlevende: dage, uger – ingen vand, ingen mad, ingen medicin, ingen hjælp – hver for sig, isolerede, i kældre, i ruiner, vanvittige af smerter, men ikke døde, ikke døde endnu. Men verden udenfor, *deres* verden: død, død og giftig – i tusind år, to tusind år. . .

»Hvis ikke folk rejser sig mod våbenvanviddet –«

Men folk rejser sig. Alva Myrdal er ikke en enlig stemme. Andre er med i oprøret, folk med indsigt og samvittighed, folk, der lever *i dag* og ikke i en fjern hornblæser- og muskedonner-fortid: Paul Warnke, Inga Thorson, Willy Brandt, Robert Havemann, George Kennan, Roy Medvedev, Ruth Sivarud, Frank Barnaby. Oprøret tæller også militærfolk, generaler vender sig mod atomgalskaben: Gene La Rocque, Nino Pasti, Gert Bastian.

Nürnbergdomstolen hængte nazisterne for deres krig, selvom de påstod: lydighed mod supermagt kendte dem fri.
Nu planlægges megamord. Så er vor pligt: mytteri.

En oprørt folkelig modstand.
Det britiske Labour kræver England rensset for atomvåben.

[Steen Folke]

Kommunalbestyrelsen i Manchester erklærer byen for atomfrit område.

Amerikanske læger og forskere advarer mod følgerne af kernevåbenkrig.

I SPD og det liberale parti i Vesttyskland vokser modstanden mod de nye mellemdistanceraketter.

I det nyvalgte parlament i Holland er rakettilhængerne i mindretal.

Havnearbejderne i Trondheim varsler strejke mod forhåndslagring.

Norsk LO opfordrer regeringen til at arbejde for en traktatfæstet atomvåbenfri zone, som omfatter Norge, Sverige, Danmark og Finland.

Nordisk Fredskonference i Ålborg vedtager en lignende appel.

Latinamerika er erklæret for atomfrit område.

FN's medlemslande har forpligtet sig til at gå videre med nye initiativer.

Men hvad *gør* de, vore tillidsmænd på tinge, vore beslutningstagere?

Magteliten er positiv.

Nej til atomvåben, fred, forhandling.

Men afgrunden vokser, afgrunden mellem ord og handling.«

Sådan sagde Erik Knudsen det for et par år siden. Det står i hans netop udkomne bog, »Fred og socialisme«. Jeg synes ikke, dagens forespørgsel kan motiveres bedre:

»Afgrunden vokser – afgrunden mellem ord og handling.«

(*Bifald fra tilhørerpladserne*).

Formanden:

Det er ikke tilladt at komme med tilkendegivelser fra tilhørerpladserne.

Besvarelse

Statsministeren (Poul Schlüter):

Udenrigs- og sikkerhedspolitikken blev engang af daværende udenrigsminister Per Hækkerup omtalt som de livsafgørende spørgsmål. Det er jeg enig med ham i. Det er derfor, vi netop på dette område må tilstræbe den bredeste mulige politiske enighed.

Denne indstilling var afgørende for regeringens holdning under folketingets debat om de europæiske mellemdistanceraketter den 26. maj i år. Jeg gav dengang udtryk for

bedrøvelse over, at den meget brede enighed i folketinget om dansk udenrigspolitik desværre ikke kunne bevares længere, end tilfældet var, og jeg sagde, at jeg med mit indlæg i debatten dengang ikke ville bidrage til, at årtiers samarbejde blev slået helt i stykker. Måske, sagde jeg, kunne de skår, der var slået, en dag klinkes igen. Det håber regeringen fortsat. Også ved denne lejlighed i dag vil regeringen gøre sit til, at enigheden om dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik kan bevares, så langt det overhovedet er muligt.

For det er vigtigt at bevare den enighed. Ikke blot fordi – det er jo også sandt – den til enhver tid siddende regering må vedstå arv og gæld fra den foregående. Ikke blot fordi det drejer sig om landets interesser og ikke partiinteresser. Ikke blot fordi vi ser tilsvarende bestræbelser hos regeringerne i mange andre lande for at sikre en bred opbakning bag deres udenrigspolitik. Det er særlig vigtigt, fordi vi ikke må forvente, at der vil blive lyttet meget til et land af Danmarks størrelse, såfremt omverdenen kommer i berettiget tvivl om, hvorvidt de danske synspunkter, der fremføres den ene dag, vil blive erstattet af andre den næste dag.

En svingende udenrigspolitisk kurs har bl.a. den pris, at tilliden til Danmark mindskes, og at det, vi gerne ville øve indflydelse på, sker, uden at vi får mulighed for at være med til at præge det.

Det er efter min opfattelse ikke et argument for en statisk udenrigspolitik. Den kan tværtimod udmærket være både aktiv og fremadrettet. Det afgørende mål må være at føre en ansvarlig udenrigspolitik, en politik, der tjener Danmarks sikkerhed.

Men, kan man da indvende, er det ikke det, vi vil i Danmark, netop gøre vort til, at oprustningsspiralen ikke får et yderligere drej opad, gøre vort til, at der under hvilke som helst omstændigheder ikke udplaceres nye raketter i Vesteuropa? Det lette og det hurtige svar er: jo. Svaret er så let, fordi spørgsmålet er stillet forkert. Det rigtige og meget vanskeligere spørgsmål, som man må stille, er faktisk et andet: hvordan medvirker Danmark bedst og mest effektivt inden for sit alliancetilhørsforhold til en udvikling i Europa i Øst og i Vest, der er fremmende for et større mål af stabilitet og gensidig tillid?

Gensidigheden er ikke det mindst afgørende i den forbindelse. Ved at stille dette bre-

[Statsministeren]

dere spørgsmål tror jeg vi får en bedre og mere rigtig debat. I så fald fremtræder nemlig raketproblemet som det centrale delelement i Øst-Vest-forholdet, som det jo er blevet. Og læg mærke til, at jeg i mit spørgsmål har placeret Danmark inden for dets tilhørsforhold, dvs. i den sikkerhedspolitiske alliance, vi er medlem af! Det er NATO, som et stort flertal i dette ting og i dette land er tilhængere af at vi fortsat skal være medlem af. Det er dér, vi har en reel indflydelse, hvis vi vel at mærke bruger den rigtigt.

Det er ikke i Moskva. Der er vore påvirkningsmuligheder små, ligesom den sovjetiske befolknings muligheder er det. Glem ikke, at befolkningen i Sovjet er afskåret fra at føre antiatomvåbenkampagner, som vi kender dem hos os! Det er som bekendt illegal, statsfjendtlig aktivitet. Så meget mere kan vi i Vesten undre os over, at næsten alle vore aktivister var tavse som graven gennem alle de år, hvor Sovjetunionen så helt unødvendigt provokerende og aggressivt opstillede sine frygtindgydende nye atomraketter rettet mod mål i Vesteuropa.

Uanset partifarve er jeg sikker på at vi alle simpelt hen er rædde for atomvåbnenes frygtelige ødelæggelsesevne. At komme af med dem, komme af med dem alle, er et mål, vi ikke skal opgive. At få disse våben begrænset væsentligt må være det foreløbige, realistiske mål, men medens vi arbejder intenst for denne rustningsbegrænsning og afspænding, er det efter min bedste tro uhyre vigtigt, at den vestlige offentligheds naturlige og menneskelige frygt ikke bliver et instrument, som kan misbruges af sovjetisk militærpolitik, for så ville vi netop ikke kunne nå frem til en sikre balance på det lavest tænkelige niveau.

At opstille, som Sovjetunionen har gjort det, nye truende våbensystemer rettet mod Vesteuropa, er ikke tillidskabende, og da især ikke, når det sker på et tidspunkt, hvor afspændingspolitikken befinder sig på et højdepunkt, som vi jo oplevede det, hvor vi alle i Øst og i Vest netop undertegnede Helsingforsslutakten, som gav store håb.

At besvare en sådan trussel med uden videre at opstille egne modvåben ville heller ikke have været tilfredsstillende, men det gjorde vi heller ikke.

Netop derfor forsøgte NATO-alliancen med dobbeltbeslutningen i december 1979 at komme ud af automatikken. Man forbandt et

langt varsel om deployering med et tilbud om forhandling. To statsmænd må ganske naturligt for os i Danmark stå som de hovedansvarlige for dobbeltbeslutningen og også hele strategien og tænkningen bag den: daværende præsident Jimmy Carter og daværende statsminister Anker Jørgensen.

Regeringen har adskillige gange fremhævet disse forhold og redegjort for INF-forhandlingernes forløb, og vi vil i dag, som folketinget har anmodet om det, redegøre for den seneste udvikling. En sådan ajourført redegørelse må imidlertid indledes med en understregning af, at det afgørende, centrale i dobbeltbeslutningen er, at man fra NATOs side tilbød forhandling og ikke blot uden videre gav den nukleare oprustningsspiral en yderligere omdrejning.

Jeg – og, tror jeg, hele dette ting – håber inderligt, at INF-forhandlingerne må krones med held. Vi ønsker ikke Øst-Vest-konfrontation i dette spørgsmål. Vi gør det selvfølgelig heller ikke i andre spørgsmål, der kan skille Øst og Vest. Tværtimod, vi ønsker at fremme dialogen mellem Øst og Vest. Det besøg, den danske udenrigsminister netop har aflagt i Moskva, er jo et bevidst udtryk for den danske regerings vilje hertil. Men vi kan ikke lade modparten diktere os betingelserne for en sådan dialog, og vi kan ikke give Moskva vetoret over Vesteuropas forsvar. Det må være klart, at både vestlige og østlige sikkerhedsinteresser skal tilgodeses som resultat af dialogen. Det skal også den største fællesinteresse mellem Øst og Vest, nemlig den at undgå, at atomvåbnene nogen sinde bliver brugt.

Men garantien for, at de ikke bliver brugt, ligger ikke i at affinde sig med en ensidig sovjetisk opbygning af kernevåben i Østeuropa, den ligger i gensidige og balancerede nedskæringer i både Øst og Vest. Kun derved sikres en troværdig og pålidelig stabilitet, og kun ved at sikre stabiliteten kan vi øge den gensidige tillid. Vi sikrer ikke tilliden, hvis vi bare prisgiver balancen og stabiliteten.

Når det er sagt, vil jeg også gerne advare imod at forfalde til det, som den tidligere britiske udenrigsminister, lord Carrington, for nylig så rammende kaldte det nukleare bogholderi. Vi må ikke kun tælle raketter. Vi må også tælle raketter, for det er nu engang – desværre – en del af den virkelighed, der

[Statsministeren]

omgiver os. Men når vi tæller raketter, så må vi holde os for øje, at vi som medlem af og en del af den vestlige forsvarsalliance står for det, som allerede Harmelrapporten i 1967 fremhævede som NATOs dobbelte formål: opretholdelsen af den nødvendige militære sikkerhed og fremme af afspænding. Vi må forsøge at yde vort bidrag til at opbygge en konstruktiv Østpolitik, hvor vi gør det helt klart, at vi er rede til forhandling og til samarbejde, lige så langt og lige så længe Sovjetunionen er rede til at erkende, at sådanne forhandlinger og et sådant samarbejde må foregå på vilkår, som er gensidigt acceptable. Dybest set er det det, INF-forhandlingerne med deres problemer drejer sig om. Netop derfor er det for det samlede Øst-Vest-forhold så vigtigt, at de lykkes – og helst inden årets udgang.

Men lad mig også føje til, at under alle omstændigheder skal og vil forhandlinger om rustningsbegrænsninger af mange slags fortsætte i den kommende tid, år efter år.

Jeg mener helt bestemt, at regeringen loyalt har efterlevet det, der af et flertal i folketinget blev den pålagt i 26. maj-dagsordenen. Som jeg sagde i åbningsredegørelsen den 4. oktober 1983, er regeringens grundlag i denne sag Danmarks tilslutning til dobbeltbeslutningen og den dagsorden, som blev vedtaget i folketinget den 26. maj i år.

Historikere vil selvfølgelig engang kunne vurdere, om denne dagsorden reelt har fremmet Danmarks muligheder for at præge et konstruktivt forløb af forhandlingerne i den retning, vi ønsker. Det vil mange uden tvivl bestride. Ingen af os kommer vel uden om det helt centrale spørgsmål, at den manglende enighed i Vesten kan være en hovedgrund til, at Sovjetunionen endnu ikke har afgivet tilbud om at skære tilstrækkeligt ned på antallet af sine missiler.

Selv med de reduktioner, som hr. Andropov nu antyder, vil det totale antal SS-20 raketter i Sovjetunionen være over to gange antallet, som det var da dobbeltbeslutningen blev taget i december 1979. Mens vi ønskede forhandling først, opstillede Sovjet faktisk sine raketter først, og efter min bestemte opfattelse har Sovjets tilbud til Vesten endnu ikke været godt nok. Derfor tror jeg, det ville være for tidligt for NATO at foretage en afsluttende status netop nu. Det ville forskertse reelle forhandlingsmuligheder gennem de

sidste afgørende uger, som nu ligger umiddelbart foran os.

Det er regeringens håb, at debatten i dag vil koncentrere sig om de grundlæggende forhold i forbindelse med INF-spørgsmålet, som jeg her har trukket frem, og at de vil kunne samle det brede flertal, der helst bør stå bag førelsen af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik, så Danmark fortsat kan føre en ansvarlig, respekteret og konstruktiv udenrigspolitik.

Jeg har ønsket på regeringens vegne at fremsætte disse mere generelle vurderinger og synspunkter. Herefter vil udenrigsministeren fortsætte med en mere dybtgående redegørelse for og analyse af INF-forhandlingernes forløb.

Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):

INF-forhandlingernes 6. runde blev indledt den 6. september i år, og der er ikke sat nogen tidsfrist for dens afslutning. Allerede dette sidste viser, at begge parter nu anser forhandlingerne for at være gået ind i deres afgørende fase.

Inden jeg giver min redegørelse for INF-forhandlingernes forløb siden debatten i folketinget den 26. maj i år, vil jeg dog gerne erindre om, hvad den amerikanske formand for SCG – det er NATOs særlige konsultative gruppe om INF – sagde, efter at gruppen havde vurderet forhandlingernes 5. runde. Han sagde tre ting. Han sagde, at det ville være muligt at nå til en aftale i Genève inden årets udgang. Han sagde, at USA for sin del var rede til at gøre sit hertil. Og han sagde, at det også efter eventuelle vestlige deployerings begyndelse ville være muligt at forhandle, ville være muligt at ændre deployeringernes omfang i lyset af forhandlingerne. Han sagde, at allerede deployerede våben ville kunne fjernes igen. Den vurdering er efter min mening stadig rigtig og dækkende, selv om tiden for en forhandlingsløsning uden forudgående vestlig deployering er blevet knap. Men vil Sovjetunionen en forhandlingsløsning inden for denne tidsramme, kan det lade sig gøre. Communiquet fra Warszawapagtudenrigsminister mødet, der fandt sted i Sofia fra den 13. til den 14. oktober, og som jeg siden skal vende tilbage til, bekræfter i øvrigt også, at en sådan mulighed fortsat er til stede.

[Udenrigsministeren]

Når jeg imidlertid specielt har villet henlede opmærksomheden på SCG-formandens udtalelser efter afslutningen af den forrige forhandlingsrunde, sker det navnlig i et håb om i hvert tilfælde at kunne mane én myte i jorden under debatten her i dag, nemlig myten om, at en begyndende – en påbegyndt – deployering skulle være ensbetydende med, at man eliminerer enhver forhandlingsløsning. Sådan er det ikke. Der er ikke grund til at betragte hverken forberedelser til deployering eller for den sags skyld selve deployeringerne som en absolut dead-line i dette ords bogstaveligste forstand. Ganske som det er blevet besluttet at opstille disse våben, kan det blive besluttet at demontere og skrotte dem igen. Også Sovjetunionen har nu omsider med generalsekretær Andropovs udtalelser fra august i år accepteret denne tankegang for egne missilers vedkommende.

Men betragtningen er også væsentlig i en anden forstand. Dermed tænker jeg på det forhold, at den såkaldte dobbeltbeslutning, som NATO traf i december 1979, ikke blot var en dobbeltbeslutning, men også vil blive ved med at være en dobbeltbeslutning. Forhandlingstilbuddet forsvinder jo ikke, selv om forhandlingerne ikke skulle føre til et resultat inden udgangen af 1983, og selv om man således skulle indlede deployeringerne på vestlig side.

Lad mig herefter gå direkte over til at gøre rede for udviklingen i Genèveforhandlingerne, siden vi havde debatten her i tinget den 26. maj i år.

I løbet af forhandlingernes 5. runde, der blev afsluttet den 14. juli i år, præciserede man fra amerikansk side tankerne om en mellemløsning. Man erklærede sig fra amerikansk side villig til at indlede en konkret drøftelse med Sovjetunionen om en balanceret løsning omfattende ethvert antal imellem 50 og 450 sprænghoveder på hver side.

Fra sovjetisk side blev en forhandling på dette grundlag afvist. Sovjetunionen fastholdt, at først måtte der etableres enighed om fire principielle sovjetiske krav, nemlig: ingen nye amerikanske deployeringer i Vesteuropa, kompensation for britiske og franske systemer, inddragelse af fly i forhandlingerne og endelig en regional – i modsætning til en global – aftale. Det vil sige, at Sovjetunionen ikke ønskede at medregne de SS-20 missiler, som man har placeret i den østlige del af

Sovjetunionen, og som ikke fra denne placering vil kunne nå mål i Vesteuropa.

Derfor var det vel ikke overraskende, at 5. runde i Genève ikke kunne føre til noget resultat. I enhver forhandling må parterne bøje sig mod hinanden. Sovjetunionen var ikke i denne forhandlingsrunde indstillet på at slå af på sine absolutte fordringer.

Men da den 5. forhandlingsrunde var afsluttet, viste Sovjetunionen bevægelighed på ét punkt, nemlig i spørgsmålet om, hvad der skulle ske med det antal sovjetiske SS-20 raketter, som Sovjetunionen i givet fald ville acceptere at fjerne. Indtil det tidspunkt havde Sovjetunionen helt afvist at gå ind i en drøftelse af dette meget vigtige spørgsmål, men den 27. august udtalte generalsekretær Andropov, at Sovjetunionen som konsekvens af en aftale ville være rede til at acceptere destruktion af et antal SS-20 missiler. Udtalelsen viste, at man på sovjetisk hold nu omsider drog konsekvensen af den bekymring, som vi fra NATO-landenes side i så lang tid har udtalt, nemlig bekymringen for, at en eventuel reduktion af antallet af SS-20 missiler i den vestlige del bare ville føre til en større koncentration af disse missiler i Sovjetunionens østlige del. Derved ville der ikke bare opstå en særdeles vanskelig situation for Sovjetunionens asiatiske naboer, det ville heller ikke give Vesteuropa den nødvendige sikkerhed, idet SS-20 missilet som bekendt er særdeles mobilt. Én gang fjernede, men ikke destruerede missiler ville derfor hurtigt kunne føres tilbage til Sovjetunionens europæiske del.

Kort efter denne udtalelse af generalsekretær Andropov indtraf så nedskydningen af det sydkoreanske passagerfly over sovjetisk territorium. Men på trods af denne begivenhed, som ikke kunne undgå at føre til en yderligere belastning af forholdet mellem Sovjetunionen og USA, valgte man fra amerikansk side efter grundige konsultationer med USAs allierede at fremlægge et nyt initiativ i Genèveforhandlingerne. Præsident Reagan præsenterede det nye amerikanske forhandlingstilbud i sin tale til FN den 26. september i år, men allerede forinden var det blevet forelagt den sovjetiske forhandlingsdelegation i Genève.

Det nye amerikanske tilbud består af tre elementer, og det drejer sig om tre elementer, som Sovjetunionen under de tidligere for-

[Udenrigsministeren]

handlinger især havde opholdt sig ved, jfr. hvad jeg sagde herom for lidt siden.

For det første sagde man fra amerikansk side, at USA i tilfælde af en mellemløsning ville være villig til at foretage proportionale nedskæringer af de forudsatte 108 Pershing II missiler og de 464 krydsermissiler. Hermed søgte man at imødekomme en sovjetisk bekymring for, at man på vestligt hold inden for en aftalt ramme ville kunne beslutte sig for at deployere forholdsvis flere af de Pershing II missiler, som Sovjetunionen især har vendt sig skarpt imod.

For det andet tilkendegav USA villighed til at begrænse en aftale til de sovjetiske SS-20 missiler, der er placeret således, at de kan nå mål i Vesteuropa. Der er ikke hermed tale om, at man fra amerikansk side frafalder den rent principielle opfattelse, at en global aftale er det rigtigste, men man erkendte, at Sovjetunionen øjensynlig ikke på indeværende tidspunkt vil indgå en så omfattende aftale, og derfor søgte man fra amerikansk side at berede vejen for en mere afgrænset aftale i første omgang. Men dette ville dog ikke udelukke en samtidig forståelse mellem parterne om et loft også over antallet af sovjetiske SS-20 missiler i Sovjetunionens asiatiske del.

Endelig for det tredje erklærede man sig fra amerikansk side rede til at gå ind i forhandlinger om gensidige reduktioner af kernevåbenbærende INF-fly. Her var der også tale om et væsentligt skridt i retning af at imødekomme sovjetiske ønsker, idet Sovjetunionen i meget lang tid har tilkendegivet, at man ikke fandt, at en aftale alene for missiler ville være tilfredsstillende.

Selv gav jeg i min tale i FN på regeringens vegne udtryk for tilfredshed med det nye amerikanske initiativ. Det var og er regeringens opfattelse, at USA med dette seneste forhandlingsudspil må have bortvejret enhver tvivl om amerikansk forhandlingsvilje. Jeg understregede samtidig, at regeringen fandt det væsentligt, at man fra amerikansk side besluttede sig til ikke at lade nedskydningen af det sydkoreanske passagerfly stå i vejen for et forsøg på at få bragt ny bevægelse i forhandlingerne i Genève.

Den amerikanske administration traf efter vores opfattelse en klog beslutning, da den vedtog ikke blot at gå videre med forhandlingerne, men også at lægge det nye kompromisforslag på bordet.

En positiv sovjetisk reaktion har imidlertid ladet vente på sig. I første omgang lød der fra Moskva og fra den sovjetiske forhandlingsdelegation i Genève kun kritik. Sovjetunionen fremførte blot med desto større styrke de to tilbageblevne hovedkrav, der ikke var imødekommet fra amerikansk side, nemlig for det første kravet om, at der under ingen omstændigheder må blive tale om nye amerikanske deployeringer i Vesteuropa, og for det andet kravet om at inddrage de selvstændige franske og britiske kernevåbenstyrker i forhandlingerne.

Om disse to sovjetiske krav kan der siges og er der blevet sagt meget. Lad mig her blot understrege, at en opfyldelse af det første krav ville konsolidere det sovjetiske monopol på denne type våben, så længe Sovjetunionen ikke er rede til en nulløsning.

En opfyldelse af det andet krav forudsætter under en eller anden form en britisk og fransk indforståelse, og en sådan har de to lande af mange grunde ikke været i stand til at give, navnlig under henvisning til, at det her drejer sig om deres nationale minimumsafskrækkelse, og da også under henvisning til, at deres kernevåben ikke er INF-våben, men strategiske våben, som slet ikke hører hjemme i INF-forhandlingerne, hvilket Sovjetunionen da også tidligere har erkendt.

Samtidig er det vigtigt at fremhæve, at den sovjetiske reaktion på præsident Reagans udspil, som den er blevet fremført offentligt, dog ikke har forhindret, at de amerikanske forslag derefter rent faktisk er blevet forhandlet i Genève – måske som et resultat af de reaktioner, der er fremkommet i den vestlige offentlighed.

I det communiqué, der blev udsendt efter Warszawapagtlandenes udenrigsministtermøde i Sofia den 13.-14. oktober i år, kan man i øvrigt læse, at man fra østlig side også er beredt til at videreføre INF-forhandlingerne efter udgangen af 1983, om end det samtidig bemærkes, at en sådan videreførelse må ske på betingelse af, at USA og dets allierede opgiver deres tidsplaner for deployeringen af nye amerikanske missiler i Vesteuropa.

Der er således ikke tale om, at Warszawapagtlandene betingelsesløst afgiver tilsagn om at videreføre forhandlingerne efter årets udgang, såfremt en aftale ikke er nået inden årets udgang, men der er på den anden side heller ikke tale om, at Warszawapagtlandene

[Udenrigsministeren]

afviser muligheden for at føre forhandlingerne videre.

Mens det derfor vil være rimeligt at betragte dette autoritative udsagn som delvis positivt, er det svært at se en positiv udvikling i den seneste meddelelse fra den 24. oktober 1983 fra det sovjetiske forsvarsministerium, hvori det oplyses, at der nu vil blive truffet forberedelser til deployering af missilkomplekser, som man kalder det, af operationel, taktisk karakter i Tjsekkoslovakiet og i Den tyske demokratiske Republik. Det hedder videre i den meddelelse, at der er tale om et af de planlagte skridt, der vil blive taget, såfremt der deployeres nye amerikanske missiler i Vesteuropa, og at deres formål er at bidrage til at opretholde ligevægten mellem Warszawapagten og NATO i Europa.

I den forbindelse kan jeg altså ikke undlade at gøre opmærksom på, at vi i Vesten her bliver præsenteret for et ganske ejendommeligt regnestykke. I slutningen af 1979 sagde præsident Bresjnev, at der med 800 deployerede sovjetiske sprænghoveder på mellemdistancessmissiler nu var balance på dette område imellem Øst og Vest. I februar 1981 sagde han, at der var balance med nu 1.000 deployerede sovjetiske sprænghoveder. Og i august 1982 sagde forsvarsminister Ustinov, at nu var der balance med 1.200 deployerede sovjetiske sprænghoveder. Men i perioden fra 1979 og frem til i dag er der som bekendt ikke deployeret et eneste nyt sprænghoved i Vesteuropa. I den samme periode har NATO derimod besluttet og gennemført fjernelse af 1.000 taktiske atomvåben fra Vesteuropa, og endvidere har man på det netop afholdte forsvarsministermøde i Canada besluttet at reducere de tilbageværende taktiske atomvåben med yderligere 1.400.

På trods af dette hævder Warszawapagtens udenrigsministre nu, at man finder det nødvendigt at skride til endnu en opbygning af de sovjetiske missiler. Det kan kun læses som et ønske om ikke alene at bevare en overvægt på dette område i forhold til Vesten, men også yderligere at befæste denne overvægt. Det er efter vor opfattelse ikke de strenge, der bør anslås, for så vidt man oprigtigt ønsker at nå frem til en aftale i Genève.

Det var et af de punkter, som jeg rejste under mit nylige arbejdsbesøg i Moskva, bl.a. i forbindelse med drøftelsen af det udspil,

som generalsekretær Andropov præsenterede i et interview i Pravda den 26. oktober i år. Dette udspil gik som bekendt ud på at tage hensyn til både antallet af fremføringsmidler og antallet af sprænghoveder. Han nævner direkte tallet 140 for SS-20 missilaffyringsramperne i Europa, at sætte et loft for SS-20 missilerne i Sovjetunionens asiatiske dele og at indgå en INF-aftale også omfattende fly på et højere niveau end tidligere foreslået af Sovjetunionen. Jeg fremhævede, at dette udspil indeholdt visse positive elementer, men jeg understregede samtidig betydningen af, at det, således som det da også senere skete, blev både formelt fremlagt og forhandlet i Genève.

Det, der for regeringen er det væsentlige i denne sag, er, hvorledes Danmark bedst bidrager til en forhandlingsløsning i Genève. Det må være det overordnede mål, og regeringen føler sig overbevist om, at dette overordnede mål vil kunne samle et bredt flertal i dette ting. Det er imidlertid ikke nogen enkel sag at tage stilling til netop ordene »hvordan Danmark bedst bidrager«. Her står vi over for den opgave at formulere principielle standpunkter på en sådan måde, at de også lader sig omsætte i praktisk politik, dvs. en form, hvor de faktisk får en konkret virkning. For at få en sådan konkret virkning må vore standpunkter ikke være udformet på en sådan måde, at de pure vil blive afvist af vore alliancepartnere. Statsministeren beskæftigede sig i sine indledende bemærkninger med præcis dette, og jeg vil gerne understrege, at det også for Danmarks profil udadtil og på lang sigt er såre væsentligt, at vi bliver opfattet som et land i enighed med sig selv og ikke i splid med sig selv. Det er også væsentligt, at vi fremstår som et land, der søger at opnå en reel og konstruktiv indflydelse.

Hvad jeg har sagt om forløbet af Genèveforhandlingerne, afspejler situationen, som vi hidtil har måttet vurdere den. På baggrund af mine drøftelser med udenrigsminister Gromyko tidligere på ugen må jeg dog nok sige, at vi hurtigt kan komme til at stå i en situation, hvor forhandlingerne bringes til ophør, fordi Sovjetunionen ikke er rede til at give yderligere indrømmelser. Med andre ord risikerer vi, at Sovjetunionen blokerer forhandlingerne – og givetvis så henviser til, at USA nu er så langt fremme i sine opstillingsforberedelser, at forhandlinger ikke længere tjener

[Udenrigsministeren]

noget formål. Det er selvsagt en situation, vi må søge at undgå.

Det er stadig vigtigt, at de forhandlende parter viser al den fleksibilitet, som er nødvendig for at opnå et positivt resultat, og det sagde jeg da også klart til den sovjetiske udenrigsminister. Han sagde da heller ikke, at Sovjetunionen stod umiddelbart over for at ville forlade forhandlingerne i Genève, og i den forbindelse syntes jeg, det var bemærkelsesværdigt, at han ikke tillagde en vestlig deployering en selvstændig betydning for Øst-Vest-forholdet. Men hans udtalelser lod samtidig forstå, at situationen i Genève allerede nu er ved at være låst fast.

Fra sovjetisk side talte man bl.a. om, at der aldrig reelt havde været tale om en dobbeltbeslutning fra NATOs side, men at hele øksercitsen havde tjent til at tilsløre en vestlig INF-deployering. Det er naturligvis et standpunkt, som vi på det kraftigste må tilbagevise. NATOs dobbeltbeslutning indeholdt et reelt forhandlingstilbud, som Sovjetunionen imidlertid ikke har ønsket at gøre brug af. Tværtimod har Sovjetunionen, lige siden dobbeltbeslutningen blev truffet, fortsat produktionen af SS-20 missilerne, ganske som om der ikke blev forhandlet.

Det er et mørkt billede, jeg her har tegnet af den foreliggende situation, men det er også et billede, som det ville være uforsvarligt af mig ikke at drage ind i debatten her i dag.

Naturligvis må vi basere vore drøftelser på, at forhandlingerne i Genève går deres gang, og at der muligvis vil kunne foreligge et resultat inden alt for længe, men vi kan ikke forlade os på det, og det, vore drøftelser i dag burde koncentrere sig om, er derfor også; hvad vi af hensyn til Øst-Vest-forholdets videre udvikling og dermed freden og sikkerheden i Europa kan og bør gøre for, at vi ikke uforberedt stilles over for et brud i Genève og dermed risikerer, at dette brud bliver et permanent fænomen.

Det er naturligvis for tidligt i dag at drage helt entydige konklusioner, men én ting kan vi dog gøre, og det er allerede nu at beskæftige os med, hvorledes vi sikrer, at den brede dialog, som en positiv udvikling i Øst-Vest-forholdet stadig må basere sig på, kan videreføres. Det kan bl.a. gøres ved, at vi fra vestlig side udfolder enhver bestræbelse på at videreføre de kontakter med Sovjetunionen og de østeuropæiske lande, som den danske

regering altid har lagt vægt på, og som jeg under mine samtaler i Moskva også fik indtryk af at Sovjetunionen er interesseret i. Intet land kan i vore dage leve i isolation, hverken Danmark eller Sovjetunionen.

Det, vi derfor nu bør tænke noget mere på, er, hvordan vi giver denne dialog mellem Øst og Vest det bedst mulige indhold – en dialog, som også i fremtiden må beskæftige sig med atomvåbenkapløbet. Det er også, hvordan START-forhandlingerne – forhandlingerne om de strategiske atomvåben – kan fastholdes. Det er også, hvordan forhandlingerne om troppereduktioner – de såkaldte MBFR-forhandlinger – kan fastholdes. Det er også, hvordan vi kan benytte den europæiske nedrustningskonference, som starter i Stockholm, til at genopbygge den gensidige tillid, som er så afgørende nødvendig. Men det er også, hvordan INF-forhandlingerne om mellemdistanceraketterne kan videreføres, herunder om vi måske skulle benytte et brud på INF-forhandlingerne til at få dem slået sammen med START-forhandlingerne. Det kunne måske medvirke til at løse problemerne omkring de britiske og franske atomstyrker, og det er her, vi må koncentrere vore bestræbelser. Det er her, en nytænkning er nødvendig, hvis vi skal komme videre.

Kan vi i den situation, hvor det måtte vise sig, at INF-forhandlingerne bryder sammen, bringe vor tænknin g ind i disse baner, så vil le Danmark for alvor kunne få en plads i det arbejde, der må gøres for aktivt at bidrage til, at Øst-Vest-forholdet ikke får lov til at stivne og fryse, men til at det bringes ind i en mere konstruktiv bane end den, vi måske er havnet i.

Det skal i givet fald først og fremmest gøres i samarbejde med vore allierede, men selvfølgelig også i kontakterne med Sovjetunionen og andre østeuropæiske lande. Det var her, regeringen gerne ville se alle i dette ting sætte kræfterne ind. Så kunne vi føre en aktiv og fremadrettet udenrigspolitik med den brede opbakning i folketinget, som altid har været et bærende grundlag i dansk udenrigspolitik. Det er på den måde, jeg gerne ser, at samarbejdet om udenrigspolitikken i folketinget udspiller sig.

Forhandling

Lasse Budtz (S):

[Lasse Budtz]

For socialdemokratiet er den dagsorden, folketingets flertal vedtog den 26. maj i år om mellemdistanceraketproblemet, stadig et udtryk for vores grundholdning. Vi ønsker forhandlingerne forlænget. Vi ønsker opstillingen af raketterne indstillet, og vi ønsker forberedelserne til opstilling af mellemdistanceraketterne stoppet.

Begivenhederne siden den 26. maj understreger meget klart, at det var den rigtige dagsorden, folketinget vedtog. Der er kommet konstruktive udspil fra såvel USA som Sovjet. Udenrigsministeren har nævnt lidt af det. Præsident Reagan har således foreslået, at man inddrager kernevåbenbærende mellemdistancefly i forhandlingerne, og sagt, at USA er villig til at se bort fra den sovjetiske opstilling i Sovjets østligste del på nuværende tidspunkt, og præsident Jurij Andropov har foreslået, at Sovjet begrænser sine mellemdistanceraketter til 140, hvilke må formodes alle at være af typen SS-20, at man skrotter de overskydende mellemdistanceraketter både af gammel og ny type, at dette kan ske under international kontrol, og at der ikke sker en overførelse fra den vestlige sovjetiske del til den østlige. Hvad ønsker man i grunden af sovjetiske tilbud? Statsministeren kunne inspirere mig til at stille dette spørgsmål netop til ham. Hvor meget ønsker man mere?

Forslagene er kommet sent, men det understreger jo blot nødvendigheden af en forlængelse af forhandlingerne, og disse forhandlinger kunne naturligvis få nye muligheder, bedre muligheder, hvis Sovjet startede en skrotning nu måske af nogle af SS-20erne eller i hvert fald af resten af de SS-4 og -5 raketter, man har stående. Tænk, hvor det ville forbedre forhandlingsforløbet!

Dobbeltbeslutningen indeholder intet om tidsfrister, så en udsættelse kan holdes inden for dobbeltbeslutningen, hvis forhandlingsvilljen ellers er til stede.

Den meget intense og naturlige debat, der føres herhjemme, synes at gøre det nødvendigt at fremhæve, at forudsætningerne for dobbeltbeslutningen er ændret, og den sikkerhedspolitiske situation er en fuldstændig anden, end da dobbeltbeslutningen blev taget. Det undrer mig fortsat, at regeringen end ikke beskæftiger sig med disse kendsgerninger og end ikke kommenterer dem, og jeg skal derfor kort opridsse disse ændringer.

En forudsætning for dobbeltbeslutningen var, at SALT II blev ratificeret. Det skete ikke. Mellemdistanceraketterne skulle forhandles inden for rammerne af en SALT III-aftale. Det skete heller ikke. Forhandlingerne blev startet med op mod 2 års forsinkelse, og disse 2 år kunne man meget vel bruge nu. I oktober 1981 annoncerede den amerikanske regering, at man ville producere op til 6.000 krydsermissiler, som jo ikke omfatter de 572, man nu vil stille op i Europa. Dette program overflødiggør fuldstændig og aldeles de 572 som også fremhævet af forhenværende forsvarsminister McNamara.

Da dobbeltbeslutningen blev taget, sagde eksperterne, at en landbaseret var nødvendig af hensyn til effekten. Den tekniske udvikling har siden vist – og det ved vi – at man nu kan opnå samme teoretiske resultater ved søbaseret, og dette understreger selvfølgelig yderligere, at opstillingen af de 572 missiler er unødvendig.

Men der er flere ændrede forudsætninger eller ændringer i den sikkerhedspolitiske situation. Franskmandene og briterne har annonceret en omfattende modernisering og udvidelse af deres kernevåben for de nærmeste år. Det ændrer selvsagt aldeles det sikkerhedspolitiske billede.

Men dertil kommer, at hvis man tænkte sig 140 SS-20 missiler opstillet, ville deres samlede sprængkraft være langt mindre end den sprængkraft, der helt tilbage i 1976 repræsenteredes af SS-4 og SS-5 raketterne, og det levede vi jo ærlig talt med i Vesten uden at føle os særlig truede, selv om vi naturligvis også på det tidspunkt måtte være imod alle atomvåben.

Men prøv at tænke den tanke, at man i 1976 havde haft 140 SS-20 raketter. Hvis det havde været tilfældet, var dobbeltbeslutningen aldrig nogen sinde blevet truffet.

Til overflod har amerikanerne introduceret en ny strategi, der bærer betegnelsen Airline Battle. Den går ud på, at man vil besvare modpartens anden eller tredje angrebsbølge med en kombination af sprænghoveder: nukleare, kemiske og konventionelle. Igen en ændring af det sikkerhedspolitiske billede. Da dobbeltbeslutningen blev taget, forudså man heller ikke, at en konsekvens kunne blive en helt ny sovjetisk opstilling af formentlig SS-21, SS-22 og muligvis SS-23 raketter i DDR og i Tjecoslovakiet og muligvis i Bul-

[Lasse Budtz]

garien. Forberedelserne er ifølge Sovjet selv allerede i gang, og det mere end antyder, at vi står foran en kernekaprustning simpelt hen uden ende.

Endelig bliver jeg nødt til at minde om, at Ronald Reagan siden dobbeltbeslutningen blev taget, er blevet Amerikas præsident, og han fører som bekendt, hvad enten man kan lide det eller ej, en fuldstændig anden udenrigs- og sikkerhedspolitik end forgængeren. Han ønsker en konfrontationspolitik, og han siger det selv. Skal vi blindt rette os efter dette?

Den amerikanske regering mener, at dobbeltbeslutningen definitivt er taget. Dette skulle indebære, at får man ikke en aftale i den kommende tid, begynder opstillingen automatisk. Jeg må formode, at folketingets flertal fortsat mener noget ganske andet. Socialdemokratiet mener i hvert fald, at alle forhandlingsmuligheder må undersøges og drøftes til bunds uden en snærende tidsfrist.

Opstillingen begynder i Vesttyskland den 22. november, og den er – synes der ikke længere at være tvivl om – allerede begyndt i England og vil åbenbart begynde meget snart i Italien. Så må vi regne med, at forhandlingerne næsten automatisk afbrydes. De signaler, der er udsendt fra Sovjet, er så tydelige, at der næppe kan være nogen tilbagetogs mulighed. Eneste teoretiske mulighed kan være et helt nyt amerikansk udspil, men et sådant synes der desværre ikke at være store chancer for.

Men da forhandlingerne rent faktisk endnu fortsætter og synes at kunne fortsætte i hvert fald her i første halvdel af november og muligvis et lille stykke længere, må dagsordenen af 26. maj stadig være basis for socialdemokratiets holdning.

Vi har naturligvis noteret os statsministerens udtalelse i åbningstalen. Statsministeren sagde og gentog det her, at regeringens grundlag i denne sag er Danmarks tilslutning til dobbeltbeslutningen og den dagsorden, der blev vedtaget i folketinget den 26. maj. Dette opfatter vi som en nyerkendelse af, at en regering selvfølgelig må efterleve folketingsflertallets holdning.

Jeg røber ingen hemmelighed ved at sige, at det unægtelig ellers har været vores indtryk, at regeringen ikke har gjort sig store anstrengelser for at holde sig til den dagsorden, der blev vedtaget, og det er i sig selv

forbløffende. Man har tilsyneladende især fra udenrigsministerens side refereret dagsordenen, men derefter har man – også efter de informationer, vi sidder inde med – omhyggeligt gjort opmærksom på, at regeringen rent faktisk havde en anden opfattelse. Derfor er statsministerens erkendelse eller tilkendegivelse velkommen. Men hvad så?

Også vi så gerne en bred enighed om alle hovedpunkter i dansk udenrigspolitik – det er simpel logik – men ikke ensidigt på konservative præmisser, og da slet ikke da flertallet går imod disse præmisser. Vi ønsker ikke at overlade dansk udenrigspolitik til et flertal af konservative regeringer i NATO. Vi betragter en forøget oprustning som noget uopfindsomt og et primitivt svar. Vi er imidlertid ganske enige med regeringen om, at Danmark skal forblive medlem af NATO, og at der ikke er noget alternativ til det danske medlemskab at få øje på, og dette står vi ved. Og det gør det desto meget lettere, fordi NATO efter vor opfattelse er stærk nok – militært, politisk, økonomisk og psykologisk – til i første omgang at forlænge forhandlingerne og udsætte opstillingen, så meget mere som de 572 raketter militært set er aldeles unødvendige.

Vi er enige med udenrigsministeren i, at hvordan det end går, må vi forsøge at fastholde en dialog, en forhandlingsituation også og selvfølgelig efter en kortere og længere pause. Vi er enige i, at man skal fortsætte START-forhandlingerne, hvis det overhovedet kan lade sig gøre, MBFR-forhandlingerne og CDE-konferencen i Stockholm. Vi glæder os over, at udenrigsministeren omsider og efter nærmere eftertanke er kommet til den erkendelse, at det kunne være en god idé at få inddraget de britiske og de franske kernevåben ved en eventuel kombination af START- og INF-forhandlingerne. Bedre sent end aldrig.

Vi hilser det meget velkommen, at man på forsvarsministermødet i planlægningsgruppen besluttede at fjerne 1.400 små kernevåben fra Europa, men vi må gøre opmærksom på, at NATOs egne strateger var nået til det resultat, at de var unødvendige og aldeles ubrugelige, og denne nedtagning har intet som helst at gøre med de 572 raketter.

Hvad vi derimod ikke hilser velkommen, er, at forsvarsministeren ikke holdt fast på, at det skulle nævnes i communiquéet, at en del

[Lasse Budtz]

af regeringens grundlag er 26. maj-dagsordenen. Vi kender godt vanskelighederne for en dansk minister i NATO-omgivelserne, men vi kender også mulighederne. Når regeringen selv gør dagsordenen af 26. maj til en del af baggrunden for sin politik, må man naturligvis også holde fast i internationale forbindelser og insistere på, at folketingsflertallets holdning reflekteres og nævnes i communicationerne.

Men hvad agter regeringen så at gøre på NATOs udenrigsministermøde, og er man parat til at sørge for, at der bliver foretaget en politisk vurdering af forhandlingernes resultat, inden opstillingen rent faktisk begynder, inden den sidste, afgørende fase er i gang? Denne sidste fase starter efter vores mening senest den 22. november, en dato, som vi nu også har den vesttyske regerings accept af. Nu ved vi, at de rent tekniske forberedelser til opstillingen er i gang i England, og at raketterne er begyndt at ankomme.

Det forekommer os absurd, at man skulle foretage den politiske vurdering, efter at opstillingen for alvor er i gang i den sidste fase. Dette fremhæver jeg, fordi socialdemokratiet mener, at den endelige beslutning ikke blev taget, da dobbeltbeslutningen blev annonceret, og udenrigsministeren har faktisk selv ved flere lejligheder i realiteten tilkendegivet det samme. Han har i hvert fald sagt, at der måtte en nyvurdering til. Vi erkender, at der stadig er teoretiske og tekniske muligheder for at lave, hvad jeg ville kalde en feberredning.

Men begynder opstillingen for alvor i den sidste og afgørende fase, og afbrydes forhandlingerne, så er vi i en skæbnsvanger situation, som jo i øvrigt må medføre, at regeringen i et kommende communiqué i overensstemmelse med folketingets formodentlige flertal må gøre opmærksom på, at Danmark ikke kan tage et medansvar, og på dette grundlag skal jeg tillade mig at fremsætte en motiveret dagsorden, der lyder således:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folketinget pålægger regeringen at øve en aktiv dansk indsats for at bremse oprustningen i Øst og Vest efter de retningslinjer, der er nedfældet i dagsordenen af den 26. maj 1983 og bekræftet i statsministerens åbningstale, opfordres regeringen til omgæn-

de at tage initiativ til, at NATO-landene foretager en ny politisk vurdering af forhandlingsforløbet, før montering af raketterne iværksættes.

Folketinget går derefter over til næste punkt på dagsordenen.«

For en sikkerheds skyld skal jeg tilføje, at »omgående« betyder, at man ikke kan vente til den 9. og 10. december.

Tredje næstformand (Mette Madsen):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår ligeledes i forhandlingen.

Steen Folke (VS):

Jeg synes, hvide duer er langt smukkere end atomraketter. Statsministeren advarede med rette i sin tale imod at forfalde til, hvad han kaldte det nukleare bogholderi. Men hvad var udenrigsministerens tale andet end én stor eksercits i nukleart bogholderi?

Det er et ret uhyggeligt apropos til denne debat at vide, at de første krydsermissiler i disse timer og dage bliver fløjet ind i England med henblik på opstilling ved basen i Greenham Common. Det skulle være foregået i al hemmelighed, men dagbladet The Guardian kunne i søndags offentliggøre et fortroligt memorandum fra forsvarsminister Heseltine til premierminister Thatcher, der diskuterer, hvor meget offentligheden kan tåle at få at vide, og på hvilket tidspunkt. Forsvarsminister Heseltine har jo evig ret i, at Sovjetunionen kan tage indflyvningen af de våben, hvis udstationering stadig drøftes under forhandlingerne i Genève, som anledning til at forlade forhandlingerne. Hvis ikke indflyvningen af atomraketterne allerede på nuværende tidspunkt er et forsøg på at overliste fredsbevægelserne, kan det kun karakteriseres som en åbenlys provokation. I Vesttyskland ser det ud til, at indflyvningen af Pershing II raketterne starter den 22. november, dagen efter den afgørende raketdebat i forbundsdagen.

Udenrigsministeren sagde: »Tiden for en forhandlingsløsning uden forudgående vestlig deployering er blevet knap.« Ja, det tør antydes. Det vesttyske socialdemokratis formand, Willy Brandt, sagde forleden ved den store demonstration i Bonn, at USA øjensynlig er mere interesseret i at få stillet et antal

[Steen Folke]

Pershing II raketter op end at få pillet et antal SS-20 raketter ned. Det er en meget præcis iagttagelse.

Det seneste sovjetiske forhandlingsudspil indebærer dog en reduktion af SS-20 raketter til 140 svarende til niveauet i 1976, og russerne er vel at mærke rede til at lade de andre SS-20 raketter skrotte overvåget af internationale observatører. Det er i det mindste ikke noget helt dårligt udgangspunkt for en forhandling.

Derfor burde USA gå med til en forlængelse af forhandlingerne i stedet for at påbegynde opstillingen af de 572 atomraketter, og derfor er det så vigtigt, at den danske regering fremfører et krav om, at disse forhandlinger skal føres videre, uden at der opstilles nye raketter.

Men meget tyder på, at USA under præsident Reagan arbejder på at opnå en afgørende overlegenhed på atomvåbnenes område, sådan at USA bliver i stand til at true Sovjetunionen med et førsteslagsangreb, der udsletter størstedelen af Sovjets raketsiloer, kommandocentre osv. Jeg siger udtrykkelig true med det, for jeg mener ikke, at præsident Reagan ønsker en atomkrig og er klar til at slippe den løs når som helst, men han ønsker en magtposition, den magtposition, som afgørende overlegenhed på atomvåbenområdet kan give. Det er det, der er meningen med den såkaldte Counter Force-strategi, som vel at mærke blev officiel amerikansk atomstrategi, allerede før præsident Reagan kom til. Det er til det formål, præsident Reagan også skal bruge det superavancerede B-I bombe-fly og den gigantiske MF raket med 10 sprænghoveder, som repræsentanternes hus netop har givet grønt lys for. Det er også til det formål, USA er ved at udstationere tusindvis af krydsermissiler, heraf altså blot 464 efterplanerne i Vesteuropa, og endelig er Pershing II raketten med sin korte flyvetid og sin store præcision fremragende til et overraskelsesangreb. Ja, det er rent faktisk dens eneste tænkelige formål, den er nemlig også sårbar og højst synlig.

Det er det, der har fået millioner af vesteuropæere til at vende sig imod de nye atomraketter og sige: nej, nej og atter nej! – til både Pershing, til krydsermissilerne og vel at mærke også til SS-20 raketterne. 150.000 deltog i demonstrationerne i Danmark i lørdags, det største antal i en fredsdemonstration no-

gen sinde. I London var tallet en kvart million, i Haag – en ret lille by i Holland, hvis nogen ikke skulle vide det – ikke mindre end en halv million, det var en mangedobling af byens indbyggertal, og i Vesttyskland over 1 million i de forskellige demonstrationer for en halv snes dage siden. I alle disse lande og flere til viser opinionsundersøgelser, at et overvældende flertal vender sig imod de nye atomraketter.

Men hvad siger magtelisten, beslutningstagerne, regeringen herhjemme? Ja, herinde vokser med Erik Knudsens ord afgrunden mellem ord og handling. Som bekendt blev der meget mod regeringens vilje vedtaget en dagsorden om atomraketterne den 26. maj. I begyndelsen af juni fremlagde regeringen, som den var pisket til det, dagsordenen på ministerrådsmøderne i NATO, men siden har den ikke rørt en finger for at følge dagsordenen op, og gang på gang har den direkte modarbejdet den. Dermed har regeringen bragt sig i en uholdbar situation.

Det er en ærlig sag, at regeringen var og er modstander af den dagsorden, som socialdemokratiet, de radikale, SF og VS i fællesskab vedtog, og hvis vigtigste punkt er kravet om en forlængelse af Genèveforhandlingerne, uden at der bliver opstillet nye atomraketter. Men regeringen valgte at blive siddende i stedet for at udskrive valg, hvad der ville have været naturligt. Sådan som den danske grundlov er indrettet, er det derefter regeringens pligt loyalt at administrere den af folketings vedtagne politik. Det har regeringen ikke gjort. Det er ikke nok i en frontale at henvise til, at dagsordenen er en del af regeringens grundlag; det er en selvfølge, men en selvfølge, som regeringen i praksis har gjort alt for at dementere.

Regeringen taler med to tunger, når den redegør for den danske holdning til atomraketterne. Det vil jeg i og for sig bede udenrigsministeren om at bekræfte. Man fremlægger pligtskyldigst folketings vedtagelse, men regeringen lægger ikke skjul på, at dens egen holdning er en anden. Sådan kan en regering ikke opføre sig. Privat må den mene, hvad den vil, men udadtil kan den kun forelægge ét standpunkt, nemlig det, der er vedtaget af folketings. Hvis ikke den vil det, så må den gå, og hvis ikke den vil gå selv, så må den væltes.

[Steen Folke]

Udenrigsminister Ellemann-Jensen har oven i købet offentligt direkte modsagt dagsordenen af 26. maj. Selv om dagsordenen kræver forlængelse af raketforhandlinger, sagde udenrigsministeren den 27. august i Radioavisen: »Det er helt forkert at tale om forlængelse af forhandlingsfrist.«

Jeg vil bede udenrigsministeren om at forklare, hvordan denne udtalelse harmonerer med den vedtagne dagsorden.

Under alle omstændigheder er det klart, at der er brug for en stramning af dagsordenen. Ingen er vel i tvivl om, at vi foretrækker en dagsorden, der siger klart og utvetydigt nej tak til nye atomraketter. Men det kan der desværre nok ikke blive flertal for i dag. Det er også klart, at vi gerne så regeringen væltet på denne sag. Vores tillid til regeringens administration af den dagsorden, som formentlig bliver vedtaget i dag, kan ligge på et knappenålshoved, men hverken socialdemokratiet eller det radikale venstre er jo desværre meget for at få væltet regeringen.

Der er ellers mange arbejdsløse, lavtlønnede, bistanmodtagere, enlige mødre og andre økonomisk dårligt stillede, som ville ånde lettet op, hvis vi slap af med det sorte kabinet. Men i denne sammenhæng er det afgørende, at en anden regering netop i denne fase kunne gøre en, tør jeg sige, mere troværdig indsats mod atomoprustningen end den borgerlige regering. Jeg siger udtrykkeligt i denne fase, for det skal jo ikke glemmes, at det var den daværende socialdemokratiske regering, som tilsluttede sig NATOs dobbeltbeslutning, og man kan nok have sine tvivl om, hvorvidt socialdemokratiet var nået dertil, hvor partiet trods alt er nået i dag, hvis ikke partiet var kommet i opposition.

Hvorom alting er, den socialdemokratiske dagsorden udtrykker formentlig det, der kan blive flertal for i dag. Derfor er det vigtigt at finde ud af lidt mere præcist, hvad meningen med denne dagsorden faktisk er, og den er på et par punkter måske nok lidt vagt udformet.

Jeg vil derfor spørge socialdemokratiets ordfører, hr. Lasse Budtz, om, hvad partiet lægger i det, som det hedder i dagsordenen, »at NATO-landene foretager en ny politisk vurdering af forhandlingsforløbet«. Det er jo ikke helt ligegyldigt, hvordan en sådan politisk vurdering finder sted. Jeg forstod på hr. Lasse Budtz, at det efter socialdemokratiets

mening skal være inden den 22. november. Dermed er der sagt noget om tiden: det skal være på et tidspunkt, hvor der endnu kan gribes ind i processen med opstillingen af raketterne.

Men det er jo også et ret vigtigt spørgsmål, i hvilket forum man forestiller sig en sådan politisk vurdering. Er det tilstrækkeligt, at nogle ambassadører mødes i Bruxelles, eller hvor det måtte være, og bliver enige om, at nu kan der godt gives grønt lys for at opstille atomraketterne endeligt? Efter vores mening har en sådan politisk vurdering kun rigtig mening, hvis den foregår på ministerniveau, altså i et ekstraordinært ministerrådsmøde. Det var et ministerrådsmøde, der traf NATOs dobbeltbeslutning. Det må også være et ministerrådsmøde, der foretager den politiske vurdering, som socialdemokratiet kræver i denne dagsorden. Jeg er meget interesseret i at høre socialdemokratiets svar på dette spørgsmål, og jeg vil naturligvis også med stor interesse lytte til, hvordan udenrigsministeren vil fortolke en dagsorden med dette indhold.

Der er måske andre ting, der vil blive endevendt i sådan en dagsorden, og enkelte ting bliver jeg også nødt til at komme ind på. Det er dette med, at det kræves, at denne vurdering skal foregå, før montering af raketterne iværksættes. Det er desværre noget meget teknisk, fordi udenrigsministeren har forklaret, at dette her er noget, der er foregået i årevis, og at man er begyndt opstillingen fra det første spadestik osv. Dette med, hvornår monteringen foregår, er desværre noget ret teknisk. Alligevel må vi bede socialdemokratiet – og det jeg vil bede hr. Lasse Budtz om – om at forklare, hvad socialdemokratiet mener med, at det må foregå, før montering af raketterne iværksættes. Vi ved jo – og det var hr. Lasse Budtz inde på – at raketterne er under indflyvning i England, vi ved, at indflyvningen starter den 22. november i Vesttyskland, og derfor er det vigtigt at få præciseret, hvad der ligger i disse udtryk.

Til slut vil jeg gerne sige: vi ville – det er formentlig ingen i tvivl om – gerne gå længere end denne dagsorden, og nu må vi se, hvad det ender med i dag. Men jeg kan garantere, at dette ikke bliver den sidste debat om atomraketterne i år; det vil VS og SF sørge for. Om nogle uger kan vi håbe at et flertal herinde, også omfattende socialdemo-

[Steen Folke]

kratiet og det radikale venstre, vil være med til at sige et klart nej til de nye atomraketter.

(Kort bemærkning).

Lasse Budtz (S):

Jeg synes selvfølgelig, at jeg har udtalt mig klart nok, men da det åbenbart ikke har været tilfældet, vil jeg gerne sige, at den 9. og 10. december selvsagt er for sent for os. For os begynder den endelige og afgørende fase den 22. november. Man kan diskutere dette i mange detaljer, men det må være afgørende, at det netop er Pershing II raketterne, som ankommer til Vesttyskland fra denne dag ifølge den vesttyske forbundsregering. Altså bør der efter socialdemokratiets mening afholdes et ministerrådsmøde ekstraordinært inden denne dag.

Ole Bernt Henriksen (KF):

Først skal jeg takke for regeringens udmærket klare redegørelse. Jeg hæftede mig særlig ved citatet af Per Hækkerup, der kaldte udenrigs- og sikkerhedspolitikken slet og ret »de livsafgørende spørgsmål«. Sådan har det altid været, og sådan vil det altid være.

Når man følger den udenrigspolitiske og sikkerhedspolitiske debat i Danmark og de vilkår, hvorunder den føres, kan man komme til at tænke på en tale, der blev holdt i Athen under tilsvarende vanskelige og anstrengte forhold for 2.382 år siden. Da sagde nemlig Sokrates til sine medborgere: »Hvordan det gik jer, medens I hørte på mine anklageres taler, det ved jeg ikke, men jeg for mit vedkommende må sige, at jeg var lige ved at glemme, hvordan jeg virkelig er. Alt, hvad de sagde, lød så overbevisende rigtigt, men sandt var næsten ikke ét ord af det alt sammen.«

Således også med denne debat. Man må få det indtryk, at det store oppositionsparti, socialdemokratiet, er modstander af raketter under enhver form, mens vi er tilhængere af i hvert fald vestlige raketter. Og dog er jo sandheden, at vi er lidenskabelige modstandere af alle raketter, og dog er sandheden, at de raketter, som vi diskuterer nu, er noget, som blev bestemt under den regering, som hed socialdemokratiets regering, og som nu angriber os for disse ting.

Man må få det indtryk, at det er den nuværende regering, der har tiltrådt NATOs

dobbeltbeslutning, mens socialdemokratiet, der hævder ikke at have ændret linje og holdning, vedvarende er mod det led i dobbeltbeslutningen, der udløser raketopstillingen. Og dog forholder det sig jo således, at det var en socialdemokratisk regering, der tiltrådte dobbeltbeslutningen, som vel hverken er bedre eller dårligere nu end dengang, om end man kunne kritisere den på det punkt, at den altså ikke har forhindret Sovjetunionen i at opstille mange flere raketter, end de havde opstillet, da dobbeltbeslutningen blev truffet.

Man kunne videre få det indtryk, at verden bliver sikrere, og at opbygningen af i hvert fald det vestlige forsvar stilles i bero, hvis marcher her og andre steder som ønsket af deltagerne fører til, at raketterne ikke opstilles i Vesteuropa.

Men de sovjetiske raketter er jo en realitet, ligesom den sovjetiske overlegenhed er en realitet, og hvis raketterne ikke opstilles, vil lande i NATO måske gå andre veje for at genskabe ligevægten, veje, hvis retning og bøjninger vi ikke har indflydelse på, og som måske fører os steder hen, hvor vi ikke ønsker at komme.

Man kunne få det indtryk, at Danmark uden videre har indflydelse på, om raketterne skal opstilles, eller på det, der skete, hvis de ikke blev opstillet. Men som danske udenrigsministre fra den allerførste under folkestyret over Per Hækkerup og Kjeld Olesen til den nuværende udenrigsminister har erfaret, er indflydelse noget, vi med omtanke, forbedelse og ikke sjældent talent i skiftende situationer skal tilkæmpe os, og det gælder, hvad enten vi taler om NATO, EF eller den store verden uden for fællesskaberne.

Man kunne få det indtryk, at ikke-opstilling vil stemme russernes sind mildt, men dels har de jo belønnet os, der ventede og ventede med at opstille, fordi vi traf den kloge dobbeltbeslutning, med at opstille endnu flere raketter og med bestandig at hæve målet for, hvad de kalder ligevægt, år efter år, dels er jeg bange for, at de vil betragte ikke-opstilling som en vældig sejr for styrkens politik, og man må nok spørge, hvad de så vil bruge den sejr til.

Man kunne få det indtryk, at hr. Kjeld Olesen, når han nu mener noget andet, end han mente, da han var med til at træffe dobbeltbeslutningen, er offer for den vældige

[Ole Bernt Henriksen]

sovjetiske propaganda, der er rettet mod mennesker og hjem og foreninger og klubber overalt i den vestlige verden. Men også det er forkert. Den 20. januar 1980 fremhævede hr. Kjeld Olesen udtrykkeligt, at TASS, som nu citeres her, var et officielt sovjetisk bureau, og at TASS' betragtninger om NATOs Europastrategi tegnede »en bevidst linje fra Sovjetunionens side«.

Det, der er sket i hr. Kjeld Olesen, er således ikke et udslag af naivitet, og jeg må sige, at jeg har lidt samme forhold til den tidligere udenrigsminister som til en pragtfuld fisk i et akvarium: jeg er fuld af beundring for dens farver og dens bevægelser og dens slyngninger, men hvad der egentlig rører sig i den, forstår jeg ikke.

Man kunne så få det indtryk, at Danmark har mindre brug for de alliancer, som vi er medlem af nu, end tidligere. For den ekstreme venstrefløj, hvortil jeg bestemt ikke regner hele socialdemokratiet, er det jo et hovedmål at få os ud af dem og, mens vi er i dem, at ødelægge vores forhold til de andre medlemmer af dem og undergrave vores indflydelse dér.

Men der er i disse år mere brug for alliancerne end nogen sinde. Forskellen mellem 1930'ernes forfærdelige krise, der slog millioner af menneskeliv i stykker og mundede ud i historiens mest barbariske krig, er, at alliancerne foreløbig sådan nogenlunde har afholdt os fra at eksportere arbejdsløshed, krise og elendighed til hinanden. For Danmarks vedkommende er forskellen specielt, at alliancerne giver os noget, som vi aldrig har haft tidligere i vores historie, nemlig automatisk rettigheder. Under og gennem alliancerne har vi omsider fået fjernet de vesteuropæiske bindinger, som var drivkraften i vor verdensdels historiske udvikling helt op til 1945.

Danmark skal virke for, at der ikke opstilles raketter, og vi skal virke for, at der forhandles med Sovjetunionen. For et bedre forhold til Sovjetunionen er jo, hvad der mangler i den demontering af spændinger, som vi har set siden 1945. Det er også muligt, at industrilandene som beviser for deres gode vilje skal tilbyde Sovjetunionen samarbejde på mange af livets områder. Vi har jo langtfra noget udestående med det sovjetiske folk. Men hvis Danmark for at vinde officiel velvilje i Moskva eller for at stemme Sovjetunionen blidere slår skår i det uadskillige

samarbejde med alliancerne, som vi er medlem af, vil prisen blive alt for høj, for vi kan da bidrage til deres opløsning under krisens tryk, vi kan miste vore automatiske rettigheder, og vi kan sætte vor hårdt tilkæmpede indflydelse over styr.

Dette er ikke teori og grubleri, det er den virkelighed, at hvis Vestlandene ikke samarbejder sikkerheds- og forsvarspolitisk, brister også samarbejdet om at undgå toldbarrierer, om at beskytte vore valutaer, om at koordinere konjunkturpolitikken og om at afskaffe den forfærdelige arbejdsløshed.

Hr. Anker Jørgensen har ved mange lejligheder betonet, at Danmark ikke alene og for sit eget vedkommende kan afskaffe den nuværende krise. Deri er jeg enig med ham. Det er et samarbejde mellem industrilandene i alliance og forståelse med hinanden, der er vort bedste håb.

Vi kan fortsætte med denne debat en stund endnu, hvis vi har lyst, og det har man jo nok nogle steder. Jeg tror imidlertid, at det store flertal her i folketinget skal se i øjnene, at vi med Per Hækkerups ord drøfter andre afgørende livsspørgsmål end raketterne, nemlig hele den danske sikkerheds- og den danske udenrigspolitikens store og omfattende univers, og at vi, hvad udfald denne debat så får, skal undgå både at slå dette univers i stykker og at undervurdere den grundlæggende enighed, der trods alt er om, hvad der tjener Danmark bedst. Mange flere debatter, der rejser tvivl om vores sikkerheds- og udenrigspolitiske troværdighed viden om, forekommer mig i det lange løb at tjene Danmark ualmindelig slet.

Arne Christiansen (V):

I den taletid, der er tildelt ordførerne, kunne man selvfølgelig forklare og fastslå kendsgerningerne omkring den efter min mening absurde debat, absurd, fordi den i vid udstrækning drejer sig om raketter, der endnu ikke er opstillet – man hørte intet fra de nu så foragede, da Sovjet for længst begyndte opstillingen af SS-20re – men disse problemer er jo vendt og drejet og belyst, ikke mindst takket være diverse redegørelser og besvarelser fra statsministeren og fra udenrigsministeren.

Men jeg synes i øvrigt, der er grund til at takke udenrigsministeren både for den måde,

[Arne Christiansen]

han ude i verden har klargjort flertallets dobbeltholdning – undskyld, jeg mener flertallets holdning til dobbeltbeslutningen, men det kan måske gå ud på ét – og også for hans helt ajourførte redegørelse for, hvorledes situationen omkring denne beslutning har udviklet sig. Erfaringerne fra det nys overståede Moskvabesøg taler jo deres klare sprog. Det må også håbes, at udenrigsministerens slutappel om en opbakning af en fremadrettet og aktiv udenrigspolitik vinder tilslutning i dette ting. Men nok om det.

Jeg ønsker i øvrigt ikke at bruge tid på SFs og VS' fastlåste positioner i denne sag eller på det radikale venstres historiske betingede reflekser, når det gælder dansk sikkerhedspolitik.

Derimod kan der efter min opfattelse være grund til at få den socialdemokratiske holdning sat i et perspektiv, som rækker ud over den dag til dag-opportunisme, der vel er dikteret af partierne til venstre for socialdemokratiet. Jeg siger ikke dette først og fremmest for at genere socialdemokratiet, men fordi den holdning, som de gentagne forespørgsler og indlæg i denne sal og udenfor for mig at se bærer i sig kimen til en trussel mod den sikkerhedspolitik, der har været Danmarks siden den anden verdenskrig.

I en tid, hvor fredsbevægelserne fører det store ord og åbenbart også har stor lydighed i socialdemokratiet, kan det ikke siges for stærkt eller for ofte, at NATO har været og fortsat er den største fredsbevægelse i vor del af verden. I snart 35 år har Danmark og de fleste af Vestens frie nationer levet i fred og sikkerhed i kraft af gensidig solidaritet, fordi alle allierede lever op til alliancens formål om at sikre fred og fremme afspænding.

Må jeg videre minde om, at når der tales om en særlig europæisk sikkerhedspolitik – det er ikke bragt ind her i dag, men det hører med i billedet – så slår NATO- og EF-modstandere, og de er jo ofte identiske, syv kors for sig. Tilhængere understreger med styrke, at der ikke er nogen sikkerhed uden om NATO, uden om det samarbejde, vi har over Atlanten; der gives intet alternativ. Det sagde socialdemokratiets ordfører, hr. Lasse Budtz, også i dag, og det har han sagt før. Han føjede til, at NATOs raketter militært set er unødvendige, men han sagde ikke noget om deres rolle for NATOs og for Vestens

forhandlingsposition. Den, der ignorerer denne rolle, går Sovjets ærinde.

Der er altså intet alternativ. Derfor er det farligt at misbruge givne situationer til at mistænkeliggøre dette samarbejde. Derfor er det urimeligt med socialdemokratiets stadige og voksende kritik af snart sagt alt, hvad vore allierede og USA foretager sig. Denne udvikling tyder på – men det kan vel ikke være rigtigt – at det danske socialdemokrati for alvor vil slå ind på en linje, der fører tilbage til 1930ernes neutralitet og hvad deraf fulgte.

Jeg kunne fristes til at spørge: har socialdemokratiets nuværende ledelse glemt de mange socialdemokrater og fagforeningsfolk, der tog ved lære af krig og besættelse, og som fra modstandsbevægelsen var med til at starte det danske hjemmeforsvar? For ikke at tale om Hans Hedtoft, der i konsekvens af besættelsens bitre erfaringer førte Danmark ind i NATO? Eller en H. C. Hansen, der også efter min mening med rette er blevet kaldt en af Danmarks få statsmænd i dette århundrede?

Nu har vi i stedet en hr. Lasse Budtz, en hr. Kjeld Olesen og en hr. Anker Jørgensen som repræsentanter for det parti, der har været statsbærende i en væsentlig part af dette århundrede, og som siden 1945 indtil nu også har været med til at præge vor udenrigs- og sikkerhedspolitik på positiv vis. Efter godt et år i opposition er dette partis ledere nu på vild flugt fra den overordnede politik, der i mere end en generation var garantien for Danmark som en troværdig allieret i den frie verden. Spørgsmålet er, om de har følge af de brede grupper i det socialdemokratiske vælgerkorps. Jeg har mine tvivl.

»Vi er bange for disse atomraketter« har hr. Anker Jørgensen sagt med voksende styrke. Ja, hvem er ikke det? Det tror jeg at vi alle sammen er. Men jeg vil gerne tillade mig at minde om en i hvert fald mig ukendt forfatters omskrivning af det gamle oldnordiske kvad, hvor man taler om de dødes eftermæle. Han har skrevet det om på den måde, at han siger: Den, der dør af skræk, begravnes i rendestenen. Er det mon den skæbne, socialdemokratiets nuværende formand har tiltænkt sit parti, eller, hvad værre er, tiltænkt Danmark som en usolidarisk allieret på vej mod neutralitet?

Jeg håber det ikke, og jeg kan heller ikke tro det, men indtil nu har socialdemokratiets

[Arne Christiansen]

Jeg håber det ikke, og jeg kan heller ikke tro det, men indtil nu har socialdemokratiets indlæg i denne debat desværre bestyret min opfattelse af, at partiet har foretaget en tragisk omstilling. Der er vel endnu tid til at besinde sig.

(Kort bemærkning).

Birkholm (VS):

Hr. Arne Christiansen hyldede udenrigsministeren for, at udenrigsministeren i sin redegørelse her for lidt siden gav et præcist og dækkende billede af situationen med hensyn til våbenopstillinger netop nu. Udenrigsministeren brystede sig jo bl.a. af, at NATOs forsvarsministre på deres møde for en uges tid siden besluttede at fjerne 1.400 forældede atomvåben fra »det europæiske teater«, som det så smagfuldt hedder.

Jeg vil gerne benytte den korte bemærkning til over for folkettingen og over for den danske presse og offentligheden at afsløre, hvad NATO-ministrene også besluttede, men ikke udsendte nogen pressemeddelelse om.

Vedrørende fremtidige tilføjelser til og moderniseringer af NATOs atomslagstyrke er der besluttet programmer, som, når de 1.400 forældede våben trækkes fra, i hvert tilfælde vil bringe det samlede antal atomvåben i Vesteuropa op over 7.300 ved udgangen af 1988. Herunder drejer det sig bl.a. om 2.100 neutronbombevåben, nemlig 380 til Lancera-ketterne, 800 stk. 203 mm Howitzerartilleri med neutronsprænghoveder og 1.000 stk. 155 mm Howitzer forsynet med neutronsprænghoveder. Hertil kommer, at man har besluttet produktion af yderligere mindst 272 Pershing II raketter ud over de 108, som allerede er på vej til Vesttyskland. De 272 ekstra Pershing II raketter er bevilget på det amerikanske forsvarsbudget, og det samme gælder i øvrigt 758 søbaserede krydsermissiler og 3.500 luftbårne krydsermissiler andetsteds.

Disse oplysninger har jeg fremskaffet gennem to kilder: dels det højtansete Center for Defense Information i Washington, hvis medarbejdere alle er tidligere højtstående medarbejdere i USA's hær eller forsvarsadministration, dels den højtansete gruppe af vesttyske fredsforskere Europäische Sicherheit. Den samlede oversigt, der oplyser, hvad NATO-forsvarsministrene altså ikke meddelte, vil blive offentliggjort i det vesttyske nyheds-

magasin Der Spiegel på næste mandag og kan i øvrigt fås på mit kontor efter debatten.

Anden næstformand (Mette Madsen):

Jeg skal gøre opmærksom på, at selv om en kort bemærkning også er en jomfrutale, må den alligevel ikke vare over 2 minutter.

Anker Jørgensen (S):

Jeg vil gerne sige til hr. Arne Christiansen, at jeg var meget taknemlig og meget beæret over den ros, der kom til en hel række tidligere socialdemokratiske statsministre. Jeg bemærkede især, at hr. Arne Christiansen fremhævede H. C. Hansen, og det synes jeg også der er megen grund til. Tak.

Men jeg ved ikke, om hr. Arne Christiansen kan huske, hvad det var for en statsminister, der klart og markant og på et meget tidligt tidspunkt sagde én ting om atomvåben, nemlig H. C. Hansen. Statsminister H. C. Hansen sagde på et meget tidligt tidspunkt: Danmark ønsker ikke atomvåben på dansk jord. Med hele den seneste udvikling er det i og for sig en logisk holdning i socialdemokratiet, der følger denne linje op.

(Kort bemærkning).

Arne Christiansen (V):

Jeg husker også H. C. Hansens bemærkning om atomvåben på dansk jord. Det har der i øvrigt været bred enighed om i dette ting lige siden, og det er der også i dag, men hr. Anker Jørgensen fører debatten langt videre med sine holdninger og øger risikoen, nemlig risikoen, som jeg ser med større og større klarhed, for, at vi slækker vores solidaritet som allierede, at vi bliver en utroværdig partner af NATO, og det er en farlig vej, hr. Anker Jørgensen.

(Kort bemærkning).

Anker Jørgensen (S):

Jeg kan forstå, at hr. Arne Christiansen finder det rigtigt ligefrem at understrege, at der er bred tilslutning til, at Danmark ikke skal have atomvåben på dansk jord. Hvorfor er det så så forkasteligt, om det danske socialdemokrati også følger den holdning op i det internationale samarbejde? Hvis det er så rigtigt og med hr. Arne Christiansens tilslutning, at vi ikke skal have atomvåben på

[Anker Jørgensen]

dansk jord, hvorfor er det så så urimeligt, hr. Arne Christiansen, under indtryk af at der også i de andre lande er en stærk uvilje mod atomvåben nu mere end nogen sinde, om jeg så må sige på linje med, hvad der hele tiden har været dansk udenrigspolitik på det felt? Hvorfor? Jeg spørger hr. Arne Christiansen.

(Kort bemærkning).

Arne Christiansen (V):

Hr. Anker Jørgensen må gerne arbejde for at påvirke holdningerne andre steder i socialdemokratiet uden for Danmark, men det skal ikke ske på bekostning af Danmarks sikkerhed og troværdighed som allieret.

Gert Petersen (SF):

Efter alt at dømme er timeglasset nu ved at rinde ud for Genèveforhandlingerne, hvis det hele får lov til at køre videre i de skinner, som NATO har lagt. Om 3-6 uger – ja, jeg tror faktisk om et par uger – skal udstationeringen påbegyndes, og hvis det sker, vil det vare meget længe, før parterne igen kan mødes ved forhandlingsbordet, og uendelig meget vil være slået i stykker inden da.

Men det er åbenbart, hvad der skal ske, hvis NATO og USA får deres vilje. Det er galimatias. Men meningen var måske hele tiden, at Vesteuropa skal sættes i stand til at udkæmpe en begrænset atomkrig, så man kan bruge os som et pant i det globale supermagtsspil. For hvis det ikke er tilfældet, hvis det ikke er meningen, er en udstationering med påfølgende forhandlingssammenbrud nu simpelt hen uforklarlig. Virkningen vil nemlig være den stik modsatte af de formål, man – og det vil bl.a. sige udenrigsministeren her – offentligt hævder at sigte efter.

Da den såkaldte dobbeltbeslutning blev taget i december 1979, blev den forklaret med to argumenter fra NATOs side. Det ene argument var, at Sovjetunionen var i færd med at skabe sig en overlegenhed på mellemdistanceområdet, og derfor måtte NATO udligne med sin egen oprustning; der skulle skabes såkaldt ligevægt. Det andet argument var, at beslutningen skulle bane vej for nedrustning, for når først der var etableret balance, kunne man nok enes om gensidige begrænsninger og dermed balance på et lavere niveau, altså nedrustning. Som det britiske Economist dengang udtrykte det, ser det må-

ske absurd ud, at man opbygger et nyt våbensystem med det ene formål at forhandle det bort, men sådan er nu engang, sagde Economist i sin visdom, vejen til nedrustning.

Begge argumenter dengang var fra første færd hule og – det må man da give Economist ret i hvad angår brugen af ordet – absurde. I december 1979 var der nemlig nogenlunde ligevægt mellem de østlige og vestlige atomvåbensystemer i Europa. I oktober og november havde Sovjetunionen tilbudt forhandlinger om at bevare denne ligevægt, standse sine egne udstationeringer af SS-20 raketter og komme i gang med begrænsninger.

Jeg skal ikke afgøre, om Sovjetunionen bluffedede dengang. Det er der ingen der ved af den enkle årsag, at tilbuddet overhovedet ikke blev undersøgt. Man ignorerede det. NATOs stormagter var fast besluttede på at komme i gang med udstationeringen, og derfor skulle beslutningen herom tages først, og så kunne der forhandles bagefter.

Men helt bortset fra hulheden i NATOs argumentation dengang for 4 år siden, hvad blev så resultatet af dobbeltbeslutningen? Det blev for det første, at Sovjetunionen besvarede beslutningen med at forstærke sin egen udstationering af SS-20 raketter. Det kunne et barn have forudset. For Sovjet havde nemlig sagt, at det ville de gøre, hvis man tog den beslutning. Der var godt nok nogle ledende NATO-politikere, der havde påstået noget andet; de sagde, at NATO-beslutningen ville være en stærk tilskyndelse for Sovjetunionen til ikke uahæmmet at fortsætte udstationering af SS-20 raketter. Sådan sagde de, de hyklere, for de vidste naturligvis bedre.

Slutresultatet er nu som følge af visdommen i dobbeltbeslutningen, at hvor Sovjetunionen i 1979 havde ca. 850 atomladninger monteret på mellemdistanceraketter i Europa, har de nu 982, og hertil kommer små 300, der peger mod mål i Østasien, som de slet ikke havde i 1979.

Vi i socialistisk folkeparti er lige så urolige over de sovjetiske SS-20 raketter og alle andre raketter, som udenrigsministeren i hvert fald siger at han er. Kommer det til storkrig, er det de raketter – og det er jo fortrinsvis de sovjetiske – der brænder os op og forvandler os til radioaktiv aske.

[Gert Petersen]

Men netop derfor er det rystende, at NATO valgte en vej, om hvilken man kunne vide med sikkerhed, at den ville føre til en forøgelse af disse raketters antal. Og det endda i en situation, hvor der var en mulighed, som burde være undersøgt, for at få standset udstationeringen af dem.

Nu vil man bilde os ind, at det kommer til at gå endnu bedre, hvis NATO også starter udstationeringen af sine nye mellemdistance-raketter i løbet af et par uger; så baner man måske vej for alvor til nedrustning, det andet, det var bare sådan et tilløb, men nu kommer nedrustningen rigtig, for nu begynder man udstationeringen, eller hvis det ikke ligefrem kommer til nedrustning, så får man da i hvert fald balance og ligevægt, som man siger man vil have. Svaret er, at ikke alene opnår man ikke nogen af delene, man forskyder tværtimod begge mål endnu fjernere ud i horisonten, forvandler dem til fata morganaer, der intet har med virkeligheden at gøre.

Hvad vil der ske, når udstationeringen påbegyndes om et par uger? Naturligvis først og fremmest, at Sovjetunionen genoptager sit udstationeringsprogram, som åbenbart har været suspenderet i Europa i det sidste halvandet år og i resten af Sovjetunionen i det sidste år. Men i løbet af de første måneder efter påbegyndelsen af den vestlige udstationering kan man være sikker på, at man kan forvente en eksplosiv sovjetisk udstationering. Det er helt klart, at det bliver resultatet.

Jeg synes, de skulle lade være med det ovre i Sovjetunionen. Jeg mener, de ville gøre verden en tjeneste, hvis de i modsætning til NATO udviste tilbageholdenhed, men mit kendskab til de militære høje, hvad enten de har bygget rede i Moskva eller Washington, siger mig, at det gør de ikke. De udviser ikke tilbageholdenhed, og det ved udenrigsministeren. Det ved NATO. Man ved, at de med begejstring vil gribe begrundelsen eller undskyldningen, hvad man nu skal kalde det, for at svare igen.

Når vi ved det, hvorfor skal Vesten så forære dem den begrundelse? Resultatet bliver jo ikke den ligevægt, som NATO fabler om. Tværtimod. Uligevægten vil blive skærpet, bl.a. fordi man også kan forvente udstationering af korterevækkende raketter i Czekoslovakiet og DDR. Resultatet er heller ikke, at der banes vej for nedrustning. Tværtimod.

Oprustningen vil blive voldsomt forstærket både i Vest og Øst.

Det er muligt, udenrigsministeren mener noget andet. Så tror jeg, det vil gå ligesom med en af de andre tidligere udtalelser, da dobbeltbeslutningen blev taget, om, at den ville have den og den effekt, at de lysegrønne håb, som man har, viser sig at være aldeles ubegrundede. Og med en smule forstand i hovedet kan man også sige sig selv, at det ikke kan være ærligt ment, for sådan er verden nu engang ikke.

Derfor må man spørge, om det er det, NATO vil. Er det det, udenrigsministeren, den danske regering eller hr. Arne Christiansen vil? En forstærket oprustning. Flere SS-20 raketter. Er det det, I slås for? For det får man som følge af den holdning, der her er tale om.

Og det bliver naturligvis ikke slutningen på historien. For når først Sovjetunionen har forstærket sin oprustning og genoptaget den nu i ret lang tid suspenderede udstationering af SS-20 raketter som svar på vestlig udstationering, så vil NATO selvfølgelig finde ud af, at nu er de 572 nye raketter for lidt til at skabe balance. Så må NATO have flere, og det er jo også, hvad udenrigsministeren har truet med under sine besøg – selv om det er stærkt, at sådan et lille land rejser rundt og truer, men mange ting ændrer sig jo – i Czekoslovakiet og DDR.

Hvad opnår man så ved det? Ja, da de militære høje som sagt tænker ens i alle lande, ved man, at Sovjetunionen selvfølgelig vil besvare den nye forøgelse af NATO-arsenalet med at forstærke sit arsenal yderligere, og så er vi inde i en fuldstændig sindssyg spiral, som kun kan bringe den store katastrofe nærmere.

Det er perspektivet i den politik, som stormagterne i NATO fører med principiel tilslutning fra den danske regering.

Men der er et andet perspektiv, der er en anden mulighed, for helt løgn var det alligevel ikke, hvad NATO-politikerne sagde i december 1979: dobbeltbeslutningen kan føre til nedrustning, men det forudsætter sandelig, at den omfortolkes og håndteres på en helt anden måde, end det hidtil har været tilfældet. Der rummes i de hidtidige forhandlingsforløb mulighed for at ende med et resultat, der indebærer balance på et betydelig lavere niveau end i december 1979, da dobbeltbe-

[Gert Petersen]

slutningen blev taget. Med andre ord mulighed for en reel nedrustning.

Jeg tænker her på de sovjetiske tilbud. Et stykke ad vejen skyldes de tilbud den overoprustning, som Sovjet foretog af sine SS-20 raketter efter beslutningen i december 1979. Vestmagterne har jo ikke eneret på den absurde tankegang, at udbygning af nye våbensystemer skulle være en realistisk forhandlingsstrategi.

Men de sovjetiske tilbud går videre end det, der skyldes overoprustningen. I december 1979 rådede Sovjet som nævnt over ca. 850 atomladninger, hvoraf 500 var monteret på de gamle mellemdistanceraketter og 350 på SS-20 raketterne. Alle pegede mod Vesteuropa. Nu råder Sovjet over 982 atomladninger, der peger på Vesteuropa, hvoraf 248 er monteret i gamle raketter, resten på SS-20 raketter. Andropovs seneste tilbud går ud på at reducere de 982 ladninger, der kan nå Vesteuropa, til 420, altså mere end en halvering i forhold til i dag og en halvering i forhold til december 1979 på et tidspunkt, da det britiske institut for internationale strategiske studier udtrykte, at der var en nogenlunde atomligevægt i Europa.

Det bør tilføjes, at Andropov har gjort det klart, at det overskydende antal vil blive opbrugt og ikke flyttet til andre dele af Sovjet. Andropovs betingelse er, at NATO afblæser udstationering af de nye raketter, og det forekommer mig ikke at være nogen urimelig betingelse i betragtning af, at der altså i december 1979 var ligevægt, uden at NATO havde landbaserede mellemdistanceraketter.

Naturligvis bør Andropovs tilbud undersøges nærmere, og det kræver tid. Men at afmærke det som utilstrækkeligt er grænseløst uforsvarligt og kan kun forklares på den ene måde, at NATOs stormagter vil have deres udstationering, uanset hvad det måtte koste i forstærket rustningskapløb og international spænding, fordi man vil have mulighed for at rette såkaldte kirurgiske atomslag mod militære nervecentre i Sovjet. Altså er der brug for en forlængelse af forhandlingerne og ingen udstationering, mens der forhandles.

Hvad angår det sidste, så er det ikke i strid med dobbeltbeslutningen, for den indeholder hverken forhandlingsfrister eller nogen dato for udstationeringen, men det forudsætter, at den håndteres på en anden må-

de, og det bør være klart, at en udgang, som indebærer halvering af det sovjetiske arsenal mod slet ingen opstilling i Vest, er på kanten af dobbeltbeslutningen. Læser man dobbeltbeslutningen nøje igennem, opdager man nemlig det uhyggelige, at det er en beslutning om udstationering af raketter – punktum – en beslutning om udstationering af 572 raketter, og det, forhandlingsdelen efter dobbeltbeslutningen åbner op for, er, at de 572 kan formindskes til 400 eller 300, men ikke ned til nul. Kun gennem en meget, meget kraftig omfortolkning kan der blive tale om en formindskelse ned til nul, men denne omfortolkning er nødvendig, og den indgik da også i den dagsorden, som folketinget vedtog den 26. maj. Hvis NATO havde lagt den opfattelse, der er det danske folketings, til grund for videre forhandlinger, ville der ikke have været basis for den pessimisme, som i dag forekommer alt for naturlig.

Hvorfor fastholder NATO den ultimative linje? Det er åbenbart, hvad præsident Reagan ønsker, men det er også åbenbart, at USAs præsident ikke har mødt meget modstand i NATO-rådet. Kun Grækenland har klart vendt sig mod NATO-linjen. I betragtning af folketingets vedtagelse af 26. maj skulle man havde ventet, at Grækenland havde fået følgeskab af Danmark. Grækenland har f.eks. officielt krævet – indtil videre i hvert fald – et halvt års udsættelse med hensyn til stationering. Hvorfor støttede Danmark ikke det krav, hr. udenrigsminister? Jeg undskylder meget, at jeg generer udenrigsministeren i hans læsning, men jeg spurgte, hvorfor Danmark, undskyld, hr. udenrigsminister, udenrigsministeren vil måske ved lejlighed oplyse os om, hvorfor Danmark ikke har støttet Grækenlands krav om et halvt års udsættelse i betragtning af den vedtagelse, der blev gjort i folketinget den 26. maj. Jeg ved ikke, om udenrigsministeren kan huske den.

Udenrigsministeren har i hvert fald, så vidt jeg kan se, valgt at fortolke vedtagelsen sådan, at bare han læste den op i NATO-ministerrådet og sørgede for, at det kom til at stå i communicate, at han havde læst den op, så havde han gjort sin pligt. Så snart det har drejet sig om realiteterne, har han støttet de amerikanske positioner.

Det er indlysende, at Danmark må forlange, at der ikke sker nogen udstationering, før

[Gert Petersen]

NATOs ministerråd har haft lejlighed til at vurdere forhandlingsforløbet.

Det er lige så indlysende, at når regeringen skal arbejde aktivt for at fremme synspunkterne i 26. maj-dagsordenen, må regeringen på dette NATO-møde forlange og arbejde for, at der skal forhandles videre, at udstationeringen udsættes, mens der forhandles, og at Andropovs seneste tilbud behandles helt seriøst, fordi det kan bane vej for virkeliggørelse af to andre afgørende elementer i vedtagelsen af 26. maj, nemlig en væsentlig reduktion af det sovjetiske arsenal og ingen udstationering af nye NATO-raketter.

Talrige meningsmålinger og de mest omfattende massedemonstrationer siden 1945 har vist, at der i den vesteuropæiske befolkning er et klart flertal mod raketudstationeringen. Vi er i den enestående situation, at det danske folketing er det eneste repræsentative organ i NATO-staterne bortset fra Grækenland, hvori denne folkevilje er slået igennem. Slår den også igennem i regeringen? Det er spørgsmålet.

Jeg mener i hvert fald, at det pålægger Danmark et særligt ansvar og en særlig forpligtelse, ikke over for USA, ikke over for den abstraktion, der hedder NATO, men over for folkene i vores egen verdensdel, og denne forpligtelse må Danmark leve op til.

Vi kan støtte den af hr. Lasse Budtz foreslåede dagsorden.

Erhard Jakobsen (CD):

Jeg tror, det er gået andre medlemmer, som det er gået mig, at man under denne debat af og til føler, der er noget underligt uvirkeligt over den. Hvordan kan vi i ramme alvor sidde her og diskutere, hvad NATO bør gøre her og dér, hvad USA bør gøre, og hvad den og den bør gøre? Hvordan kan vi gøre sådan noget i ramme alvor? Det kan da kun være til vores egen lille akademiske fornøjelse, for det når da aldrig et skridt videre. Uanset hvor smilende og dygtig udenrigsministeren er til at lægge det frem, er der da ikke én, der et øjeblik vil hæfte sig ved noget af det, for der er jo ikke ét nyt synspunkt i det. Det er vendt og drejet i forvejen i samtlige lande af samtlige partier. Apropos dette så jeg i aftes i TV, at på Det kgl. Teater vil man til at sætte »Erasmus Montanus« op i

ny indstudering med eksperter og sådan noget. Jeg er bange for, at der er nogle, der finder på at tage debatten i dag og så sætte »Den politiske kandestøber« op i ny indstudering. Så kan det være, nogle af medlemmerne kommer på TV-skærmen ad den vej.

Jeg finder virkelig, at det er helt uvirkeligt, og her må jeg rose hr. Steen Folke. Jeg synes, hr. Steen Folke havde fat i det rigtige. Hr. Steen Folke var lige ved at synge, men det kan han nok ikke, derfor lod han være med det, og tak for det, men han sagde i hvert fald vers – det viste sig senere ikke at være hans egne, men det blev de ikke hverken bedre eller ringere af, og i virkeligheden har hr. Steen Folke ret i at sætte det på vers. Påstande, der enten er aldeles tåbelige eller aldeles latterlige, kan man bare sætte på vers, så gør det ingenting, for så er der ingen, der tager det alvorligt, og hr. Steen Folke forstod selv situationen, for han sluttede med sådan let undskyldende at sige: der kan ikke gives bedre motivering for dagsordenen. Nej, det tror jeg i og for sig han havde ret i. I hvert fald var den, som hr. Lasse Budtz gav bagefter, ikke bedre, det er fuldstændig rigtigt. Så kom fredsduen, men ved et teknisk uheld kom den for sent. Det var statsministeren, der fik fredsduen som en hilsen, og ikke hr. Steen Folke, hvor den formentlig skulle have hørt hjemme, men sådan noget kan jo ske.

Man har længe prøvet på her i landet at skabe en krigsfrygt. Hvorfor dog? Vi har vel aldrig været fjernere fra en krig i vor del af verden, end vi er i dag. Jo, jeg kan godt forstå, hvorfor man gerne vil gøre det. Det har nemlig én alvorlig bivirkning, den, at det tilslører de faktiske forhold, og det gør også, at vi alle sammen ikke tænker så klart og ikke vurderer så nøgternt, hvis vi gribes af denne krigsfrygt, derfor kan det være ganske udmærket at sprede den, men den er totalt ubegrundet. Det er vigtigt, at man får *det* klargjort for befolkningen, men det er også vigtigt at få klargjort for befolkningen, at det raketspørgsmål, som vi nu skal have hevet frem den ene gang efter den anden, er af ganske underordnet betydning i den samlede sikkerhedspolitik. Det er inden for hele den atomare udvikling af underordnet betydning. Der står langt større ting på spil i forbindelse med andre atomvåben end blot med disse få her i Vesteuropa, sandelig også i den samlede sikkerhedspolitik. Jeg synes, det er vigtigt

[Erhard Jakobsen]

at fortælle befolkningen rent ud: dansk sikkerhedspolitik har én eneste hovedfaktor, det er den, det hele drejer sig om, og det er medlemskabet af NATO. Og det er ikke alene medlemskabet af NATO, men det er også at leve op til medlemskabet, sådan at de andre NATO-lande tror på, at Danmark mener noget med at være medlem. Det er dansk udenrigspolitikens hovedpille. Det er den, vi ustandselig skal arbejde på og hvile på, alt det andet er bagateller, som man akademisk kan kaste rundt med, men som ikke har den store betydning.

Jeg synes, at når man her siger, som flere har sagt det: vi skal sige klart nej til atomvåben, så stopper vi folk blå i øjnene, når vi taler om atomraketter, så stopper man folk blå i øjnene. For det første: Danmark skal slet ingen have. Det er altså ikke os, der skal sige nej, for vi skal ikke have nogen. Nå nej, men så kunne vi sige nej til, at de andre skal have nogle, men det kan vi da ikke. Det kan vi da ikke for ramme alvor tro at de andre tager nogen notits af. Tror man, at den engelske regering ét eneste øjeblik i de overvejelser, man har haft og utvivlsomt har i disse dage, om, hvad man nu skal gøre i de kommende fjorten dage, ét eneste øjeblik har taget folketingets dagsorden af 26. maj dette år til efterretning eller med ind i overvejelserne? Selvfølgelig ikke. Jeg må da sige til englændernes ros, at det aldrig kunne falde dem ind. Det samme med den tyske regering. Den har haft nok at slås med. Langt ind i kristdemokraternes egne rækker i det tyske kirkesamfund findes der stærk modstand. Den har haft nok at slås med, men den står fast. Når man har haft Europas eller verdens største fredsbevægelse imod sig i Tyskland og overvundet det, tror man så, at man retter sig efter en af de mindst betydende fredsbevægelser i verden, nemlig den danske, selv om den har socialdemokratiet som fortalere? Selvfølgelig gør man da ikke det. Og jeg behøver slet ikke at nævne de vestlige socialistiske lande, dem, der har socialistiske ledere. Man tror da ikke, at det gør indtryk på Mitterrand, hvad danske socialdemokrater mener i dette spørgsmål, eller på Italiens socialistiske premierminister? Man tror da ikke, det gør indtryk på ham? Da heller ikke på dem i Portugal og Spanien? Det gør da ikke spor indtryk på dem, det, Danmark siger.

Jeg tror, det er på tide, man gør folk klart, at det ikke kan nytte noget af dette folketing at komme og sige: hov, det må I ikke, det vil vi ikke! Det er en fuldstændig barnlig holdning, og vi må ikke bilde folk det ind. Så kan man samtidig sige til dem, at de godt kan holde op med at trampe rundt derude på vejene med deres plakater, som lejlighedsvis oven i købet er rigtigt stavet, for man skaber ikke fred på den måde. Man skaber ikke noget som helst på den måde, det er passé, og nu kommer der så bare ét interessant spørgsmål: hvad sker der i dansk politik og i andre landes politik den dag, det går op for fredsbevægelsen, at nu er spillet tabt? Hvad sker der så, hvad sker der i Danmark? Hvilke politiske partier vil rende i rumpen på fredsbevægelsen, når den tager det næste skridt, for det næste skridt må da være – ja, der er flere muligheder. Den første mulighed er den, som forfatteren Heinrich Böll nævnte fra Tyskland – det blev citeret i dansk TV forleden i en udsendelse – at man går til neutralitet: de to Tysklande sluttet sammen i en neutral blok ud af NATO. Det er meget muligt, det er dér, nogle vil trække hen. Jeg tvivler ikke på, at dér siger det danske socialdemokrati nej. Jeg tvivler ikke et øjeblik på, at socialdemokratiet står fast ved medlemskab af NATO, men jeg tvivler heller ikke på, at vi får nye resolutioner, nye dagsordensforslag her i tinget, som vil trække i samme retning, og jeg vil i hvert fald gerne benytte lejligheden til at sige, at fra centrum-demokraternes side vil vi så kraftigt som muligt advare mod enhver neutralistisk tendens, enhver tendens til, at vort land skulle prøve at indynde sig i særlig grad hos Sovjet, skille os lidt ud fra de andre og derfor måske opnå en bedre behandling i Sovjet end de andre. For det første er det en historisk bommert at tro, at sådan noget kan lade sig gøre. For det andet ville det være fuldstændig ødelæggende for vort NATO-samarbejde. Det er meget, meget vigtigt, at vore allierede i NATO, herunder USA, ikke et eneste øjeblik mister troen på, at Danmark er medlem. Danmark er et af de lande, man kan stole på, og derfor er Danmark et af de lande, der i den alvorlige situation ubetinget kan regne med hjælp fra NATO.

(Kort bemærkning).

Margrete Auken (SF):

Jeg takker hr. Erhard Jakobsen for den bevægende skildring af de demokratiske tilstande i vores forsvarsalliance. Jeg tror, hr. Erhard Jakobsen overdriver.

Men det var nu ikke det, der kaldte mig herop, det er noget, som jeg ikke kan forstå. Sidste gang, hr. Erhard Jakobsen havde ordet i en debat svarende til denne, var, efter at SF havde fremsat en dagsorden, som var, hvis den var noget, var den vel lidt svagere, det håber jeg da, sådan lidt svagere end den, som regeringen nu vil leve med. Da sagde han – jeg citerer fra sp. 12766, den 2. juni 1983:

»Det er klart, regeringen ikke kan acceptere, naturligvis ikke, at SFs dagsorden bliver vedtaget, og det er jo det, der er tale om.« Og lidt efter: »Nej, der er tale om, at derefter bliver hr. Gert Petersens dagsorden vedtaget, og det kan regeringen naturligvis – det kan jeg uden videre se« – her må jeg indføje en regiebemærkning, for på det punkt nikkede statsministeren, men da statsministeren ikke har været på talerstolen, må spørgsmålet jo gå til hr. Erhard Jakobsen – »på ingen måde antage.«

Jeg vil godt vide, hvad der er sket i den internationale situation, siden det nu er uproblematisk og ligegyldigt, at vi vedtager sådan en dagsorden.

Arentoft (FP).

Ja, så har vi igen en raketdebat. Så vidt jeg kan se, er det nummer 5 inden for det sidste år, hvis jeg regner den af SF og VS fremsatte folketingsbeslutning B 21 fra sidste år med. Den fandt sted den 26. november, så det er altså ikke mere end knap et år med fem debatter, og der er oven i købet bebudet indtil flere i den kommende tid. Derfor er det ikke nemt at forny sig i disse debatter, det kan kun blive en lang række gentagelser, og derfor vil jeg først tage et spørgsmål op, som jeg synes er meget vigtigt at få afklaret, nemlig: hvornår er NATOs mellemdistance-raketter i Europa opstillet? Hr. Steen Folke var inde på spørgsmålet, og hr. Lasse Budtz gav i en kort bemærkning et svar, som jeg ikke er enig med ham i. Jeg vil gerne forklare hvorfor.

Hvis man skal bygge et hus, hvornår er huset så til at bruge? Er det, når man starter

med gravemaskinerne, er det, når mursten og mørtel kommer, er det, når tagspærene rejses? Nej, huset er færdigt, når beboerne kan flytte ind i det, og når huset er operationsklart. Og nøjagtig det samme med NATOs mellemdistanceraketter. Man er i gang med gravearbejdet, man har bygningsarbejder i gang, og man taler allerede om, at der er kommet andet udstyr, selv raketterne, men før raketterne er operationsklare, dvs. at der er mulighed for at affyre raketterne, er de efter min mening ikke opstillet.

I begyndelsen var der ikke nogen tidsfrist i dobbeltbeslutningen, men nu er det blevet til inden udgangen af 1983, såfremt man ikke opnår resultater af forhandlingerne i Genève. Derfor er det helt naturligt, at man fra USAs og en række NATO-landes side er i gang med forarbejderne, samtidig med at forhandlingerne løber. Der er jo vældige angreb på dette, at materiel og selv raketterne er ankommet, især fra venstrefløjens side inklusive socialdemokratiet. Derfor er det vigtigt, at spørgsmålet om, hvornår raketterne er opstillet, bliver helt klart defineret, og jeg vil gerne høre, om udenrigsministeren er enig med mig i, at det først er, når man kan trykke på knapperne og få raketterne til at flyve i luften. Jeg vil da også gerne høre de øvrige ordføreres mening herom, for jeg synes, det er vigtigt, at vi bliver klar over, hvad det egentlig er, vi taler om, men det er måske for meget at håbe på, at vi kan nå så langt, at vi alle ved, hvad det er, vi taler om. Truslen om opstillingen af USAs og NATOs mellemdistanceraketter er den ene del af dobbeltbeslutningen, der jo siger, at sådanne raketter vil blive opstillet i Europa, såfremt man ikke opnår forhandlingsresultater, og omvendt, hvis man opnår forhandlingsresultater, bliver de ikke opstillet. Det sidste har man alt for sjældent taget med, og derfor er det vigtigt, at forhandlingerne fortsættes. Vi ved jo i øvrigt alle sammen herinde, at aftaler om den slags ting altid indgås i sidste minut. Derfor er forhandlingerne så vigtige, og der er stadig væk efter min mening mulighed for et forhandlingsresultat.

Et andet spørgsmål er forlængelse af forhandlingerne. Det skal afgøres først og fremmest af forhandlerne og ikke ved pålæg fra anden side.

Den 19. september i år havde jeg lejlighed til at høre et foredrag arrangeret af Atlant-

[Arentoft]

sammenslutningen, og foredragsholderen var den amerikanske delegationsleder ved menneskerettighedskommissionen, hr. Max Kampelmann. Han har tre års erfaring i forhandlinger med sovjetrussiske forhandlere, og han udtalte som en af sine erfaringer, at i forhandling med Sovjet skal man altid være forberedt på mindst én dags forhandlinger ud over den fastsatte afslutningsdag, og derfor kunne man godt regne med, at disse forhandlinger kører videre. Jeg mener, der er noget om det, og jeg ser fortrøstningsfuldt frem til, hvad der kan komme af nyt fra forhandlingerne i Genève. Det kan jo også være, at den amerikanske og den russiske forhandler igen tager på en weekend op i bjergene, som de gjorde sidste år; da præsenterede man et resultat, som dog ikke blev godkendt hjemme.

Når opstillingen er påbegyndt og allerede har stået på i flere år, er det, fordi det eneste, Sovjet forstår, er, at der er styrke bag ved det, der bliver sagt. Det er ikke sådan, at hvis vi bare er artige drenge og piger, er der såmænd ingen, der vil gøre os noget. Så blåøjede må vi simpelt hen ikke være.

Jeg sagde også under debatten den 26. maj d.å., jfr. Folketingstidende sp. 11960:

»Lad mig derfor gentage, hvad jeg har sagt flere gange før i debatter om mellemdistanceraketterne og dobbeltbeslutningen: ved at svække USAs og NATOs forhandlingsposition i Genève vil vi opnå det stik modsatte af det tilsigtede, nemlig at Sovjetunionen kommer til at stå stærkere og stærkere og kan opstille flere og flere SS-20re, samtidig med at der skabes større splittelse i NATO, som er den garant, der har sikret fred i Europa i 34 år.«

Netop denne splittelse i NATO er jeg sikker på er et af hovedmålene for Sovjet, og Sovjet, må man sige, har vind i sejlene, ja, endda en meget frisk medbør, bl.a. takket være de europæiske socialdemokratier inklusive det danske. Jeg forstår, at de samtidig er støttet af fredsbevægelserne, det har været nævnt i alle debatterne, også i dag, og det, som berører mig så dybt, er, at så mange velmenende mennesker, der vil fred -- og det vil vi jo alle -- går med i disse kæmpedemonstrationsmarcher og tror, at de gør fredens sag en tjeneste. De opnår faktisk det stik modsatte, for nu kan man siddeovre i Moskva og sige njet til alle forslag, der kommer. Om de

er gode eller dårlige, kan man bare sige: vi har socialdemokratierne rundt om i forskellige lande, vi har selvfølgelig også de venstreorienterede i forvejen, og så har vi fredsbevægelserne. Derfor kan vi risikere, at forhandlingerne går i stå, og så er det altså, at anden del af dobbeltbeslutningen skal gå i gang. Det synes jeg er uhyggeligt, for ingen af os vil jo have de forbistrede raketter, og ingen i Danmark ønsker at komme ind bag jerntæppet.

Det er med forundring, man i en bog, der hedder »Krig og Fred« af en, der hedder Michael Kidon, oversat til dansk af en, der hedder Toln Dølner, kan se et kort, hvor Danmark er indtegnet med rødt, fuldstændig som om vi hørte til Sovjetunionen. Mon det er den socialdemokratiske-SF-VS-indflydelse, der har gjort sig gældende, for der står, at det er på grund af vores utroværdighed i NATO.

Desværre bruges altså dette uhyggelige spil om atomraketter i bred almindelighed og nu specielt mellemdistanceraketter også indenrigspolitisk, og som der står i Jyllands-Posten i dag i en midtpunktartikel af Hans Jørgen Haagerup, er socialdemokratiet ikke i stand til at føre udenrigspolitik med SF, VS og det radikale venstre. Det er jeg enig i, men socialdemokratiet ved også, at de konservative, venstre, CD, kristeligt folkeparti og fremskridtspartiet ikke vil spille bold med Danmarks sikkerheds- og udenrigspolitik, og derfor kører socialdemokratiet helt uansvarligt sin drilleoppositionspolitik på et mistænkeligt lavt niveau. Men det er højt spil om Danmarks sikkerhed, og jeg er skuffet, jeg er dybt skuffet, over, at vores tidligere forsvarsminister, nu kommitteret for hjemmeværnet, ikke siger et ord i hele denne sag, men blot fører de korslagte armes politik.

Vedrørende den foreslåede dagsorden vil jeg gerne citere mig selv igen fra debatten den 26. maj i år, Folketingstidende sp. 11961, idet jeg om den nu foreslåede dagsorden kan sige nøjagtig det samme, som jeg sagde om den dengang foreslåede. Jeg citerer:

»Jeg kan helt klart sige, at fremskridtspartiet siger nej. Det kan være, jeg i anden omgang kommenterer det nærmere. Jeg vil blot her sige, at jeg ikke vil kunne forstå det, hvis regeringen tager denne dagsorden, for jeg synes, at det må være på tide, at man holder op med at lade sig trække rundt i cirkusma-

[Arentoft]

negen af hr. Lasse Budtz og hans partifæller.«

Dette sidste citat er konfirmeret af min folketingsgruppe i dag, så dér, hvor jeg sagde »jeg«, gælder det hele fremskridtspartiets folketingsgruppe.

Bilgrav-Nielsen (RV):

Der bruges i dag verden over mere end 1 mill. dollars pr. minut til oprustning. På 5 år er verdens militærudgifter fordoblet; de er nu ca. 600 mia dollars om året. Det svarer til, at 25 pct. af verdens samlede investeringer går til militære formål, og 1/3 af disse militære investeringer går til en fortsat atomoprustning, en atomoprustning, som for længst har nået et omfang, så alt liv kan udlettes. Dette er vanviddet sat i system.

Oprustningen repræsenterer ikke kun et uhyrligt forbrug af kapital og andre ressourcer, den har derudover en klart negativ virkning på de internationale relationer, sikkerhedspolitiske og humanitære.

Dertil kommer, at muligheden for at få dette vanvid standset eller blot under kontrol svinder dag for dag. Våbenhandelens konfliktspredning og den hastighed, hvormed våbentechnologien udvikler sig, lægger sig simpelt hen hindrende i vejen for kontrol. Det er derfor efter det radikale venstres opfattelse på høje tid, der bliver sat en stopper for såvel den konventionelle som den atomare oprustning. Mest aktuelt er det at få standset den atomare oprustning.

Atomoprustningen i Øst og Vest har nået et uhyrligt niveau. De tilhørende og skiftende militære doktriner om førsteslagsevne, andenslagsevne, fleksibel imødekommelse osv. har gjort atomvåbnenes tilstedeværelse til et mareridt for befolkningerne. Stadig flere vender sig derfor mod disse våben, nu så stærkt, at man må konstatere, at opstilling af nye atomvåben i Vesteuropa kan føre til en meget alvorlig splittelse inden for NATO.

Dertil er det altså kommet, og man må spørge: hvorfor? Blandt andet fordi stærke kræfter i USA i 1979 forhindrede fortsættelsen af en ellers meget lovende proces mod først at opnå aftaler om de langtrækkende strategiske atomvåben og senere om de kortrækkende taktiske atomvåben. Desværre var der europæiske regeringer, især de socialdemokratiske regeringer i England og Vesttysk-

land, som indirekte medvirkede ved ikke at presse på for at få USA til at godkende den SALT II-aftale, som i juni 1979 var underskrevet af Sovjets og USAs præsidenter.

Helmut Schmidts regering i Vesttyskland udtrykte direkte betænkelighed ved ratifikation af SALT II, fordi han mente, at USAs interesse for Vesteuropa herefter ville svækkes.

Trods amerikanske forsikringer om det modsatte arbejdede de socialdemokratiske regeringer i England og Vesttyskland stadig på af politiske grunde, som de sagde, at få gennemført en NATO-beslutning om modernisering af atomvåbnene i Vesteuropa. Dette mål blev nået med formuleringen af dobbeltbeslutningen i december 1979. De vesteuropæiske NATO-lande, hvoraf de fleste, deriblandt Danmark, havde socialdemokratiske regeringer, havde dermed presset en beslutning igennem om opstilling af 572 nye atomrakter. Hovedansvaret for dobbeltbeslutningen er dermed placeret, en beslutning, som de vesteuropæiske socialdemokratier i dag tydeligvis har fortrudt. Vi hilser velkommen, at der tydeligt er en ny holdning på vej hos socialdemokratierne.

Det er forståeligt nok, at man er blevet betænkelig, for hvis man analyserer den udvikling, der har fundet sted i de 4 år, dobbeltbeslutningen har været gældende, må man konstatere, at aftalen ikke har været egnet som grundlag for indgåelse af aftaler om begrænsninger i atomvåbenarsenalerne. Man kan konstatere, at dobbeltbeslutningens væsentligste virkning har været en dobbelt provokation udadtil mod Sovjet, der har fortsat oprustningen, og indadtil mod de vesteuropæiske befolkninger, der nu i stærkt stigende omfang vender sig mod de nye atomvåben.

Der er kun én lære at drage af dette, og det er, at atomoprustningen på begge sider har fået et sådant omfang, at der ikke findes noget brugbart endsige troværdigt argument for at gå længere. Nået dertil er der efter alt at dømme kun én mulighed for at komme videre ad forhandlingsvejen, og det er snarest muligt at få sammenkoblet forhandlingerne om de strategiske a-våben og de taktiske a-våben, altså at få koblet sammen INF-forhandlingerne og START-forhandlingerne.

Jeg bemærkede, at udenrigsministeren er kommet til en ny erkendelse på dette områ-

[Bilgrav-Nielsen]

de, og det er vigtigt, men jeg er helt uforstående over for, at udenrigsministeren vil vente med at gøre dette stykke nødvendige arbejde for sammenkoblingen, indtil han har et negativt resultat af INF-forhandlingerne, for så er det jo et meget stort spørgsmål, om det overhovedet bliver muligt at få sammenkædningen effektueret.

Det er klart, at det vil koste erkendelse, især vestlig erkendelse, at tage dette skridt, fordi man jo hermed erkender, at dobbeltbeslutningen ikke var anvendelig som forhandlingsgrundlag, men erkendelse skulle man vel nok kunne klare; det er værre, hvis der også bliver tale om ansigtstab, for ansigtstab udsætter man sig med sikkerhed for, hvis man som udenrigsministeren krampagtigt vil holde fast ved den dobbeltbeslutning, som også han inderst inde godt ved var en fejltagelse. Det fremgår klart af et interview, udenrigsministeren gav til dagbladet Information den 6. oktober i år. Jeg citerer her et udsagn fra udenrigsministeren. Han siger:

»Uanset om den dobbeltbeslutning er rigtig eller forkert, skal man stå fast.«

Man aner, ja, mere end aner, udenrigsministerens usikkerhed over for det rigtige i dobbeltbeslutningen.

En samlet forhandling om begrænsning af alle typer af atomvåben vil løse det problem, der er opstået omkring de britiske og franske atomvåben, men det er også klart, at samlede forhandlinger vil kræve tid, mere tid måske, men det kan samtidig være en måde at undgå totalt sammenbrud på for INF-forhandlingerne, og vi vil derfor opfordre regeringen til også at arbejde aktivt for den del af dagsordenen af 26. maj 1983.

I øvrigt er der om den dagsorden fra 26. maj, som nu er blevet en del af grundlaget for regeringens udenrigspolitik, det at sige, at den stadig er meget aktuel. I punkt 3 tales der netop om sammenkobling af INF-forhandlinger og START-forhandlinger. I punkt 2, som nok er særlig interessant netop nu, også i relation til det af hr. Lasse Budtz fremsatte dagsordensforslag, tales der jo direkte om, at der ikke må opstilles nye atomvåben eller træffes forberedelser hertil, så længe der forhandles, og i betragtning af, at det nu uimodsagt af udenrigsministeren både fra England og Vesttyskland er oplyst, at de nye atomraketter fra midten af november – i Vesttyskland måske allerede nu i dette øje-

blik – i England er på vej til at blive opstillet, mener vi, det er vigtigt, at folketingsdag i overensstemmelse med 26. maj-dagsordenens punkt 2 kræver afholdt et ekstraordinært ministerrådsmøde i NATO, før opstillingen eller forberedelsen til opstilling af de nye atomraketter finder sted, og på dette ministermøde mener det radikale venstre at Danmark må modsætte sig opstillingen af nye atomvåben.

Hermed har jeg vel også indirekte kommenteret den foreliggende dagsorden, som jeg dog vil gøre en yderligere bemærkning om.

Det radikale venstre kan stemme for dagsordenen. Jeg vil dog godt bede forslagsstillerne om nærmere at uddybe, hvad der menes med en politisk vurdering af forhandlingsforløbet før monteringen. Hvornår begynder monteringen? Er det det tidspunkt, hvor raketterne køres frem til deres baser og oplægges på disse, eller er det først, når de placeres i affyringsramperne, eller er det først, som udenrigsministeren var inde på i går i spørgetiden, når atomsprængladninger anbringes? Er det det tidspunkt, eller hvornår er det? Efter det radikale venstres opfattelse står det klart i 26. maj-dagsordenens punkt 2, at det er *før* der overhovedet foretages opstilling eller forberedelse til opstilling, at disse forhandlinger og bedømmelser skal finde sted.

Birkholm (VS):

Erfaringerne fra den 26. maj viser klart, at ikke nogen dagsordenstekst i sig selv formår at binde regeringen til at handle præcis, som folketingsdag ønsker det. Også med vedtagelsen af den skærpede dagsorden, som muligvis og sandsynligvis vil ske senere på dagen i dag, foreligger der en fare for, at udenrigsministeren so oder so vil finde vej til at sno sig uden om, hvad der egentlig er folketingsdag vilje. Derfor har det den allerstørste betydning, at vi her under folketingsdag forhandlinger får præciseret, hvordan det flertal, som nu eventuelt får vedtaget en skærpet dagsorden, selv udlægger teksten: at øve en aktiv indsats for retningslinjerne af 26. maj.

Jeg vil prøve at give et bud, og så håber jeg, at udenrigsministeren såvel som hr. Lasse Budtz og hr. Bilgrav-Nielsen enten vil bekræfte eller kommentere det. At øve en aktiv

[Birkholm]

indsats for retningslinjerne af 26. maj vil sige, for det første at udenrigsministeren må sørge for, at den lovede politiske vurdering i NATO-kredsen finder sted inden endelig udplacering – det er udenrigsministerens udtryk – og da den endelige udplacering allerede er i gang, betyder det nødvendigvis, som også hr. Lasse Budtz og hr. Bilgrav-Nielsen understregede, at udenrigsministeren må kræve indkaldelse af ekstraordinært ministerrådsmøde.

For det andet må vedtagelsen af socialdemokratiets dagsorden indebære, at udenrigsministeren på ministerrådsmødet i Danmarks navn kræver – jeg siger udtrykkeligt kræver, og jeg vil godt skærpe formuleringen til: udtrykkeligt kræver – at deployeringen af de 572 missiler udsættes, sådan at forhandlingerne i Genève får længere tid og bedre vilkår for at føre til noget.

For det tredje – og nu begynder det selvfølgelig at blive mere vigtigt i forhold til, hvad der ikke er formuleret i dagsordenens tekst – hvis de danske krav afvises af de øvrige NATO-lande, så er det udenrigsministerens pligt at hæve stemmen, hvis udenrigsministeren kan det, og utvetydigt stille de øvrige NATO-lande spørgsmålet, om de anser Danmarks tilstedeværelse i alliancen for betydningssløs eller måske endda belastende. Svaret på det spørgsmål vil selvfølgelig være nej.

Op så må udenrigsministeren for det fjerde med høj røst forlange – og jeg siger udtrykkeligt forlange – at Danmarks synspunkter respekteres. Det kan regeringen gøre, for der findes faktisk ingen afstemningsregler i alliancen, dvs. der findes ikke noget traktatmæssigt, der giver et flertal af lande ret til at majorisere et mindretal. Der findes på den anden side heller ikke nogen vetoret, men der findes et overordentlig hævdvundet præcedens for enstemmighed, det, der kaldes unanimous action, et præcedens, som Danmark kan og må påberåbe sig, og som de øvrige lande ikke kan tilsidesætte, uden at de dermed ryster selve alliancens fundament. Kort sagt: at øve en aktiv indsats for dagsordenen af 26. maj vil sige, at regeringen ikke bare fremfører dagsordenen, men at dagsordenen bliver identisk med regeringens politik, med regeringens officielle politik og med regeringens politik i handling. Jeg vil godt bede udenrigsministeren og også den socialdemo-

kratiske og radikale ordfører bekræfte denne udlægning, ikke de konkrete detaljer naturligvis, men hovedlinjen.

Så vil jeg gerne sige til socialdemokratiet og de radikale, at fredsbevægelsen og det flertal i Danmarks befolkning, som ønsker at blive fri for de nye NATO-missiler, selvfølgelig udmærket ved, at hvis en dansk regering for alvor skal virkeliggøre dagsordenen af 26. maj og dagsordenen af 3. november, så kan det ikke være den siddende regering, der gør det. Socialdemokratiet ved det også godt, ja, selv de radikale ved det. Derfor er det sørgeligt, at hr. Anker Jørgensen og ledelsen fra det radikale venstre og de øvrige partiledere i socialdemokratiet ikke vil tage konsekvensen af deres mange dagsordener, honningord og falbelader og vælte regeringen. Hr. Anker Jørgensen og lederen af det radikale venstre vil åbenbart ikke sætte freden og menneskenes overlevelse øverst på dagsordenen, men derimod utiltalende partitaktiske hensyn.

Der er meget langt fra hr. Anker Jørgensen og det radikale venstres bekymringer til det egentlige centrale spørgsmål i dagens debat, som jeg nu vil gå over til, nemlig spørgsmålet om Europas sikkerhed. Fremføringsystemerne til de 108 Pershing II missiler er allerede for længst ankommet til Mutlangen i det sydlige Tyskland, hvor de nu venter på, at deres atomsprænghoveder skal blive fløjet ind en af de nærmeste uger, måske dage.

Disse 108 Pershing II missiler ændrer på afgørende vis NATOs hidtidige militære strategi over for Sovjetunionen, og der kan derfor nok være grund til at opholde sig lidt nærmere ved, hvad de 108 missilers rolle egentlig skal være, hvorfor de 108 missiler åbenbart så babu-babu-afgørende skal opstilles hurtigst muligt. Det kan der så meget mere, som folketinget aldrig tidligere seriøst har drøftet hverken Pershing II'ernes eller krydserrmissilernes militære funktion, hverken før eller efter den såkaldte dobbeltbeslutning, så lad os da i det mindste berøre emnet her 5 minutter før missilerne stilles op. Hvad er det for nogle missiler, vi har givet USAs militærledelse vores velsignelse til at stille op i Europa?

Jeg vil gerne fremdrage nogle få kendsgerninger. For det første præcisionen. Hvorfor er det nu så vigtigt, at en atomraket, som alligevel vil omdanne en hel by til en rygen-

[Birkholm]

de ruinhob, rammer med få meters nøjagtighed et ganske bestemt sted i målområdet? Det er vigtigt, fordi raketens formål i dette tilfælde er at tilintetgøre en kommandocentral eller en raketsilo. Atombomben vil æde et krater i jorden på størrelse med en beboelsesejendom, og det vil den gøre så nemt, som en svejsebrænder vil gøre det i nyfalden sne. En hvilken som helst kommandocentral, en hvilken som helst raketsilo, der ligger i kraterets område, vil blive tilintetgjort, uanset hvor meget der er gjort ud af at beskytte den i hærdeede stål- og betonmaterialer. Allerede dette forhold understreger, at de nye missilers formål er førsteslagsangreb til forskel fra gengældelsesangreb.

For det andet opstillingsformen. I Vesteuropa har vi i mange år haft oplagret i tusindvis af atomvåben, de fleste kortdistancevåben, slagmarksvåben, andre med rækkevidde helt til Sovjetunionen. Dertil kommer ubådsmissiler, som fra Vesterhavet vil kunne nå Sovjetunionen, med et par tusinde sprængladninger.

I forhold til disse mindst 8.000 atomsprænghoveder kan man vel undre sig over, at de 108 missiler oveni kan have så stor betydning. Sandheden er, at de 108 Pershing II missiler slet ikke bidrager noget som helst yderligere til afskrækkelsen, til det, vi kalder terrorbalancen, altså til NATOs gengældelsesarsenaler. Nej, de 108 missilers helt enestående betydning ligger udelukkende, ene og alene, i deres evne til at levere et førsteslag, og et førsteslag er hensigten, det gøres tydeligt for enhver militærkyndig allerede ud fra den måde, missilerne opstilles på. De skal rulle frem og tilbage gennem Vesttyskland på store tunge rullende vogntog med 36 enheder i hver, helt ubeskyttede, kun godt 100 km fra Øst-Vest-grænsen og umiddelbart iagttagelige for Warszawapagtens styrker. I tilfælde af krig i Europa vil disse raketter blive tilintetgjort i løbet af de allerførste minutter som det første og allervigtigste mål for sovjetiske angreb, og det ved de militære ledere i Pentagon og NATO-hovedkvarterer udmærket godt. Derfor kan Pershing II missilerne kun anvendes til affyring i fredstid. Jeg gentager: Pershing II missilerne er kun anvendelige i fredstid. Disse missiler er overhovedet ikke tænkt, overhovedet ikke produceret til anvendelse *efter* et eventuelt angreb på NATO-området, for da vil de ikke stå der længere.

Pershing II raketterne kan ene og alene anvendes til selv at angribe og give trusler om angreb. De er uanvendelige til forsvar af Vesteuropa. Statsministeren bekræfter, hvad jeg lige sagde.

For det tredje antallet. Hvor mange Pershing II missiler der i det lange løb planlægges stationeret i Vesteuropa, ved jeg ikke. Som nævnt i min bemærkning til hr. Arne Christiansen er der i hvert fald allerede 272 ekstra på vej, men rent talmæssigt er de 108 missiler faktisk tilstrækkelige til at kunne tilintetgøre den stærkt centraliserede sovjetiske ledelse, med ét eneste slag at hugge hovedet af den, som amerikanerne siger. Den amerikanske regerings officielle militærstrateg, Colin Gray, har udtrykt det således i Washington Post i maj 1982:

»Lad os antage, at det drejer sig om 100 mål. Hvis vi er i stand til at ramme samtlige disse 100 mål, vil vi kunne udslutte hvert eneste medlem af politbureauet, hvert eneste medlem af centralkomiteen, vi vil kunne slå alle betydningsfulde bureaukrater ihjel, vi ville kort sagt skære hovedet af den sovjetiske hane.« 100 mål, 108 raketter; jeg gør opmærksom på, at det er officiel amerikansk regeringssnak, jeg her citerer.

For det fjerde rækkevidden. Det hævdes almindeligvis, at krydsermissilerne og Pershing II missilerne er besluttet som NATOs svar på truslen fra de sovjetiske SS-20re. Det dementeres nu allerede af den kendsgerning, at udviklingen af Pershing II blev besluttet, flere år før nogen nogen sinde havde hørt noget som helst om SS-20re, men lad det nu ligge. Det vigtigste i denne sammenhæng er, at Pershing II missilerne slet ikke vil være i stand til at nå SS-20rnes affyringsramper ved Uralbjergene; det er deres rækkevidde ikke lang nok til. Det er altså en kendsgerning, at de er designeret for andre mål, bl.a. mål i Moskva og mål før Moskva, nemlig kommando- og kontrolcentre, transportcentre, divisioner, opmarchområder og måske Kreml. Det smagfulde ord, som anvendes i Pentagon, er decapitation, »afhovedning«. Man truer simpelt hen med at berøve menneskene i Sovjetunionen evnen til og muligheden for at overgive sig, de har ingen steder at løbe hen, de har ingen beslutningsstruktur, de har intet hoved, de har intet som helst, de kan ikke overgive sig. Det svarer meget til den måde, hvorpå krigsforbryderne i Tysk-

[Birkholm]

land under anden verdenskrig fratog jøderne alle muligheder for at overgive sig.

Alle de kendsgerninger, jeg her har trukket frem, plus adskillige andre understreger, at når Pershing II missilerne deployeres, vil de i de kommende 5 år så langt være det strategisk vigtigste våben i hele USAs atomarsenal, men de vil også være de farligste våben i verden på grund af missilernes meget korte fremføringstid; og på grund af den første-slagstrussel, som ligger i våbnenes præcision, vil Sovjetunionen efter alt at dømme være tvunget til at gå over til det, man kalder »launch on warning«, det vil sige, at der ikke længere vil være tid til at kontrollere de sovjetiske advarselssystemers alarmer. Hvis advarselssystemerne siger, at der er NATO-missiler på vej, vil der ikke længere være tid for partiledelsen i Kreml til at holde møde og drøfte situationen, afgørelsen må overlades til en computer, kapitulation eller gengældelse, og computeren vil, når den registrerer et angreb, sandsynligvis affyre samtlige Sovjetunionens SS-20, SS-4, SS-5, afsende alle sovjetiske bombefly osv. Det vil betyde udslettelsen af alt liv på Jorden – måske med undtagelse af kakerlakker; det viser sig nemlig, at insekter har en særlig evne, hr. statsminister, til at overleve radioaktiv stråling, ja, stråling får dem endda til at vokse.

Man kan altså med alt for stor ret frygte, at opstillingen af Pershing II missilerne med statistisk uundgåelighed vil føre os til atomragnarok gennem fejllarm før eller senere. Men hvis og såfremt folketingets flertal har mod og vilje til det, kan Danmark faktisk endnu nå at levere et afgørende bidrag til at forhindre opstillingen, forhindre, at verden går gennem den port, hvorover der står skrevet: her lades alt håb ude.

Steffensen (KrF):

Kristeligt folkeparti er tilfreds med udenrigsministerens fyldige og afbalancerede redegørelse. Jeg finder det nyttigt ved denne lejlighed at opholde mig en lille smule ved Harmelrapporten, som er et grundlæggende NATO-dokument, dels fordi Harmelrapporten så stærkt understreger, at vejen til fred og stabilitet i Europa hviler specielt på konstruktiv brug af alliancen i afspændingens tjeneste, dels fordi Harmelrapportens betragtninger om den afgørende sammenhæng mel-

lem militær sikkerhed og afspændings- og våbenkontrolbestemmelser netop er det grundlæggende element i dobbeltbeslutningen.

Det er kristeligt folkepartis grundholdning, at ingen realistiske muligheder for afspænding og nedrustning må lades uforsøgt, men vi må i denne fase af Genèveforhandlingerne spørge os selv, om det er tid, der mangler. Er det ikke snarere reel politisk vilje, det skorter på?

Kristeligt folkeparti har fra starten støttet dobbeltbeslutningen, netop fordi den var udtryk for fleksibilitet. NATO-landene har jo med denne beslutning i realiteten givet Sovjetunionen afgørende medindflydelse på NATOs moderniseringsbehov, nemlig med hensyn til mellemdistanceraketterne, og på den baggrund er det skuffende, at Sovjetunionen i stedet for at stoppe eller i det mindste moderere sin udbygning af mellemdistance-raketter og deres systemer tværtimod har fortsat og nærmest forstærket denne opbygning.

Midt i skuffelsen noterer vi dog med tilfredshed, at Sovjetunionen trods alt har vist en vis fleksibilitet under Genèveforhandlingerne, om end vi desværre nu må konstatere, at indrømmelserne er både for små og for få.

Vi finder ikke, at Sovjetunionens mellemdistanceraketopbygning og forhandlingsposition kan forsvares ud fra legitime sikkerhedskrav eller -behov. Hvad vi frygter er, at Sovjetunionen bevidst stiler mod en politisk og militær afkobling af USA fra Vesteuropa, altså mod at drive en kile ind mellem de to parter, og hvis denne strategi lykkes, vil Vesteuropa kunne blive gidsel i sovjetisk udenrigspolitik.

Det er derfor afgørende for NATOs troværdighed, at NATO-landene står fast på at føre den militære del af dobbeltbeslutningen ud i livet, hvis ikke der i denne forhandlingsfase opnås et resultat i Genève, som er acceptabelt for NATO.

Der er fra forskellig side givet udtryk for den opfattelse, at der overhovedet ikke er noget militært behov for de nye amerikanske mellemdistancevåben. Det kan der naturligvis være forskellige vurderinger af. Et faktum er det dog, at det af selve dobbeltbeslutningen fremgår, at disse våben ikke kun er tænkt som politiske forhandlingsobjekter, men at de også udgør en mulighed, som er

[Steffensen]

nødvendig i disse afskrækkelses- og forsvarsstrategier, som også NATO er tilsluttet. Men målet må naturligvis være, at der opnås et forhandlingsresultat, som kan reducere og eventuelt helt overflødiggøre NATOs mellemdistanceraketebenhov.

Som situationen tegner sig i dag, er udsigterne til et forhandlingsgennembrud i Genève ikke store. NATO-landene må derfor i givet fald vise den fornødne beslutsomhed med hensyn til den militære del af dobbeltbeslutningen, men vi finder det, ligesom udenrigsministeren, vigtigt at understrege, at dobbeltbeslutningen herefter fortsat står ved magt i sin helhed, og at målet fortsat er at opnå en mere stabil samlet kernevåbenbalance på et lavere niveau, sådan som der står i dobbeltbeslutningen.

Derfor finder vi det også afgørende vigtigt, at der fra NATO-ministermødet i december udgår en klar besked om, at NATO ønsker at fastholde dialogen mellem Øst og Vest, og at Genèveforhandlingerne må og skal fortsætte. Vi vil også anse det for betydningsfuldt, om ministrene ved samme lejlighed understreger, at NATO som en defensiv alliance naturligvis kun skal have den militære styrke, der er absolut nødvendig for at gøre afskrækkelses- og forsvarsstrategien troværdig, og at NATO tilstræber, at kernevåben indgår med mindst mulig vægt i denne strategi.

I FN-pagten siges det bl.a., at det er et mål at redde kommende generationer fra krigens svøbe, at bekræfte troen på de fundamentale menneskerettigheder, at skabe vilkår, hvorunder retfærdighed og respekt for forpligtelser kan opretholdes. Vi kan alle tilslutte os disse mål, om end vi ser forskelligt på, hvordan de bedst nås. Kristeligt folkeparti tror, at det bedst sker sammen med vore allierede i NATO og ved, at vi vedstår de forpligtelser, som vi dér har påtaget os sammen med dem.

Knud Lind (FP):

Debatten i dag om forhandlingerne om mellemdistanceraketterne i Genève har som så ofte førhen udviklet sig til en teknisk og matematisk debat om de 572 nye atomraketter.

Fredsmotivet glider mere og mere i baggrunden til fordel for regnestykker om, hvor

mange rakethoveder den type raket har, eller om franske og engelske raketter skal tælles med, eller hvornår en raket er opstillet. Er det første spadestik gældende, eller skal raketterne være fuldstændig affyringsklare? Nogle går så langt, at de sammenligner den problemstilling med husbyggeri. Den slags hypotetiske spørgsmål er med til at fjerne debatten fra hovedmålet, nemlig ønsket om en verden i fred. Selv socialdemokratiet er faldet i den grøft, når de ensidigt ønsker, at den ene part, NATO-ministrene, skal foretage en politisk vurdering.

Hvad er den reelle baggrund for opstillingen af NATOs 572 nye mellemdistanceraketter i Europa? Er det et ultimativt krav fra USA? Nej, bestemte ikke. Tidligere forsvarsminister McNamara har for nylig udtalt, at det ikke har nogen militær betydning for NATO, men udelukkende var et politisk ønske i Europa. Det var de socialdemokratiske partier, der havde et politisk trykkesbehov for at få opstillet raketterne. Det var de socialdemokratiske regeringer med hr. Helmut Schmidt i spidsen, der ville have et sikkerhedspolitisk venskabspant af USA i form af 572 mellemdistanceraketter. Venskabspantet rakte kun til mellemdistanceraketter. Hvorfor forlangte man ikke langdistanceraketter, som kunne nå både USA og Sovjet? NATO-venskabet rakte kun til mellemdistanceraketterne.

Der er en tvetydighed og en dobbeltbunthed både hos tilhængerne og hos modstanderne af a-våben. Man kunne f.eks. spørge tilhængerne, hvorfor de ikke foreslår opstilling af NATO-raketterne på dansk jord, f.eks. på Bornholm og ved København. Det er så nemt at være for opstilling af raketter, så længe det ikke er på dansk jord. Modsat må man konstatere, at modstanderne af NATO-raketterne mere eller mindre frivilligt er blevet misbrugt til ensidigt at tale imod USA og demonstrere mod den ene part alene.

Da fremskridtspartiet startede, var det et ægte fredsparti, som ønskede forsvarsudgifterne bragt ned til nul. Jeg betragter socialdemokratiets dagsorden, selv om den kommer 5 minutter i 12, som et ønske om ikke at opgive forhandlingerne. Jeg er sikker på, at alle ønsker a-bombetruslen fjernet; selv statsministeren ønsker det. Jeg vil derfor stemme for den socialdemokratiske dagsorden. Jeg be-

[Knut Lind]

tragter den som et fredsonske, vi alle burde kunne tilslutte os.

Marianne Bentsen-Pedersen (SF):

Kvinder og også mænd i fredsbevægelserne! Man kan trods alt se, også her i dag, at det, der laves i fredsbevægelserne, er af enorm betydning. Der er ingen tvivl om, at når det lykkedes at vedtage den dagsorden den 26. maj, og når det lykkedes at fastholde intentionerne i den, så er det, fordi det står klart, at store dele af den danske såvel som de europæiske befolkninger har tilkendegivet en klar modstand mod de nye raketter både i Øst og i Vest. Alle steder, hvor der tales om opstillingen af disse raketter, tales der om fredsbevægelserne. Fredsbevægelserne er blevet en afgørende faktor i diskussionen og bliver forhåbentlig også en afgørende faktor i beslutningsfasen.

På en tur til bl.a. NATOs hovedkvarter, det civile såvel som det militære, har jeg oplevet, at diplomater og generaler meget hurtigt i deres oplæg er kommet ind på fredsbevægelsernes betydning. Denne ganske uopfordrede omtale betyder naturligvis ikke, at generalerne er blevet enige med fredsbevægelserne, men de ved, at fredsbevægelserne er en så vigtig magtfaktor, at de er nødt til at tage dem med i vurderingerne. Der er stor bekymring over, at befolkningerne er imod raketopstillingen, mens politikerne, måske på trods af dette, beslutter, at opstillingen skal gennemføres.

Alvoren afspejler sig også i, at generalerne selv pointerer, at de er klar over, at der ikke er tale om en lille flok kommunister. Som de selv siger, kan man bare sammenholde kommunisternes valgtal med de store masser, der findes i fredsbevægelserne, og konstatere, at der her er tale om meget bredere tilslutning. Derfor har de store demonstrationer i Tyskland og Holland og den store demonstration herhjemme i sidste weekend også været af enorm betydning, og vi har kunnet se på sammensætningen af disse demonstrationer, at der er tale om mennesker, som aldrig har været med til at demonstrere før, men som nu mener, at det er for galt, nu må der gøres noget, og det afspejler alvoren heri.

Der er ingen tvivl om, at det også kommer til at påvirke de forhandlinger, der nu skal til at afsluttes. Derfor er det også vigtigt, at den

danske udenrigsminister sørger for at presse på, så den dagsorden, der er vedtaget, bliver ført ud i livet. Det er vigtigt, at den beslutning, politikerne tager, er i overensstemmelse med, hvad befolkningen giver udtryk for.

Formanden:

Der er megen uro hernede til højre!

Margrete Auken (SF):

En af de indvendinger, præsident Reagan har brugt mod den amerikanske fastfrysningbevægelse, er, at vi er på et alt for højt atomniveau nu til, at der kan fastfryses på det. Det er jeg enig i, men kan så umuligt begribe logikken i ikke at standse. Skal man have en elevator, der suser opad, til at gå nedad, må den nødvendigvis standse.

Vi har en stor chance netop nu. Fra mange og kompetente sider fastholdes det, at der ikke er nogen militære grunde til, at de nye raketter bliver udstationeret. Det er politik alt sammen, og det er værre endnu: det er blevet et spørgsmål om politisk prestige at køre deruda'. Sprogbrugen i det politiske lederskab, også som vi har hørt den i dag, afslører det beskæmmende tydeligt. Æren er det fejreste træ i skoven, men æren får man nu altså ikke uden videre ved at være fanget af angsten for sin prestige. Hvilken ære tror I I får ved ikke at gribe denne måske sidste chance for at standse et våbenkapløb, der kommer til at overgå alt, hvad man har set hidtil, og hvad de fleste har haft evne til at forestille sig?

Jeg skal sammenfatte det, der er blevet sagt fra flere sider i dag.

Som et svar på de nye raketter vil Sovjet, der desværre ligner NATOs ledere for meget, sandsynligvis omgående sætte gang i deres SS-21, -22, -23 i Østeuropa. Dertil et krydsermissil, SSCX-4. Nogle af disse våben vil muligvis blive overgivet til f.eks. DDR som et nationalt forsvarsvåben beregnet til privat krig svarende til, at de franske og britiske våben, hvad NATO jo insisterer på, er private. Hvordan mon Vesttyskland vil reagere på nationale raketter i DDR? Hvorfor skulle sådanne hensyn holde Sovjet tilbage, når man ikke synes, at de skal holde NATO tilbage?

Til det kommer en både kvantitativ og kvalitativ optrapning af raketarmede u-både,

[Margrete Auken]

sandsynligvis også skibe og fly, som reaktion på de utallige krydsermissiler, der skal placeres med Sovjet inden for rækkevidde. De 462 raketter er jo bare en lille del af dem. Der er 4.000 andre, dels på u-både, dels på gamle, sårbare overfladeskibe. Dertil 3.000 på fly, først B-52, senere B-1. Af de 3.000 raketter skal de 1.300 være af en ekstra ny og særlig raffineret type stealth-cruise.

Vil Sovjet kalde deres sandsynlige svar for modernisering eller reaktion? Sikkert begge dele. Begge de farlige dynamikker er sat på skinner nu. Så får vi i Europa at vide, at vi skal have mange flere Pershing IIere som svar på SS-21, -22, -23 osv.

Samtidig kommer der gang i tredje fase af den teknologiske raketudvikling, så de skal være endnu sværere at opdage og endnu mere træfsikre. Nye fly, der ikke er afhængige af sårbare flypladser, bliver udviklet. Frankrig og England hvirvler med, det er allerede bestemt. Mon ikke også Sovjet vil reagere på dem, selv om de er private?

I takt med dette afsindige kapløb øges konflikterne ude i verden. Mellemøsten, Mellemamerika, Filippinerne står for tur for amerikansk militært engagement. NATOs nye Out-of Area-strategi støtter det. Der skal mirakler til, om dette skal undgå at ende i en storkrig, som jo altså så bliver den sidste.

Er der nogen, der støtter de nye raketter, som vil prøve at forklare mig, hvordan dette skal undgås? Jeg frygter, at jeg ikke får noget svar: I hvert fald ikke ét, kvinder og børn og andre med hjerte i livet kan begribe, for det eneste logiske svar er at sætte gang i afspændingskapløbet. Alt andet er vanvittigt og sindssygt.

Hvad er det for en prestige, I får, om dette får lov til at løbe af sted? Jeg er ikke i tvivl om, at den største ære får den, der har mandsmod og kvindehjerte til at vende udviklingen. Om det så er udenrigsministeren, vil han blive folkehelt, om han tør. Kun de mest fantasi-, hjerne- og hjerteløse vil brokke sig, og dem kan vi altså ikke lytte til i denne situation.

Jeg skal love, i det omfang det står til mig og de andre, der tænker på samme måde, at fredsbevægelsen naturligvis ikke giver op. Vi er nødt til at fortsætte. De sandsynlige svar fra Sovjet må for alt i verden bremses, men det ser meget sort ud, når vi er blevet så tolt afvist i den del af verden, der kalder sig

demokratisk. Hvordan skal det lykkes os i den del af verden, hvor ordet ikke er frit? Hvad er det, der får de ansvarlige til at tro, at forhærdelsen i Øst er mindre end i Vest? Jeg vil godt have et svar, fordi det må være af den vej, vi skal komme videre i den folkelige debat om dette.

Statsministeren (Poul Schlüter):

Jeg kan gøre mit indlæg forholdsvis kort, for jeg synes ikke, der under denne ellers lange debat er fremkommet væsentlige nye argumenter, som kræver en kommentar.

Jeg vil gerne sige, at jeg tror, de fleste af os længe – man kan vel næsten sige i årevis – har vurderet forhandlingsmulighederne således, at den afgørende indrømmelse, det afgørende gennembrud, nok først ville komme meget, meget sent. Selv om udenrigsministeren har givet os indtrykket af efter sin rejse og sine forhandlinger i Moskva, at håbet ikke er for stort, mener jeg fortsat, at man har lov at nære den forhåbning, at vi i løbet af slutfasen, som jo er nu og i månederne november og december, kan nå et tilfredsstillende resultat.

Det, som skulle være resultatet, hvis vore forhåbninger skal gå i opfyldelse, var altså et tilbud – som det vigtigste fra sovjetisk side – om en så drastisk reduktion i antallet af SS-20 missiler, at opstillingen af nye NATO-raketter overflødiggøres. Jeg siger dette, fordi jeg tror, det er farligt og i virkeligheden skadeligt for mulighederne i de kommende uger, hvis man i dag slår fast – det gjorde hr. Lasse Budtz faktisk i sit indlæg – at opstillingen af de 572 NATO-missiler nu er overflødig. Det må jeg fraråde at man afleverer som det vestlige budskab i dag, for hvis Vesten gør det, kan vi godt lukke i Genève med det samme. Hvis Vesten gav det signal i dag eller i morgen til Moskva, hvorfor i alverden skulle Moskva så i slutfasen give os nogen som helst indrømmelser?

De, der ønsker, at vi netop nu, så tidligt, skal give en melding om, at det under alle omstændigheder er udelukket at opstille moderniserede NATO-raketter, påtager sig – selv om de selvfølgelig nødt vil det, jeg anerkender deres motiver – et medansvar for det sandsynlige resultat, at Genèveforhandlingerne går i stå, og at vi fra nu af ikke får en sovjetisk indrømmelse, og det har vi brug

[Statsministeren]

for. Det ville også medføre, at Sovjetunionen stadig bevarede sit farlige monopol på dette område, og at balancen gik tabt. Jeg kan ikke tro, at hr. Lasse Budtz kan mene, at Sovjetunionens sidste tilbud, som vi kender det gennem Andropovs interview, er tilstrækkeligt, og at det blot skal accepteres. Men det ville jo være konsekvensen, hvis den vestlige melding i dag, hvis NATOs samlede, enige budskab til Sovjetunionen var, at det er overflødigt, vi giver afkald på de 572.

I den forbindelse skal man ikke glemme, at det ikke er tanken, at der i løbet af januar og februar og marts måned skal opstilles 572 raketter, slet ikke. Det foreligger der jo en plan for, og den går ud på, at man, hvis man vil, igennem de kommende år – jeg har forstået, at der endog regnes med en 5 års periode – kan opbygge dette system. Man har lov til at håbe, at også efter opstillingen af de første få raketter, måske netop da, vil der være sovjetisk interesse for en mindelig ordening, som vi håber på. Man kan tvivle på, at Sovjetunionen vil give os den afgørende indrømmelse, før Sovjetunionen er overbevist om, at den vestlige vilje, som fandt udtryk i NATOs dobbeltbeslutning fra 1979, virkelig er noget, vi mente dengang og stadig mener. Misforstå mig nu ikke, jeg er stadig tilhænger af et forhandlingsresultat, som overflødig gør opstillingen af nye NATO-raketter, men det drejer sig om at nå målet, og det forudsætter, at Vestens strategi er troværdig i Moskva. Vi må jo ikke glemme, at hvis vi accepterer Sovjetunionens seneste udspil, hvad nogle her i salen anbefaler, så er det i virkeligheden en form for legalisering af Sovjetunionens uhyggelige arsenaler af SS-20ere, som ikke modsvares af et lignende afskrækkelsesvåben i Vesteuropa. Det tror jeg er farligt for freden og for troværdigheden.

Hr. Lasse Budtz var inde på de 1.400 taktiske atomvåben og siger, at han godt forstår NATOs beslutning om at ville destruere dem. Hr. Lasse Budtz mente, det var fordi, de var unødvendige eller forældede. Det er nu ikke hovedforklaringen. Hovedforklaringen er en gradvis overgang til en ny strategi, hvor NATO bevidst lægger vægt på at gennemføre skridt, som betyder risikofor mindskelse, og det synes jeg er sympatisk.

Jeg synes også, det skal fremhæves i dag, at når destrueringen af de 1.400 taktiske atomvåben oven i de 1.000 fra NATOs side

er gennemført, så vil USA have reduceret sit nukleare arsenal med en tredjedel. Sovjets derimod er øget fra 1979 og til nu med mere end 200 SS-20 missiler, der som bekendt bærer 600 sprænghoveder. Jeg forstod, at hr. Gert Petersen på det nærmeste var veltilfreds med denne sovjetiske opbygning. Det fatter jeg ikke.

Jeg har en enkelt bemærkning om forløbet af forsvarsministermødet i Ottawa, for jeg tror, det er vigtigt, at tingets medlemmer forstår, hvordan der samarbejdes i et sådant NATO-forum.

Jeg vil gerne sige helt åbent, at den danske regering gennem forsvarsministeren under dette møde arbejdede for at fremhæve 26. maj-dagsordenen mest muligt i communiqueet. Det var vi enige om var forsvarsministerens opgave, men som ingen jo ved bedre end socialdemokratiet, der har haft regeringsansvaret, er samarbejdsforholdene sådan, at man ikke nedlægger veto over for communiqueer. Communiqueer forudsætter enighed, og forsvarsministeren havde den oplevelse – ikke uventet – i Ottawa, at alle andre NATO-regeringers repræsentanter var uenige i indholdet af 26. maj-dagsordenen og anså den for at være skadelig og generende for mulighederne for et fornuftigt, tilfredsstillende forhandlingsresultat. Altså nogle sagde: det var dog mærkeligt, hvorfor ser de sådan på det – nej virkelig! Jeg vil bare oplyse, at sådan så de altså på det.

Jeg håber også, at man vil vise nogen forståelse for den ejendommelighed, at nu er det altså meningen, at vi fra vor regerings side skal tage alle de forbehold i NATO-sammenhæng, som socialdemokratiet ikke ville eller kunne, da det selv indtil for nylig havde regeringsansvaret.

Jeg vil også gerne have sagt, at regeringen efter min bedste formening har arbejdet aktivt for 26. maj-dagsordenen. Vi har forelagt den i NATO-rådet. Vi har omtalt den, når vi har mødt vore kolleger og drøftet raketforhandlinger. Jeg vil også nævne, at udenrigsministeren i Moskva har ført 26. maj-dagsordenen frem. Jeg føler mig sikker på, at tingets medlemmer vil erindre, at 26. maj-dagsordenen retter sig også til Sovjetunionen med klare opfordringer.

Det forholder sig sådan – det kan vi beklage, og vi kan undre os over det, det er en smagssag – at hverken Moskva eller vore

[Statsministeren]

NATO-partnere har villet tage indeholdet af 26. maj-dagsordenen til efterretning som deres egen strategi og køreplan. Det er en kendsgerning, og alle ved, at det er en kendsgerning – hvorfor skal vi så forsøge at narre hinanden? Sådan er det.

Derfor vil jeg sige om den dagsorden, hr. Lasse Budtz har foreslået, at den – ork, den kunne have været skrevet meget værre, det kan jeg godt se – er inderlig overflødig, og jeg kan ikke se bort fra, at dens forudsætning jo er hr. Lasse Budtz' motiveringer i talen, som jeg ikke bryder mig så meget om.

Så vil jeg nævne en anden ting om dagsordenen. Det er tydeligt for os alle, at den er skrevet med henblik på – det har man naturligvis lov til – at SF og VS skal kunne stemme for den, og det vil de utvivlsomt også gøre. Den er ikke skrevet med henblik på, at regeringspartierne skal kunne stemme for den, og den har heller ikke været forhandlet med regeringspartierne, men det skal jeg ikke beklage mig over. Jeg tager til efterretning, at sådan er vilkårene altså i dag.

Det ville ellers have været naturligt, om socialdemokratiet i en sag, der berører Danmarks sikkerhed og vort NATO-medlemskab, havde drøftet en dagsordens indhold med regeringspartierne, undersøgt til bunds, om vi måske kunne blive enige om en rigtig fornuftig tekst, som både var tilfredsstillende for socialdemokratiet og for regeringspartierne. Det har man altså ikke ønsket. Jeg beklager det, for jeg ved ligesom alle andre her i salen, inklusive SF og VS, at socialdemokratiet, når det kommer til stykket, ikke grundlæggende kan føre udenrigs- og sikkerhedspolitik sammen med SF og VS. Nå, der kommer nok bedre tider.

Jeg har blot villet give disse motiveringer for at forklare, hvorfor regeringspartierne, det er jo heller ingen overraskelse, naturligvis ikke kan stemme for dagsordenen.

(Kort bemærkning).

Birkholm (VS):

Jeg vil gerne gøre en bemærkning til statsministerens kommentar til forsvarsminister-mødet i Ottawa.

Statsministeren roste nedbringningen af NATOs atomvåbenarsenal som konsekvens af beslutningerne i Ottawa. Jeg tror, hverken statsministeren eller udenrigsministeren eller

forsvarsministeren her vil kunne bekræfte, at når man har trukket 1.400 atomsprængladninger fra de 6.000, man har i øjeblikket, så har man 4.600 som et loft, der ikke fremtidig vil blive overskredet i de europæiske atomvåbenarsenaler. Det vil ingen af de pågældende ministre kunne bekræfte, for planerne angiver, at inden udgangen af 1988 vil det samlede arsenal være på 7.300, hvad jeg allerede tidligere gjorde opmærksom på.

Statsministeren ved jo udmærket godt, at beslutningen i Ottawa i virkeligheden blev truffet allerede i september 1981, men siden har været holdt tilbage med henblik på at blive offentliggjort på dette så strategisk rigtige tidspunkt, umiddelbart før de ubehagelige 572 udstationeringer skal finde sted.

Udenrigsministeren (Ellemann-Jensen):

Der er i løbet af debatten blevet stillet et par spørgsmål til mig, som jeg skal besvare.

Hr. Arentoft spørger, hvornår NATOs mellemdistanceraketter er opstillet. Det er et ganske rimeligt spørgsmål at stille på baggrund af nogle af de bemærkninger, der er faldet om det spørgsmål, hvor f.eks. hr. Lasse Budtz hævder, at opstillingen er begyndt i Storbritannien og vil starte den 22. november i Vesttyskland.

Opstillingen af NATOs mellemdistanceraketter er indledt for flere år siden; den blev indledt, da man stak den første spade i jorden. Opstillingen vil være afsluttet i det øjeblik, hvor der er deployeret – det vil sige det øjeblik, hvor atomladningerne er anbragt – og det vil, som vi allersenest har hørt den britiske forsvarsminister bekræfte det i søndags, ske efter den tidsplan, der har været gældende hele tiden, og det vil sige ved udgangen af året. Der er altså ikke tale om, at datoen den 22. november, som hr. Lasse Budtz vender tilbage til i sin begrundelse for den debat, vi har her i dag, skulle være nogen særlig magisk dato i den forbindelse.

Hr. Gert Petersen spørger, hvorfor Danmark ikke støtter det græske forbehold ved de NATO-communicuer, som senest kom fra udenrigsministermødet i maj. Det har hr. Gert Petersen fået svar på indtil flere gange, men jeg skal da gerne gentage det: Danmark støtter ikke den græske fodnote, fordi Grækenland ikke støtter dobbeltbeslutningen. Det gør Danmark som bekendt.

[Udenrigsministeren]

Hr. Bilgrav-Nielsen var inde på min nye erkendelse, som han kaldte det, at der kunne være en idé i at sammenkoble INF- og START-forhandlingerne, og spørger: hvorfor dog ikke gøre det nu? Jeg vil gerne sige til hr. Bilgrav-Nielsen, at det, der er tale om dér, er ikke, som det antydes, frygt for at tabe ansigt. Nej, der er tale om, at man ikke må opgive de forhandlinger, der endnu føres i Genève; det ville være forfærdelig skadeligt, hvis vi allerede nu skulle opgive at nå et resultat. Jeg har nøje gjort rede for den risiko, der består, for, at man ikke når noget resultat, men allerede nu at give op ville dog være helt forkert.

Jeg pegede på, at i den fase, der kommer efter et eventuelt sammenbrud, må vi tænke nyt, og det er i den fase, jeg noterer, at det ville være vigtigt for Danmark at kunne lade sin stemme høre i debatten om, hvilke rammer for forhandlinger man da måtte finde, og det gør vi nu engang bedst ved at skabe troværdighed omkring vore holdninger.

Jeg vil også lige sige til hr. Bilgrav-Nielsen, at når han citerer mig fra Information, synes jeg, han skulle tage det hele med. Det er rigtigt, at jeg har sagt i det interview i Information, at uanset om dobbeltbeslutningen er rigtig eller forkert, så skal den stå fast. Men det er altså ikke et spørgsmål om ansigtstab. Det er et spørgsmål om, hvordan demokratiske lande skal agere internationalt over for totalitære stater, og hvis en demokratisk stat først viser en totalitær stat, at den lader sig true til at opgive de beslutninger, den har truffet, ja, så har den åbnet for fortsat afpresning. Vi er nødt til at indrette os på vilkårene i verden, som de er.

Hr. Birkholm har i flere omgange været inde på et interessant nukleært bogholderi om, hvad der skulle være besluttet i Ottawa. Jeg kan hilse fra min kollega forsvarsministeren, der var til stede, og sige, at det er bemærkninger, der savner ethvert hold i virkeligheden.

Så vil jeg gerne knytte et par bemærkninger til hr. Lasse Budtz' indlæg. Jeg har lagt op til en saglig debat, men jeg synes ikke, hr. Lasse Budtz leverede saglige argumenter. Hr. Lasse Budtz nævnte 9 ændrede forudsætninger, som skulle være begrundelsen for, at socialdemokratiet nu har en holdning, der er anderledes end den, socialdemokratiet havde, da man var i regering. De 9 ændrede forud-

sætninger vil jeg gerne tilbagevise, og jeg skal prøve at gøre det kort.

SALT II var en forudsætning for dobbeltbeslutningen, siger hr. Lasse Budtz. Ja men det var det åbenbart ikke for den tidligere regering. Der er i hvert fald intet nyt i dette. Man kan altså ikke tale om ændrede forudsætninger, forudsætninger, der har ændret sig siden regeringsskiftet.

Hr. Lasse Budtz omtaler de 2 års forsinkelse i forhandlingernes start. Så meget var det nu næppe, men jeg må da gøre hr. Lasse Budtz opmærksom på, at forsinkelsen i høj grad skyldtes, at Sovjetunionen ikke var rede til at starte, fordi man fra begyndelsen ikke ville acceptere dobbeltbeslutningen, og at der på et senere tidspunkt kom en helt naturlig forsinkelse som følge af valg og regerings- skifte i USA. Det er der heller ikke noget nyt i. Det var også en kendsgerning, da socialdemokratiet sad med ansvaret for disse ting.

For det tredje: USA vil producere 6.000 krydsermissiler, og så er de 572 missiler jo overflødige, siger hr. Lasse Budtz. Ja men det er jo slet ikke det, det drejer sig om. Det drejer sig om i dag, ligesom dengang socialdemokratiet gik ind for dobbeltbeslutningen, at Europas udsatte position gør, at man må sikre en kobling imellem USA og Europa, og det argument påvirkes overhovedet ikke af det, hr. Lasse Budtz trækker ind i billedet her.

Så hævder hr. Lasse Budtz, at søbaserede missiler i dag er lige så træfsikre som landbaserede. Det er mig bekendt ikke rigtigt. Det er da muligt, hr. Lasse Budtz har informationer, jeg ikke har. Jeg kender i hvert fald ikke noget til det. For øvrigt er det et spørgsmål, der blev drøftet allerede før 1979, og hvor man må sige, at man fra dansk side og for så vidt også fra norsk side måtte være betænkelige ved at lade søbaserede missiler overtage forsvaret, da det i så fald ville være vore farvande, det ville komme til at gå ud over, og hvor jeg går ud fra, at der fortsat er enighed om, at vi i fredstid ikke ønsker atomvåben på dansk grund.

Det femte argument var de fransk-britiske planer om udbygning. Ja, dels kommer det ikke rigtig sagen ved, dels er det noget, man har måttet forudse hele tiden. Det er altså heller ikke noget nyt, noget, der ændrer situationen.

[Udenrigsministeren]

Så siger hr. Lasse Budtz, at 140 SS-20'ere er et mindre antal end det antal SS-4 og SS-5, der var i 1976. Ja, det er muligvis rigtigt, men det kommer sådan set heller ikke sagen ved, og hvad nyt er der i det?

Hr. Lasse Budtz omtaler noget, han kalder en ny strategi, introduceret af amerikanerne, nemlig air-land-battle-strategien. Det er ikke en strategi, det er en teori, som er blevet nævnt som en tanke i en debat i Amerika.

Så siger hr. Lasse Budtz: vi forudså ikke SS-21 og alle de andre ting, der nu tales om at stille op i DDR og Czekoslovakiet og muligvis i Bulgarien. Vel, der er nu ikke noget nyt i, at den type våben står i de pågældende lande; der står de såkaldte Frog- og Scotvåben, som man længe har haft planer om at modernisere, og den modernisering bruger man nu til afpresning af os. Det er der altså dels ikke noget nyt i, dels burde man da på forhånd ikke have afvist muligheden af, at man kunne blive stillet over for trusler.

Tilbage har hr. Lasse Budtz bare et enkelt argument for, at forudsætningerne er ændret, og det er, at præsident Reagan i dag er præsident i USA, og at han fører konfrontationspolitik. Ja, præsident Reagan kom altså til den 1. januar 1981, så det var åbenbart heller ikke noget, der dengang fik socialdemokraterne til at tage afstand fra det, de nu vil have os andre til at tage afstand fra.

Og med hensyn til konfrontationspolitikken, ja, så ender vi altså i virkeligheden dér, at det eneste hr. Lasse Budtz på socialdemokratiets vegne har at hænge sin ændrede holdning op på, er et angreb på vores hovedallierede kombineret med en komplet accept af, hvad Sovjetunionen spiller ud med. Det mest chokerende synes jeg var hr. Lasse Budtz' spørgsmål, hvor han henviser til Andropovs seneste tilbud og siger: hvad mere forlanger I? Det er dog fantastisk at høre en så total accept af modpartens standpunkter og et så kraftigt angreb på vores hovedallierede. Det kan virkelig få det til at løbe koldt ned ad ryggen på mig.

Jeg vil gerne spørge til sidst: hvad vil man egentlig opnå ved en demonstration, som let går hen og bliver en tom demonstration, som vil demonstrere over for Sovjetunionen, at der altså er splittelse i NATO-alliancen, og som vil så tvivl om Danmarks troværdighed over for vores allierede? Hvad vil man opnå med det? Eller, for at benytte en god, gam-

mel vending: hvad skal det nytte? Risikerer man ikke med den slags demonstrationer at svække Danmarks muligheder for at spille den rolle, som jeg forsøgte at skitsere til slut i mit indledende indlæg?

Er det ikke meget kortsynet at bruge kræfterne og slide på troværdigheden med den slags demonstrationer, der ikke kommer til at påvirke udviklingen? Lad os da være realistiske: det er vanskeligt at tro på, at Danmark gennem den slags demonstrationer, uanset hvor aktivt man arbejder for dem, vil kunne hindre en deployering, såfremt der sker et forhandlingssammenbrud. Lad os nu bare være realistiske og erkende, at sådan er det sandsynligvis, uanset hvor højt vi lader vores stemme lyde herfra. Og hvad så? Ja, så risikerer vi at opleve, at vi har slidt troværdigheden ned ved at foretage en demonstration, som viser sig at blive tom.

Hvad sker der, når man i en ny fase skal prøve at få gang i nogle nye forhandlinger, eventuelt nye rammer for forhandlingerne på et nyt grundlag, og dermed sætter gang i en debat også inden for NATO, hvor Danmark vil være særdeles interesseret i at kunne lade sin stemme lyde, og hvor jeg går ud fra, at det vil være muligt at få skabt et meget bredt flertal i Folketinget for den linje, vi så skulle følge for at forsøge at få ny gang i nedrustnings- og våbenkontrollforhandlingerne? Hvor står vi så? Ja, da kan vi risikere at have brugt vores krudt på tomme demonstrationer, for der vil kun blive lyttet til os af vore allierede i den situation, hvis de synes, at vi har optrådt solidarisk, og hvis vi har undladt at genere dem med tomme demonstrationer.

Formanden:

Vi går nu til anden runde, hvor taletiden for ordførerne for forespørgerne er 10 minutter og for andre ordførere 5 minutter.

Lasse Budtz (S):

Jeg vil gerne begynde med nogle bemærkninger til nogle ordførere, som har været så venlige at rette nogle bemærkninger til mig.

Det får mig til at starte med hr. Ole Bernt Henriksen, som er en meget lærd mand, men for hvem verden åbenbart står stille. Han ignorerer stort set fuldstændig handlingsforløbet siden 1979. Det gør udenrigsministeren

[Lasse Budtz]

også, for vi har jo hørt den interessante fortolkning af begivenhederne siden.

Hvorfor ikke lige så godt erkende det ændrede forudsætningsbillede? Vi må, synes jeg, kunne blive enige om, at langt den største del af baggrunden for dobbeltbeslutningens annoncering eller vedtagelse har ændret sig siden. Jeg kan ikke rigtig forstå, hvorfor man bliver ved med at gå imod den tankegang.

Jeg forstår heller ikke, at hr. Ole Bernt Henriksen, senere ledsaget af hr. Arne Christiansen, forsøger at skyde mig noget særligt i skoene i relation til Sovjet. Jeg har intet som helst ønske om at forsvare Sovjet, tør jeg nok antyde – jeg kunne holde flere timers foredrag om, hvordan og hvor man skal kritisere dem. Men det er ærlig talt en kendsgerning, at hvis man i 1976 havde opstillet de 140 SS-20 raketter og pillet de andre 140 SS-20 raketter med mindre samlet sprængkraft ned, så var denne dobbeltbeslutning ikke taget. Det er et simpelt regnestykke og også en politisk kendsgerning, som vi har mange udtryksformer for siden da.

I øvrigt vil jeg gerne sige, at jeg synes ligesom hr. Gert Petersen, når vi nu er ved Sovjet, at det er uforståeligt, at Øst fortsætter den samme håbløse oprustning, som Vest gør. Det er simpelt hen unødvendigt, at Sovjet fortsætter oprustningen for at skabe sikkerhed. Tværtimod medfører denne oprustning usikkerhed i nøjagtig samme grad, som den vestlige oprustning gør det, det er logisk.

Desværre har hr. Arne Christiansen heller ikke rigtig fulgt med i udviklingen og slet ikke i udviklingen inden for socialdemokratiet siden efteråret 1979. Det er en kendsgerning, jeg har fremhævet, jeg ved ikke hvor mange gange, at vi ikke vender ryggen til NATO, men vi gør dog det, at vi erkender, at man ikke kan forvente, at 16 forskellige medlemslande skal være enige om alt, eller 16 forskellige medlemslandes jeg ved ikke hvor mange partier skal være enige om alt. Det er jo det, bl.a. hr. Arne Christiansen står her og kræver, nemlig at alle 16 lande skal være enige om alt – færdig, punktum! Det er en køn form for demokrati, må jeg sige.

Der er efter min mening ikke noget alternativ til fortsatte forhandlinger, hvis vi skal tage situationen helt alvorligt. Hvis der er et alternativ, så er det atomkrig. Der er kun ét at gøre, og det er at fortsætte og forlænge

forhandlingerne, men det fører os ikke automatisk tilbage til 1930ernes neutralitet. Jeg må sige, at jeg synes, det er en grov påstand, at hr. Arne Christiansen – hvis han ellers ville lytte til taleren, men jeg kan godt vente lidt – indirekte påstår, at socialdemokratiet ønsker at bevæge sig mod neutralitet. Hr. Arne Christiansen ved, at det er nøjagtig det modsatte. Han ved det, men alligevel forsøger han at skyde os dette i skoene.

Så siger hr. Arne Christiansen, at vi er ude af trit med vort eget parti. Ja, det er der jo altså ikke meget der tyder på, hvis vi holder os til tilkendegivelserne i partiet. Og meget ude af trit med befolkningen kan vi oprigtig talt heller ikke være, da vi ved, at i hvert fald 58 pct. af befolkningen har nøjagtig den samme opfattelse af dette problem som vi. Jeg må sige, at hvis vi virkelig havde 58 pct. opbakning i befolkningen bag alt, hvad vi står for politisk, så var det jo en herlig situation her i folketinget.

Hr. Arne Christiansen henviste til H. C. Hansen og sagde, at det var godt med denne beslutning, som vi alle var enige om. Jeg må minde om, at venstre og konservative ikke havde den samme opfattelse af spørgsmålet om deployering af atomvåben i Danmark, dengang H. C. Hansen som statsminister fremsatte sin udtalelse.

I det hele taget må jeg sige, at jeg synes, at hr. Arne Christiansen skulle spare sig sin bekymring over udviklingen i socialdemokratiet. Mit råd skal være, at han i højere grad skulle bekymre sig om udviklingen i venstre, men det skal jeg nu ikke blande mig i.

Jeg tror, vi bliver utroværdige i NATO, hvis vi i dette folketing, i dette parlament og i vores regering ikke efterlever det, der er flertallets ønske i dette folketing.

Jeg kan ikke spare mig den sædvanlige lille bemærkning til folketingets underholdningschef, hr. Erhard Jakobsen, som det ene øjeblik siger, at de 572 raketter overhovedet ingenting betyder. Ja men hvorfor så opstille dem. Hvis de overhovedet ingenting betyder, så er der da ingen grund til at opstille dem. Og det andet øjeblik siger, at det er fuldstændig ligegyldigt, hvad vi gør og siger her, og det tredje øjeblik siger, at det er helt utrolig afgørende, hvad Danmark siger i relation til NATO. Jeg ved ikke rigtig, hvordan man kan få denne form for argumentation til at hænge sammen, og jeg ved heller ikke, om

[Lasse Budtz]

det er et parlamentarisk udtryk at kalde det pølsesnak, men for mig er det oprigtigt talt pølsesnak.

Jeg er enig, hvilket ikke kommer overraskende for hverken hr. Bilgrav-Nielsen eller for mig, i meget af det, hr. Bilgrav-Nielsen sagde. Jeg vil gerne understrege noget af det, han sagde, nemlig at det, der nu er ved at ske, helt oplagt skader forholdet mellem Øst og Vest, men det skader også forholdet mellem Vest og Vest. Det skader den folkelige opbakning bag Danmarks sikkerhedspolitik, og det skaber sikkerhedspolitisk usikkerhed, det skaber ingen sikkerhed. Det er også af den grund, at socialdemokratiet, selvfølgelig langsomt og i takt med udviklingen, har skærpet sin holdning.

Jeg fik et direkte spørgsmål fra hr. Bilgrav-Nielsen, nemlig hvornår man begynder. Hvornår er så at sige skæringspunktet? Som jeg sagde til hr. Steen Folke: da det er lidt diffust, er skæringspunktet for os den 22. november 1983, for da ved vi med bestemt-
hed, at Pershingraketterne begynder at ankomme. For os må det være skæringspunktet, og vi mener faktisk, at der burde afholdes et ekstraordinært NATO-ministerrådsmøde inden denne dato.

Så kom udenrigsministeren med sit interessante indlæg, hvis grundlæggende holdning er, at udenrigsministeren automatisk tager, hvad NATO siger. Han analyserer det ikke. Han spekulerer ikke over, om det måske er rigtigt. Han tænker ikke på, at der kan være andre, der har en anden opfattelse. Han godtager det. Vi mener altså ikke, at denne holdning kan være rigtigt.

Når udenrigsministeren så gennemgår de 10 punkter, jeg opridsede som ændringer i forudsætningerne, glemmer han, at det var en udtrykkelig forudsætning i det amerikanske senat, hos den amerikanske præsident, da aftalen blev indgået med præsident Carter, at SALT II skulle ratificeres. Han glemmer, at forsinkelsen måske kan skyldes Sovjet i 6 måneder, men Vesten, ja, jeg vil sige i 18 måneder. Han glemmer, at udenrigsminister Haig først i maj 1981 erklærede, at nu var man parat til forhandlinger, der først startede i efteråret 1981, og han glemmer, at bl.a. den danske udenrigsminister på det tidspunkt adskillige gange efterlyste en igangsætning af forhandlingerne.

Jeg forstår ikke den mindreværdsfølelse, nogle har over for NATO. Ja men koblingen er der da allerede. Stoler højre side i dette høje ting ikke på samarbejdet med Amerika og NATOs garantier og Amerikas garantier? Er udenrigsministeren ikke klar over, at den udvidelse af de britiske og franske atomvåben, som er forestående, er meget massiv? Kan udenrigsministeren ikke regne ud, at det ændrer det sikkerhedspolitiske billede? Hvad vil vi med det? Ja, vi vil sige, at Danmark ikke kan tage medansvar for denne udvikling, og ved ikke at gøre noget sker der som bekendt intet.

Statsministeren derimod synes jeg var mere konstruktiv. Det kommer nu ikke helt bag på mig, det skal jeg da gerne indrømme. Statsministeren sagde bl.a., at der stadig er håb i forhandlingerne – jeg gentager: statsministeren sagde bl.a., at der stadig er håb i forhandlingerne. Hvis det er rigtigt, og hvis det er rigtigt, at der er noget positivt i Reagans udspil og Andropovs udspil, ville det så ikke være rigtigt at sørge for, at vi fik mere tid til at undersøge det? Det er det, der er vores grundholdning.

Jeg bliver nødt til til sidst at sige til statsministeren, at vi i socialdemokratiet selvfølgelig har lyttet med interesse til meddelelsen om, at regeringen ikke kan stemme for dagsordenen, men det er os ret magtpåliggende at få at vide, om regeringen stemmer imod eller undlader at stemme. Hvis man stemmer imod og fører den politik, man fulgte indtil for nylig på grundlag af 26. maj-dagsordenen, har det nogle meget interessante perspektiver, som jeg gerne skal komme tilbage til, alt afhængigt af statsministerens svar.

(Kort bemærkning).

Erhard Jakobsen (CD):

Det er kun hr. Lasse Budtz' totale fejlhuskning, der tvinger mig til at gå op og tage en kort bemærkning. Jeg ved godt, at jeg nok har fået den vane at tro, at jeg altid taler i hurtigt opfattende forsamlinger, og derfor er det klart, at jeg en gang imellem kommer ud for nogle, der ikke opfatter tingene.

Nu er det jo så heldigt, at her ligger allerede kopi af, hvad der er sagt, og jeg skal blot gentage det; så kan enhver høre, at hr. Lasse Budtz' beskyldning om, at jeg snart siger det

[Erhard Jakobsen]

ene og snart det andet, er fuldstændig ved siden af.

Det, jeg sagde, lød sådan: det er vigtigt at få klargjort for befolkningen, at de raket-spørgsmål, som vi nu skal have hevet frem den ene gang efter den anden, er af ganske underordnet betydning for den samlede sikkerhedspolitik. Jeg sagde altså ikke, at det ikke spillede nogen rolle, de ord har jeg slet ikke brugt, men at det har underordnet betydning for den samlede sikkerhedspolitik. Det var det ene.

Det andet var ikke, at jeg så siger, at det, man nu gør, er så og så forfærdeligt. Nej, det, jeg sagde, da jeg talte om at gå i neutralistisk retning, var: fra centrum-demokraterens side vil vi så kraftigt som muligt advare imod enhver neutralistisk tendens til, at vort land skulle prøve at indynde sig i særlig grad hos Sovjet, skille os lidt ud fra andre og derfor måske opnå en bedre behandling af Sovjet end de andre. For det første er det en historisk bommert at tro, at noget sådant kan lade sig gøre. For det andet ville det være fuldstændig ødelæggende for vort NATO-samarbejde.

Det var altså helt andre ting end det, hr. Lasse Budtz stod og sagde. Det er til belysning af, hvad hr. Lasse Budtz i øvrigt siger, meget, meget interessant, at når man kan tage ham på ordet med det samme, konstaterer man, at der står intet af det, han har sagt.

(Kort bemærkning).

Stubkjær Pedersen (CD):

Hr. Lasse Budtz forsøger at fortælle, hvad det er, der er sket siden 1979. Kunne hr. Lasse Budtz ikke gøre det lidt enklere for os andre at forstå ved at nøjes med at forklare, hvad der er sket siden 1982?

Sagen er den, at den 14. maj 1982 var der en stort set tilsvarende forespørgsel her i salen, hvor VS spurgte, om den daværende socialdemokratiske regering ville gå aktivt ind for i NATO at foreslå, at forberedelserne til opstilling af de vestlige INF-våben stilledes i bero. Der kom et klart svar fra den daværende udenrigsminister. Det var et nej. Det var altså den socialdemokratiske holdning den 14. maj 1982. Kort tid efter gik regeringen frivilligt af, men jeg går ikke ud fra, at den nu ændrede socialdemokratiske holdning har noget med det at gøre.

Vi må koncentrere os om, hvad det er, der er sket siden den 14. maj 1982, der har fået socialdemokratiet til at skifte holdning, ikke siden 1979. Dette var også 5 måneder efter, at Reagan kom til magten.

Steen Folke (VS):

Til de borgerlige ordførere skal jeg ikke sige meget. De har ikke let ved at finde ud af, hvilket ben de skal stå på. Nogle, bl.a. hr. Arne Christiansen, undsiger med stor alvorstygde nyudviklingen i socialdemokratiets holdning til atomrakterne. Vi kan også erindre statsministerens tidligere udtalelser om de skår, der er slået i det mangeårige sikkerhedspolitiske samarbejde mellem de borgerlige og socialdemokraterne.

Uanset hvad hr. Erhard Jakobsen forsøger at bortforklare nu, prøver han på at latterliggøre vedtagelsen af dagsordenen om sagen her i folketinget. Han prøver at stå på det andet ben. Det spiller ingen som helst rolle: de andre NATO-lande er komplet ligeglade med, hvad Danmark mener og siger. Hvorfor så statsministerens patos og bekymrede miner, hr. Erhard Jakobsen?

Hr. Erhard Jakobsen kan ikke engang finde ud af, hvilket ben han selv skal stå på. Før nogen andre borgerlige erklærede hr. Erhard Jakobsen, at regeringen naturligvis ikke kan leve med en dagsorden, der pålægger den aktivt at arbejde for dagsordenen af 26. maj. Jeg tror, hr. Erhard Jakobsen for en sjælden gangs skyld ønsker, at han kunne holde mund med tilbagevirkende kraft.

Jeg vil bede forsvarsministeren om lige at redegøre for sine oplevelser på NATO-ministerrådsmødet i atomplanlægningsgruppen i NATO i Ottawa for nylig. Statsministeren var på eget initiativ inde på denne sag, og han sagde bl.a., at alle de andre NATO-lande var enige om, at det ville være så og så skadeligt, hvis communiqueet fra dette møde kom til at indeholde det, forsvarsministeren gerne ville have med.

Jeg må sige, at den oplysning undrer mig, og jeg vil da gerne spørge forsvarsministeren: er det korrekt, hvad statsministeren siger? Var Grækenland f.eks. enig i, at det ville være så og så skadeligt? Det ville undre mig uhyre meget. Grækenland har selv fået optaget sine synspunkter i det communiqué, der er kommet. Det er ganske klart, at Græ-

[Steen Folke]

kenland står for nogle andre synspunkter, og derfor undrede statsministerens udtalelser mig.

Jeg vil godt have at vide af forsvarsministeren, hvad det egentlig var, der skete. Forsvarsministeren prøvede at få noget med, men kunne alligevel ikke, da det kom til stykket, få det med, så vidt jeg har forstået. Man siger ellers, at det er en forsamling af demokratiske lande, så det lyder lidt mærkeligt, at Danmark ikke skulle kunne få lov til at udtrykke det, Danmark gerne ville, ved den lejlighed. Jeg vil gerne have forsvarsministerens egen redegørelse om det.

Så vil jeg sige til udenrigsministeren – hvis han overhovedet er her mere, han har åbenbart forladt debatten, men forhåbentlig kan det refereres for ham alligevel, og han kan måske vende tilbage til debatten på et senere tidspunkt – at jeg stillede faktisk to spørgsmål til ham.

Måske statsministeren vil være venlig at referere, at jeg først spurgte udenrigsministeren, om han vil bekræfte, at regeringen i en række situationer har talt med to tunger, forstået på den måde, at den dels har forelagt den dagsorden, der er vedtaget af et flertal i folketinget den 26. maj i år, dels har gjort opmærksom på, at regeringen mener noget andet, og jeg tænker vel at mærke på officielle lejligheder. Jeg mener ikke, at man kan handle sådan, men jeg vil gerne have at vide, om det er rigtigt, at regeringen har handlet på den måde.

Det andet var et ordret citat af udenrigsministeren, som har sagt: det er helt forkert at tale om en forlængelse af forhandlingsfristen. Jeg spurgte udenrigsministeren: hvordan harmonerer det med vedtagelsen af 26. maj 1983? Jeg vil stadig gerne have svar på de to spørgsmål.

I øvrigt sagde jeg i første omgang noget om, at udenrigsministeren i virkeligheden brugte en stor del af sin tale til et nukleært bogholderi. Statsministeren sagde, at vi skulle passe på ikke at falde i den grøft, men det gjorde udenrigsministeren, og jeg vil gerne tage en enkelt ting op fra dette bogholderi.

Udenrigsministeren sagde bl.a., at der er tale om en konsolidering af det sovjetiske monopol på denne type våben – det er mellemdistancevåben, det drejer sig om – så længe Sovjetunionen ikke er rede til en nul-løsning. Den form for argumentation er ful-

og svindel, det ved udenrigsministeren ud-mærket. Man slår ned på én type våben i den samlede såkaldte terrorbalance, hvor modparten er stærk, og kræver, at de skal elimineres. Ikke blot mellemdistanceraketter, men landbaserede mellemdistanceraketter. Derimod ønsker man ikke inddraget de våbensystemer, hvor man selv står stærkt. Jeg tænker for USAs vedkommende først og fremmest på de flybaserede atomvåben og de undervandsbådsbaserede atomvåben.

Vi vil naturligvis gerne have fjernet samtlige SS-20 raketter, samtlige landbaserede mellemdistanceraketter i Europa, men vi vil min-sandten også gerne have fjernet de atomraketter, der er udstationeret på amerikanske fly og u-både i det europæiske område. Det ville være en ægte nul-løsning. Den går vi helt ind for.

Jeg var glad for hr. Lasse Budtz' svar til mig for snart flere timer siden. Der er næppe nogen, der kan huske det, men det indeholdt faktisk et par vigtige præciseringer af fortolkningen af socialdemokratiets dagsorden, og det betyder, at vi kan stemme for den dagsorden.

Mere interessant er det, at med hr. Bil-grav-Nielsens udtalelser i første omgang er det klart, at et flertal i folketinget nu kræver, at regeringen omgående skal tage initiativ til indkaldelse af et ekstraordinært NATO-ministerrådsmøde senere i denne måned. Det er faktisk vigtigt, at vi med debatten har nået dette resultat.

Hr. Lasse Budtz var inde på, at det bliver interessant at se, hvordan regeringen faktisk vil stemme. Det er jeg enig i, fordi det nok giver et varsel om, hvor loyalt man vil administrere den dagsorden, der formentlig bliver vedtaget senere i aften.

Jeg vil da gerne spørge først og fremmest udenrigsministeren – som ser ud til at være kommet tilbage – hvad regeringen agter at gøre, når den skal administrere denne dagsorden. Hvad vil den rent faktisk gøre? Hvornår vil den tage et initiativ over for NATO? Hvordan vil man spille ud? Og hvornår vil man kræve et ministerrådsmøde afholdt? Udenrigsministeren har selv været med til at prøve at skabe usikkerhed om, hvornår de afgørende datoer er, og har henholdt sig til brede formuleringer om, at opstilling vil ske inden udgangen af dette år, og den slags. Men vi er jo så tæt på nu, at dagene og uger-

[Steen Folke]

ne spiller en rolle, og derfor må vi have en eller anden form for fornemmelse af, hvad regeringen agter at gøre, hvis og når folkettingen vedtager det dagsordensforslag, der er fremsat, hvad jeg som sagt håber.

Ole Bernt Henriksen (KF):

Hr. Lasse Budtz var så venlig at rette et par ord til mig. De gik ud på, at min verden skulle stå stille.

Jeg kan bekræfte, at jeg ikke har udviklet mig så meget, som hr. Lasse Budtz har. Jeg synes, at hr. Lasse Budtz igennem årene, det vil jeg gerne medgive hr. Lasse Budtz, har været igennem en helt enestående udvikling, der har været præget af erhvervelse af stadig mere viden, en så stor og omfattende viden, at hr. Lasse Budtz i dette øjeblik faktisk påtager sig heroppe fra talerstolen at lede hele den danske udenrigspolitik. Hvis ikke hr. Lasse Budtz var så personligt beskeden, som han jo er, ville han sikkert nævne, at han også leder mange andre landes udenrigspolitik. Det er jo imponerende. Det synes jeg er godt gjort. Det er sjældent, at en enkeltperson, selv om han har samme professionelle baggrund som jeg – udenrigsministeren i øvrigt også – har gjort en så hurtig og omfattende karriere som hr. Lasse Budtz.

Jeg kan bare ikke forstå den brug, hr. Lasse Budtz gør af sine, som jeg siger, meget omfattende evner og den meget store indsigt og viden, han har. For hvad er det egentlig, han siger? Siger han, at nu skal de forhandlinger, som den tidligere regering gerne ville have ført til ende, føres til ende i Genève? Siger han, at vi skal videre frem, at vi pålægger udenrigsministeren at gøre alt, hvad han kan, for at det danske diplomati, og hvad vi nu ellers har af den slags ting, kan bringe os frem mod en forhandlingsløsning i Genève? Nej, såmænd gør han ej. I stedet for udstyrer hr. Lasse Budtz Sovjetunionen med undskyldninger for at afbryde forhandlingerne, hvis det går anderledes, end nogle andre mennesker antager. Jeg ved ikke, for hvilken gang det er, hr. Lasse Budtz i dag har afbrudt forhandlingerne på Sovjetunionens vegne, hvis der opstilles raketter.

Hr. Lasse Budtz har også sådan forståelse for de sovjetiske følelser, hvis vi udtrykker os på lidt andre måder. Jeg vil egentlig godt sige, at det synes jeg er noget dumt noget, og

jeg synes, det er meget kedeligt. Jeg synes, det havde været rigtigt og rart, hvis det entonigt fra dette ting i dag var kommet som et budskab, at det overvejende flertal i det danske folketing ønsker et forhandlingsresultat i Genève og forhandlingsresultater andre steder, så vi kunne bruge vores kræfter på det. Men sådan skal det jo ikke være, og det kan have mange forklaringer.

Jeg skal tillade mig at gå ud fra, at en af forklaringerne ikke er, at hr. Lasse Budtz og jeg er dybt uenige om ret mange ting, men at hovedforklaringen sagtens er den, at socialdemokratiet, efter at det ikke er i regering mere, skal have SF og VS til at stemme for dagsordensforslag, som kan drille firkløverregeringen. Så må vi jo leve med det, men det er en mærkelig form for udenrigspolitik, vi er begyndt at føre i Danmark.

Arne Christiansen (V):

Hr. Lasse Budtz henstillede til mig, at jeg ikke skulle bekymre mig for udviklingen i socialdemokratiet. Det gør jeg heller ikke, ikke for socialdemokratiet som parti, lige så lidt som hr. Lasse Budtz behøver at bekymre sig om venstre og udviklingen hos venstre. Men socialdemokratiet er jo også i opposition i stand til at øve indflydelse på landets sikkerheds- og udenrigspolitik med støtte fra SF, VS og de radikale, og hvis DKP havde været her i salen, er jeg sikker på, de stemmer givet også ville blive kastet til fordel for socialdemokratiets nuværende politik. Derfor er jeg bekymret. Den registrerede udvikling belaster Danmarks troværdighed som allieret. Den belaster, den skaber usikkerhed om vor vilje til at leve op til vore forpligtelser som allieret.

Det hjælper ikke, at hr. Lasse Budtz næsten besværgende gentager – også i dag – at socialdemokratiet sandelig står bag ved NATO, når man med totalt ændrede reelle holdninger er med til at udhule NATO-politikken.

Hr. Lasse Budtz bragte også H. C. Hansens udtalelser om atomvåben på dansk jord ind i debatten, ganske som hr. Anker Jørgensen. Da hr. Anker Jørgensen rejste spørgsmålet, lå det i baghovedet på mig: er det nu rigtigt, det, der bliver sagt her? Er det den fulde sandhed, er det et rigtigt citat? Under udveksling af korte bemærkninger kan man jo

[Arne Christiansen]

ikke slå efter, men jeg har gjort det i mellem-tiden.

Den 29. maj 1957 sagde H. C. Hansen (folketingets forhandlinger 1956-57 (2. samling) sp. 7):

»Der har ikke ved forhandlingerne om leverancer til Danmark af moderne våben været tilbudt atomammunition. Skulle et sådant tilbud komme til at foreligge, er det ud fra de foreliggende forudsætninger« – det glemte hr. Anker Jørgensen og hr. Lasse Budtz – »..... regeringens opfattelse, at det ikke bør modtages.«

Ud fra de foreliggende forudsætninger! Hr. Anker Jørgensen siger, at denne udtalelse af H. C. Hansen står alle jo bag ved. Herefter siger hr. Lasse Budtz, at de konservative og venstre ikke støttede den udtalelse i 1957. Det er korrekt. Men fra 1960, med forsvarsordningen af 1960, har dette synspunkt: under de foreliggende omstændigheder ønsker man ikke atomvåben på dansk jord – haft den brede politiske opbakning her i folketin-get.

Jeg mener i øvrigt – men det er muligt, jeg tager fejl – at netop den formulering fra H. C. Hansen var en forudsætning eller en betingelse fra det radikale venstre for at få dannet den daværende trekantregering.

Men jeg konstaterer altså, at man skal være forsigtig i omgangen med citater, hr. Anker Jørgensen.

(Kort bemærkning).

Bilgrav-Nielsen (RV):

Jeg må give hr. Arne Christiansen ret i, at man skal være meget forsigtig, når man citerer, går tilbage i historien. Det er ikke korrekt, når hr. Arne Christiansen hævder, at fra 1960 var der ingen uenighed om atomvåbne. I betænkningen til forsvarsloven af 1960 står der, at V og K beklager, at det ikke var muligt at få indført atomvåben i Danmark.

(Kort bemærkning).

Arne Christiansen (V):

Siden dengang har det indgået i debatten og været gentaget – nu er der jo ikke tid til at slå efter i samtlige spalter i Folketingstidende – at det har været synspunktet her i salen. Der har ikke været nogen indsigelse imod det siden.

Jeg glemte i øvrigt at sige før, at citatet fra H. C. Hansen har jeg slået efter i udenrigsministeriets bog fra 1968 »Dansk sikkerheds-politik«, side 116.

(Kort bemærkning).

Anker Jørgensen (S):

Jeg vil gerne sige tak til hr. Arne Christiansen, fordi han tog ordet her og også refererede til de gamle referater i Folketingstidende. Vi kan jo konstatere, at det, jeg sagde, var rigtigt, nemlig at den daværende statsminister, H. C. Hansen, som blev berømmet så voldsomt – oven i købet i forbindelse med denné debat om atomvåben – tydeligt har sagt, at skulle der komme et tilbud om atomvåben, så ønsker vi ikke atomvåben i Danmark. Ja men det er klar og ordentlig snak, og det var faktisk det, jeg gav udtryk for i min korte bemærkning tidligere på dagen.

Jeg mener også, det er vigtigt, hvis vi skal gå lidt ned i detaljerne, at slå fast, at venstre og konservative bestemte ikke var tilfreds med den daværende socialdemokratiske regerings holdning til atomvåben på dansk jord. Vi ved jo godt, hvorledes situationen udviklede sig. Gang på gang i en lang periode forsøgte man at ændre socialdemokratiets holdning og at få os – eller dem, der var der dengang – til at gå over til den borgerlige holdning, nemlig at man egentlig burde have atomvåben også på dansk jord som et led i et dansk forsvar. Men det lykkedes altså ikke igennem årene. Derimod lykkedes det socialdemokratiet at få samtlige forsvarspartier til at acceptere det, der var socialdemokratiets opfattelse: at man ikke skulle have atomvåben på dansk jord.

Det vil også lykkes socialdemokratiet at overbevise de borgerlige partier – undtagen hr. Erhard Jakobsen – om, at den holdning, der ligger i dagsordenen af 26. maj i år, er rigtig. Det er jeg helt sikker på, og det er allerede dokumenteret omtrent til fuld tilfredshed, nemlig ved statsministerens markering i åbningstalen den 4. oktober i år, hvor statsministeren sagde, at 26. maj-dagsordenen nu også var regeringens grundlag. Der er altså en bevægelse i gang.

(Kort bemærkning).

Arne Christiansen (V):

[Arne Christiansen]

Hr. Anker Jørgensen argumenterer stadig væk ud fra et ufuldkomment citat. Hr. Anker Jørgensen gentog, at H. C. Hansen havde sagt: vi ønsker ikke atomvåben på dansk jord. Men H. C. Hansen sagde: . . . ud fra de foreliggende forudsætninger. Det er en nødvendig betingelse, der har været med i alle de debatter, vi har ført om dette. Hvorfor vil hr. Anker Jørgensen ikke erkende det? Disse forudsætninger kan ændres.

(Kort bemærkning).

Bilgrav-Nielsen (RV):

Jeg må korrigere hr. Anker Jørgensen en smule. Hr. Anker Jørgensen fremhævede, at det var den daværende socialdemokratiske regerings politik, som H. C. Hansen fremførte. For det første: den daværende regering var en trekantet regering bestående af radikale, socialdemokrater og retsforbundet. For det andet: den holdning, som H. C. Hansen nu har været refereret for, fik han, efter at det radikale venstre som betingelse for indtrædelse i regeringen havde sagt, at Danmark ikke skulle have atomvåben.

Gert Petersen (SF):

Det lyder som lidt af et privat slagsmål. Det er det bare ikke. For sagen er den, at der i 1950'erne – helt i strid med, hvad man skulle tro, når man hører på denne debat og hører, hvad der bliver sagt fra borgerlig side – var ganske betydelig uenighed om en række punkter vedrørende dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Der var nogle, der syntes, at der skulle oprettes amerikanske militærbaser her i landet. Det var et forslag, som USA kom med. Det syntes de borgerlige partier at man skulle tage imod. Der var nogle, der syntes, at man skulle tage imod atomammunition, hvis der kom tilbud om det. Det syntes de borgerlige partier man skulle gøre.

Men historien er altså ikke slut med det, for jeg husker udmærket godt den tid, og jeg husker, hvordan det i hvert eneste tilfælde var store, brede bevægelser i befolkningen, som fik den afgørende indflydelse.

Det var ikke sådan, at socialdemokratiet fra begyndelsen af klart sagde fra. Man tøvede et stykke tid. Det gjaldt både militærbaserne og senere spørgsmålet om atomammunition. Det, vi må kontaktere, er, at socialdemokratiet var langt mere påvirkeligt – og det

er ment som en kompliment – for disse folkelige bevægelser end de stivnede partier på højrefløjen i dansk politik, som bare lukkede ørerne. Men roden til de udenrigspolitiske beslutninger af positiv karakter, som blev taget i 1950'erne, var ude i befolkningen. Det var kampagnen mod atomvåben. Det var bevægelsen mod anlæg af amerikanske baser i Danmark. Det var derudefra, det kom. Og jeg kan garantere denne forsamling for, at det også er derudefra, det kommer nu og vil komme i de kommende måneder og påvirke partierne herinde mere eller mindre.

I øvrigt vil jeg sige, at nogle af mine værste fordomme med hensyn til NATO bliver bekræftet under denne debat. Et af de virkelige kritikpunkter, jeg mener man har kunnet fremføre over for NATO, var, at i en sådan alliance ville en lille stat som Danmark på det nærmeste forsvinde. Vi ville sætte vores egen selvbestemmelse over styr. Vi ville blive tvunget til ydmyghed, til at lade os koste rundt af stormagterne og supermagterne inden for alliancen. Jeg er ikke helt sikker på, det behøver at være sådan. Jeg mener, at Grækenland egentlig beviser, det godt kan gøres på en anden måde. Men når jeg hører udenrigsministeren, når jeg hører de borgerlige ordførere her, forstår jeg, at her er virkelig folk, som mener, at vi skal lade os koste rundt, at vi skal underordne os stormagterne og supermagten inden for alliancen, at enhver kritik skal man holde sin bøsse lukket med, at det kun er de store, der skal bestemme, og at vi i øvrigt så af en eller anden mærkværdig grund altid skal støtte høgene inden for NATO, altid de mest militaristiske kræfter og aldrig de kræfter, som dog også opstår og trækker en anden vej.

Udenrigsministeren svarede på et spørgsmål, som jeg angiveligt skulle have stillet om, hvorfor Danmark ikke støtter Grækenlands forbehold i NATO. Det spørgsmål stillede jeg ikke. Jeg spurgte, hvorfor Danmark ikke støttede Grækenlands krav om et halvt års udsættelse med udstationeringen. Det var det, jeg spurgte om. Det vil jeg godt have svar på, i betragtning af at vi her i Danmark har vedtaget en dagsorden den 26. maj 1983.

Til statsministeren har jeg et par bemærkninger. Han sagde, at der endnu kan komme en løsning i Genève. Det afhænger af et sovjetisk tilbud om en så drastisk reduktion, at opstillingen i Vest overflødiggøres. Så vil

[Gert Petersen]

jeg godt spørge statsministeren: hvor stort skal det tilbud være? Det har foreløbig været en hemmelighed, ingen har kunnet få det at vide. Sagen er altså den, at i dobbeltbeslutningen, den meget omtalte, er der ikke åbnet mulighed for det. Der tales nemlig kun om, at der skal forhandles med henblik på en begrænsning af de 572 raketter, som skal udstationeres her, og en modificering af antallet. Der er ingen mulighed i selve dobbeltbeslutningen for, at NATO kan lade være med at udstationere. Det skal vi nu nok se om vi ikke kan få gennemtvunget. Det mener jeg den dagsorden, som vi vedtager om lidt, kan være med til. Men sådan som selve dobbeltbeslutningen er formuleret, vil man se, at amerikanerne i og for sig har forhandlet ud fra det mandat. Det er et mandat om at få reduceret den sovjetiske styrke og at tilbyde en vis reduktion af de 572, som skulle opstilles på vores side.

Men nu kommer statsministeren og siger – egentlig meget fornuftigt – ja men hvis russerne vil reducere kraftigt, så lader vi helt være her. For jeg går ikke ud fra, at det var nulløsningen, statsministeren nu pludselig var endt i igen, altså at de helt skulle afskaffe deres mellemdistancevåben. Det ved vi jo at det er umuligt at forhandle sig frem til – af de grunde, som hr. Steen Folke i øvrigt har redegjort for. Så sparer jeg tid her. Jeg er helt enig med hr. Steen Folke i det, han sagde. Man har talt om et sovjetisk monopol. Men hvad så? Amerikanerne har også monopol på en række våben. Der er asymmetri mellem disse våbenarter.

Jeg vil altså godt have at vide af statsministeren: hvad er det, statsministeren mener, når han siger, at Sovjet bør komme med et tilbud om en så drastisk reduktion, at vi giver afkald på at udstationere? Hvad er det for et tilbud? Det har de også lyst til at vide ovre i Moskva, tror jeg.

Bilgrav-Nielsen (RV):

Udenrigsministeren gik igen ind i diskussionen om muligheden af og det fornuftige i eventuelt at sammenkoble de forhandlinger, der foregår om de korttrækkende atomvåben, med dem, der foregår om de langtrækkende, og mente, at det var uklogt at gøre det, før et forhandlingssammenbrud var en realitet. Jeg fatter ikke, udenrigsministeren kan have det

standpunkt, for enhver ved jo, at i det øjeblik man står med et sammenbrud, er det meget svært at få genetableret kontakten. Det kan måske endda gå sådan, at et sammenbrud på det ene område kan smitte af på forhandlingsviljen på det andet. Jeg mener stadig, at det ville være fornuftigt, om man, inden det kom så langt, kunne sammenkæde forhandlingerne om de langtrækkende og de korttrækkende atomvåben.

I øvrigt må jeg stille et spørgsmål til udenrigsministeren. Jeg har forstået på statsministerens indlæg her i dag, at man vil leve med den beslutning, som et flertal i folketinget nu træffer, og oven i købet nu leve aktivt med i, hvad der er beskrevet i dagsordenen af 26. maj i år. I dagsordenen af 26. maj står der faktisk, at der skal arbejdes for, at de to forhandlinger kædes sammen, og for, at de franske og de britiske atomvåben tælles med. Det vil altså sige, at udenrigsministeren i dag påtager sig ansvaret for – erklærer sig enig i eller vil acceptere, hvad man vil – at nu skal han arbejde aktivt for, at disse forhandlinger om INF og de strategiske våben kædes sammen. Jeg vil gerne høre, om udenrigsministeren kan bekræfte, at sådan skal det opfattes, og at det er den accept, som regeringen i dag har afgivet ved ikke at afvise dagsordenen. Udenrigsministeren skal arbejde aktivt for, at INF- og START-forhandlingerne kobles sammen.

Dernæst har jeg et par bemærkninger til statsministerens indlæg. Statsministeren sagde i sit første indlæg, at han mente, der var problemer knyttet til den situation, hvor Danmark snart giver én melding og snart giver en anden melding. Det kan man være meget enig med ham om. Jeg har forstået det sådan, at når regeringen i åbningstalen erklærer, at 26. maj-dagsordenen er en del af grundlaget for regeringens politik, så er det, fordi statsministeren gerne har villet rydde denne usikkerhed om dansk udenrigspolitik af vejen.

Jeg går så også ud fra, at statsministeren nu vil erklære, at han er parat til over for NATO-landene at sige, at den dagsorden af 26. maj og den dagsorden, som vedtages i dag, er samlet en del af af regeringens udenrigspolitik, for i modsat fald vil usikkerheden jo køre videre, den usikkerhed, som statsministeren rettelig advarede imod, om, hvad der egentlig er Danmarks politik. Eller med

[Bilgrav-Nielsen]

andre ord: når regeringen vælger at leve med den dagsorden, et flertal nu vedtager, så må man uden videre gå ud fra, at regeringen er enig i, at det så er grundlaget for dansk udenrigspolitik.

Birkholm (VS):

Statsministeren sagde i sin indledende redegørelse om den såkaldte dobbeltbeslutning, at man her forbandt et langt varsel om deployering med et tilbud om forhandling. Det var en sætning, som indeholdt to urigtigheder.

For det første blev der ikke i dobbeltbeslutningen varslet nogen som helst bestemt frist, hvorefter de nye raketter skulle deployeres. Den dødlinje, som vi nu har hængende over hovedet, er på et senere tidspunkt blevet stillet op af det amerikanske forsvarsministerium, Pentagon, og ydmygt accepteret i NATO-kredsen.

For det andet må jeg sige til statsministeren, at det varede lang tid efter dobbeltbeslutningen, faktisk mere end et år, førend der kom reelle forhandlingsinitiativer i gang i Genève, og endnu længere før forhandlingerne kom i gang, selvfølgelig. INF-forhandlingerne har i virkeligheden ikke stået på ret længe i sammenligning med de forhandlingsprocesser, som gik forud for de strategiske våbenbegrænsningsaftaler SALT I og SALT II.

Må jeg dernæst sige om den såkaldte dobbeltbeslutning, som regeringen åbenbart lægger så stor vægt på at der stadig står et folketingsflertal bag, at med den beslutning forholder det sig akkurat som med beslutningerne i Ottawa. Beslutningen om at producere og udstationere Pershing II og krydsermissiler blev taget langt tidligere end dobbeltbeslutningsmødet i december 1979. Den blev taget på lukkede møder i de såkaldte High Level Groups: High Level Group og Nuclear Planning Group, på lukkede møder i Los Alamos, i Colorado Springs, i Frederikshavn, i Bruxelles og i Homestead – uden den ringeste antydning af nogen parlamentarisk, demokratisk baggrund og lang tid før sagen kom op i det danske folketing. Faktisk afgav det amerikanske forsvarsministerium, Pentagon, allerede i februar 1979 – altså 10 måneder før den såkaldte dobbeltbeslutning – sin ordre på Pershing II raketterne. Våbenprodu-

centen Martin-Marietta skulle netop færdiggøre programmet – ja, hvornår tror I? – inden november 1983. På det punkt ser vi altså nøjagtig det samme i Vest, som vi ser i Øst, nemlig at jo mere militarisme vi får, jo mindre demokrati får vi.

Fredsbevægelsen og det befolkningsflertal, som ønsker at blive fri for de 572 raketter, ønsker også en anden regering. Jeg skal endnu en gang beklage, at partitaktiske hensyn hos socialdemokratiet og de radikale ikke gør det muligt at få en anden regering, og jeg skal beklage, at det ikke vil være muligt at få folketinget til klart at give udtryk for sin mistillid til den siddende regerings evne til at føre Danmarks sikkerheds- og nedrustningspolitik, som den er udtrykt i dagsordenerne af 26. maj i år og af i dag.

Jeg vil gerne afslutningsvis gøre en bemærkning til statsministerens udtalelse i den indledende redegørelse om, at vi ikke kan give Moskva vetoret over Vesteuropas forsvar. Det er dog at vende kendsgerningerne fuldstændig på hovedet. Det, som er det helt afgørende ved de 572 nye raketter, det, som er så farligt ved dem, er lige præcis, at de giver Washington vetoret over Sovjetunionens forsvar – eller mere præcist: de giver USAs præsident vetoret over hele Europas forsvar. Der er her tale om nogle nye våben, som for første gang i militærhistorien giver USA evnen til at lamme Sovjetunionen med ét eneste førsteslag.

USA vil nå denne evne for anden gang i 1988, når de formodentlig tager de nye Trident II u-bådsmisser til anvendelse. Sovjetunionen er selvfølgelig ikke nogen engel og stræber af al magt efter at opnå den samme evne, altså evnen til førsteslag, men det har meget lange udsigter, først og fremmest på grund af vanskeligheder med at spore og lokalisere USAs Poseidon og Trident u-både, der rummer meget store gengældelsesarsenaler. Det er givet, at Sovjetunionen i hvert fald ikke de første 10–15 år, for at give et forsigtigt skøn, vil kunne opnå den samme atomare vetoret, som USA nu opnår fra udgangen af 1983, da Pershing II raketterne er stillet op. Så statsministeren stiller i dette spørgsmål som i hele denne debat sagerne fuldstændig på hovedet.

Anker Jørgensen (S):

[Anker Jørgensen]

Jeg vil gerne give udtryk for, at jeg trods visse skarpe meningsudvekslinger i dag føler, at debatten denne gang har været lidt mere afdæmpet, mere rolig og måske også nok så saglig. Jeg siger dette på baggrund af den debat, vi havde den 26. maj i år. Jeg tror, det er udtryk for, at regeringen ligesom har erkendt, at den holdning, som socialdemokratiet dengang gav udtryk for, ikke var sådan, at man én gang til burde være lige så dybt forarget, som man var den 26. maj.

Jeg vil da også godt her ved afslutningen af debatten – formoder jeg – udtrykke min glæde over, at regeringen har flyttet sig så meget i denne sag, at statsministeren den 4. oktober i år kunne sige, at også dagsordenen af den 26. maj er regeringens grundlag for den indsats, der skal gøres, først og fremmest i NATO. Jeg tager det som et udtryk for, at regeringen er loyal over for det, som flertallet én gang har besluttet, og at man nu yderligere bekræfter det.

Vi har ikke i dag, så vidt jeg har kunnet høre, fået at vide, hvordan de fire partier vil stemme om den dagsorden, som socialdemokratiet har lagt frem. Jeg tillader mig at fortolke det på den måde, at regeringen nok ikke stemmer for dagsordenen. Så er der to muligheder tilbage. Den ene er, at man stemmer imod. Den anden er, at man, som det hedder herinde, hverken stemmer for eller imod.

Men hvad man end gør, så forstår jeg det sådan – og det vil jeg gerne have bekræftet – at regeringen fuldt ud respekterer dagsordenens indhold, som den er lagt frem af socialdemokratiet, hvis den altså får flertal bag sig. Det synes jeg bare er i orden. Derved påtager regeringen sig at øve en aktiv indsats i atomvåbenpolitikken i overensstemmelse med dagsordenen af 26. maj i år. Det har regeringen også på anden måde bekræftet.

Derfor mener jeg, at regeringen efter dette bør tage initiativ til en ny politisk vurdering og forhandling efter møderne i Genève blandt ministrene inden for NATO. Jeg håber, at dette vil blive fuldt ud accepteret af regeringen.

Statsministeren (Poul Schlüter):

Jeg synes, det var dejligt, at debatten skulle forme sig således, at den formentlig næst-

sidste, som tog ordet – men for første gang i dag – var min forgænger.

Der bliver spurgt, hvordan regeringspartierne og regeringens medlemmer agter at stemme, og det er da rimeligt nok at spørge om. Man vil have hæftet sig ved, at da jeg havde ordet i forrige omgang, brugte jeg det udtryk, at regeringen ikke kunne stemme for dagsordenen. Men nu vil jeg gerne være mere distinkt. Jeg har imidlertid haft den opfattelse, at det var rigtigst, at inden regeringen og de fire regeringspartier gav sig til kende, måtte vi høre, hvordan debatten fuldt ud forløb.

Det, der spiller en rolle for regeringen i dag, er jo ikke blot dagsordenen. Den kunne være værre, den kunne også være bedre. Det har også for regeringen spillet en afgørende rolle at vurdere, om vi følte, at ordførerne – og det er naturligvis især socialdemokratiets ordfører, jeg tænker på – ledsagede dagsordenen med udtalelser, som vi følte ikke var utåleligt aggressive. Jeg kan meddele, at regeringen nu må gøre status således:

Den 26. maj i år blev stemmerne talt her i folketinget i forbindelse med det tema, der blev vedtaget som 26. maj-dagsordenen, og det er jo praktisk talt det samme, som står i den dagsorden, hr. Lasse Budtz har fremsat i dag. Vi havde en kampafstemning om dette tema den 26. maj. Regeringen og de partier, som støttede regeringen, tabte, og jeg beklager meget den afstemning. Men der blev talt op. Folketinget har i dag samme sammensætning, og der er jo ingen som helst tvivl om, at stemmerne i dag vil blive talt op på samme måde.

På dette grundlag vil jeg tilråde, at de, der støtter regeringen, undlader at stemme. Det betyder ikke – det har jeg vistnok lov at sige på de fire regeringspartiers vegne – at de fire regeringspartier som partier i denne sag nu mener det samme som socialdemokratiet. Tag ikke fejl af det. Hvad disse fire partier mener, kan man læse i deres udenrigspolitiske programmer. Det betyder, at regeringen som regering i et stærkt splittet folketing accepterer dagsordenens vedtagelse som en formentlig kendsgerning, og at regeringen ikke agter i forbindelse med dagsordenens vedtagelse at udskrive folketingsvalg.

Når jeg har sagt det, har jeg også tilkendegivet, at regeringen nu som tidligere agter at være fuldt ud loyal over for indholdet af den

[Statsministeren]

tekst, dagsordenen af 26. maj 1983 er et udtryk for. Det synes jeg jeg nu har sagt klart nok.

(Kort bemærkning).

Wilhjelm (VS):

Der var én eneste bemærkning i udenrigsministerens svartale, som jeg gerne vil kommentere, dels fordi jeg mener, den er rigtig, dels fordi jeg mener, den er en sønderlemmende karakteristik af NATO.

Det var, da udenrigsministeren sagde – jeg tror, det er helt loyal refereret –: vore partnere vil ikke lytte til os, hvis vi ikke er solidariske. Udenrigsministeren sagde ikke, at de ikke ville rette sig efter os. Han sagde heller ikke, at de ikke ville respektere os. Men han sagde, at de end ikke ville lytte til os, og det synes jeg er stærkt sagt af en udenrigsminister for en regering, som mener, at NATO er garanten for demokratiet, for vores ret til selv at bestemme, hvad vi vil. De vil end ikke lytte til os.

Jeg tror, det er en rigtig konstatering af udenrigsministeren. Jeg tror, det er en helt korrekt vurdering af NATO. Jeg synes, det er interessant, at udenrigsministeren også er nået til den vurdering.

Så kunne man selvfølgelig spørge; hvorfor skal vi så vedtage noget, som de end ikke vil lytte til? Det tror jeg aldrig udenrigsministeren eller hans regering kommer til at forstå. Men jeg vil alligevel godt sige det: det skal vi ikke i nogen som helst illusion om, at de vil lytte til os i NATO, men det skal vi, fordi det er en opmuntring for de folkelige kræfter i de andre lande, der også forsøger at vende deres NATO-regering imod de raketter.

(Kort bemærkning).

Arentoft (FP):

Fremskridtspartiet tager altid stilling i en sag, og vi stemmer ja eller nej, når vi har vurderet sagen, og ikke dette ynkelige med at undlade at stemme. Jeg er dybt skuffet over, at regeringen tager et sådant standpunkt at undlade at stemme. Jeg sagde i mit første indlæg, at jeg ikke fatter, at regeringen overhovedet vil blive ved med at lade sig køre rundt i manegen af hr. Lasse Budtz og hr. Anker Jørgensen, og hvem det nu ellers er fra socialdemokratiet. Så fremskridtspartiet

vil fortsat, som vi har tilkendegivet, stemme nej.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Jeg ved ikke, hvorfor jeg her for en 4-5 minutter siden kom til at se et syn for mig. Jeg så Mikkel Ræv, der fortalte, hvordan han nu havde sluttet en god kontrakt om, hvordan han skulle pleje de rare gæs og ville sørge for, at de nok skulle komme frelst i havn. Han ville ikke gøre dem noget ondt. De skulle nok blive plejet godt af Mikkel Ræv.

Dermed har jeg sagt noget om den tillid, jeg har til, at statsministeren vil leve op til den dagsorden, som vi vedtager om lidt. Jeg tror ikke rigtig på det, men jeg vil være med til at vedtage den. Regeringen er i hvert fald juridisk forpligtet til at leve op til den, det vil jeg da lige gøre opmærksom på. Men hvis man lever op til den på samme måde, som man levede op til den dagsordenen af 26. maj, tror jeg, det går galt.

Vi har ikke fået noget svar fra udenrigsministeren på det spørgsmål, hr. Steen Folke stillede om udenrigsministerens udtalelse i radioen i august måned, hvor udenrigsministeren klart gik imod en forlængelse af forhandlingerne, efter at vi herinde i folketinget den 26. maj havde stemt om, at vi skulle gå ind for en forlængelse af forhandlingerne. Det har vi ikke hørt noget om. Jeg vil i hvert fald gøre statsministeren opmærksom på, at der i denne tekst, så det ikke skal misforstås, ikke bare tales om at fremføre nogle synspunkter i NATO, men der tales om at øve en aktiv dansk indsats efter de retningslinjer, der er nedfældet i dagsordenen. Det vil også sige i De Forenede Nationer, hvor der kommer et rumænsk forslag til afstemning, hvor man appellerer om en udsættelse af udstationeringen og en forlængelse af forhandlingerne. Jeg går ud fra, at når vi nu vedtager dette dagsordensforslag, er det klart, at Danmark støtter det rumænske forslag. Ellers ender dette her jo i rigsretten, hr. statsminister, og det ville være meget, meget beklageligt.

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Forslag om motiveret dagsorden af Lasse Budtz (S) (se foran)

vedtoges med 85 stemmer (S, SF, RV, VS og Knud Lind (FP)) mod 10 (FP, Barsøe-Carnfeldt (UP) og Askjær Jørgensen (UP)); 62 (KF, V, CD, KrF, Robert Pedersen (S) og Steenholdt (Grønl.)) stemte hverken for eller imod.

Hermed sluttede forespørgslen.

Meddelelser fra formanden:

Formanden:

Der er ikke mere på dagsordenen.

Der er foretaget ændringer i følgende udvalg:

Finansudvalget (2/11 83):

Udtræder: Ingerlise Koefoed (SF)
Nyt medl.: Marianne Bentsen-Pedersen (SF)

Finansudvalget (3/11 83):

Udtræder: Karen Dahlerup Andersen (S)
Nyt medl.: Albertsen (S)

Socialudvalget (3/11 83):

Udtræder: Karen Dahlerup Andersen (S)
Nyt medl.: Albertsen (S)

Udenrigsudvalget (3/11 83):

Udtræder: Karen Dahlerup Andersen (S)
Nyt medl.: Albertsen (S)

Landbrugs- og fiskeriudvalget (2/11 83):

Udtræder: Dohrmann (FP)
Nyt stedf.: Poulsgaard (FP)

Kommunaludvalget (1/11 83):

Udtræder: Fledelius (CD)
Nyt medl.: Yvonne Herløv Andersen (CD)

Socialudvalget (1/11 83):

Udtræder: Fledelius (CD)

Nyt medl.: Yvonne Herløv Andersen (CD)

Uddannelsesudvalget (3/11 83):

Udtræder: Flemming Jensen (KF)
Nyt stedf.: Frank Mathiassen (KF)

Forsvarsudvalget (3/11 83):

Udtræder: Anders Poulsen (V)
Nyt stedf.: Jøren Iversen (V)

Kirkeudvalget (3/11 83):

Udtræder: Anders Poulsen (V)
Nyt stedf.: Jøren Iversen (V)

Kulturudvalget (3/11 83):

Udtræder: Anders Poulsen (V)
Nyt stedf.: Jøren Iversen (V)

Reisudvalget (3/11 83):

Udtræder: Anders Poulsen (V)
Nyt medl.: Jøren Iversen (V)

Udvalget angående videnskabelig forskning (3/11 83):

Udtræder: Anders Poulsen (V)
Nyt medl.: Jøren Iversen (V)

Valutaudvalget (3/11 83):

Udtræder: Anders Poulsen (V)
Nyt medl.: Jøren Iversen (V)

Folketingets næste møde afholdes onsdag den 9. november 1983 kl. 13.00.

Angående dagsordenen skal jeg henvise til den i salen opslåede dagsorden.

Angående folketingets arbejde de følgende dage i den pågældende uge skal jeg henvise til den omdelte ugeplan.

Mødet hævet kl. 18.36